

Afstudeer scriptie Sociologie
Master: Grootstedelijke vraagstukken en beleid.

Titel: Bewonersprotest

Ondertitel: *Een explorerende studie naar Bewonersprotest tegen nieuw te plaatsen voorzieningen voor maatschappelijk gestigmatiseerde groepen vanuit twee verschillende sociologische verklaringskader.*

Auteur: Martijn Dekker

Beoordelaar: dr. F.G. Snel

2^e lezer: dr. A. Peper

01-06-2006 Erasmus universiteit Rotterdam

01-06-2007 **WOORD VOORAF**

Voor u ligt mijn afstudeerscriptie. Mijn afstudeerscriptie over bewonersprotest. Om te beginnen hoop ik dat het lezen van dit stuk u zal bevallen. Het is met de nodige moeite tot stand gekomen. Wat vooraf werd gesteld, blijkt wat mij betreft, zeker een waarheid. De afstudeerscriptie is de grootste horde in het behalen van je diploma. Toch heb ik veel plezier gehad aan het schrijven van dit stuk. Het opzoeken, onderzoeken, nadenken, schrijven, schrappen, nogmaals schrijven, veranderen, tot de laatste letter aan toe, ik heb er zeer veel van geleerd.

Graag wil ik bij deze de nodige personen bedanken. Om te beginnen en in het bijzonder; Cas Barendregt, die mij vanaf moment één terzijde heeft gestaan. Cas heeft alle tijd voor mij genomen en ik kon hem met al mijn onduidelijkheden, vragen of anderszins onzinnige praatjes lastig vallen. Daarnaast is hij degene die het mogelijk heeft gemaakt mijn afstudeerstage aan het IVO in Rotterdam te volbrengen. Cas, bedankt! Mijn dank gaat uit naar iedereen bij het IVO, voor alle hulp, en ondersteuning. Ik heb met veel plezier zonder enig hinder of ongemak en met alle faciliteiten aanwezig, zeer goed aan mijn afstudeer scriptie kunnen werken. De hartelijkheid waarmee ik bij het IVO ben ontvangen is werkelijk prijzenswaardig. Mijn dank gaat uit naar Erik Snel voor alle expertise, begeleiding en ondersteuning die ik zonder enige tegenwerking heb ontvangen. Graag wil ik mijn moeder en vriendin bedanken voor het filteren van de velen spelfouten, grammatica fouten en niet lopende zinnen die deze tekst rijk was. Tot slot wil ik alle personen en organisaties bedanken die de tijd hebben genomen om mij te woord te staan. ‘Gedeelde smart is halve smart’, ‘gedeelde vreugde is dubbele vreugde’, waarvoor mijn oprechte dank!

Inhoudsopgave	pagina
<u>Hoofdstuk 1: Inleiding</u>	4
1.1 Achtergrond en inleiding	4
1.2 Het onderwerp van onderzoek	5
1.3 Sluiting Keileweg	5
1.4 Deze afstudeerscriptie	7
1.5 Doelstelling	9
1.6 Relevantie onderzoek	9
1.7 Opbouw van dit verslag	9
<u>Hoofdstuk 2: Theorieën over bewonersprotest</u>	10
2.1 Inleiding	10
2.2 Collectief protest	11
2.3 Collective behavior theory	12
2.3.1 Inleiding	12
2.3.2 Ontstaan van de collective behavior theory	13
2.3.3 Uitgangspunten van de collective behavior theory	13
2.3.4 Schematische weergave van de collective behavior theory	17
2.4 Rational Choice theory	19
2.4.1 Inleiding	19
2.4.2 Ontstaan van de rational choice theory	19
2.4.3 Uitgangspunten van de rational choice theory	20
2.4.4 Het ‘free riders’ dilemma	22
2.4.5 Schematische weergave van de rational choice theory	25
2.5 Samenvatting en operationalisering	26
<u>Hoofdstuk 3: Methode van onderzoek</u>	29
3.1 Inleiding	29
3.2 Waarom casestudy	29
3.3 Keuze cases	30
3.4 Doelgroep (units of analysis)	31
3.5 Dataverzameling	31
<u>Hoofdstuk 4: Reconstructie protestsituaties</u>	33
“Hoe is het protest ontstaan”	
4.1 Inleiding: De Rotterdamse situatie	33
4.1.2 Opkomst en neergang van een arbeidersbuurt	33
4.1.3 Toename van drugsoverlast	34
4.1.4 De Toppelzone	35
4.1.5 Hard versus soft, het Rotterdamse beleid	36

4.1.6	De Casussen	36
4.2	Casus 1: Reconstructie van bewonersprotest: opvang Ohmstraat	38
4.2.1	De situatie	38
4.2.2	Opvang Ohmstraat	39
4.2.3	Voorafgaand aan het protest	39
4.2.4	Demonstratie optocht tegen Keileweg	41
4.2.5	Chronologische reconstructie van het bewonersprotest	42
4.3	Casus 2: Reconstructie van het bewonersprotest: IBW Feijenoord	45
4.3.1	Inleiding: De sluiting van de Keileweg, waarom?	45
4.3.2	Het alternatief	45
4.4	Reconstructie van het bewonersprotest: IBW Katendrecht	46
4.4.1	Geschiedenis Katendrecht	46
4.4.2	Het politieke besluitvormingsproces	49
4.4.3	Het bewonersprotest	51
4.5	De nieuwe locatie: IBW Nassaukade	55
4.5.1	Koerswijziging	58
4.5.2	Een omslag in de discussie	59
4.5.3	Het beheersconvenant en compensatieprogramma	60

Hoofdstuk 5: Analyse van de onderzoeksresultaten **62**

“Waarom is het bewonersprotest ontstaan”

5.1	Inleiding	62
5.2	Casus 1: Opvang Ohmstraat	63
5.2.1	Casus Ohmstraat en de collective behavior theory	63
5.2.2	Casus Ohmstraat en de rational choice theory	67
5.3	Casus 2: IBW Feijenoord	70
5.3.1	Casus Katendrecht en de collective behavior theory	70
5.3.2	Casus Katendrecht en de rational choice theory	72
5.3.3	Casus Nassaukade en de collective behavior theory	75
5.3.4	Casus Nassaukade en de rational choive theory	77
5.4	Schematische weergave van empirische bevindingen en de collective behavior benadering	79
5.5	Schematische weergave van de empirische bevindingen en de rational choice benadering	80
5.6	Samenvatting	80

Hoofdstuk 6: Discussie **82**

6.1	Inleiding	82
6.2	Toepasbaarheid van de theorieën	82
6.3	De verklarende waarde	83
6.4	Rationeel versus Irrationeel	83

Literatuurlijst **85**

HOOFDSTUK 1 INLEIDING

1.1 ACHTERGROND EN INLEIDING

Verslaafden zijn een bekend verschijnsel in het Nederlandse straatbeeld. Met name in de grotere steden zijn ze zichtbaar aanwezig. Burgers voelen zich bij de aanblik van ‘rondhangende junks’ vaak onprettig en houden ze verantwoordelijk voor allerlei vergrijpen als: fietsendiefstal, autokraken, straatroof, inbraak, rondslingerende naalden, etc. Anderhalf jaar geleden stelde Peter Vogelzang, ex-voorzitter van de raad van hoofdcommissarissen dat elke ‘verslaafde veelpleger’ de samenleving ieder jaar ongeveer 500.000 euro kost (Volkskrant, 21-10-2005). Hoewel er over de juistheid van deze berekening de nodige discussie bestaat, is de boodschap die dergelijke uitspraken overbrengt duidelijk. De hedendaagse ‘dakloze verslaafde’ is ongewenst en een last voor de samenleving. De ‘dakloze verslaafde’ is derhalve geen Swiebertje, bohémien of een persoon met een alternatieve levensstijl. Eveneens is de ‘dakloze verslaafde’ geen hulpbehoevend slachtoffer van zijn verslavingsziekte. De ‘dakloze verslaafde’ is slaaf van zijn verslaving, een ‘junk’, en gaat in het bevredigen van deze verslaving voorbij aan elke vorm van beschaafdheid. Hij is het uitschot van de samenleving.

De bovenstaande bewoordingen zijn kenmerkend voor de retoriek waarop er in de regel over de ‘junk’ wordt gesproken. Een manier van spreken die meer dan eens met hardnekkige waardegebonden bewoordingen zijn weg richting het publiek vindt. Rondom de groep ‘dakloze verslaafden’ hangt niet verwonderlijk een sterk stigma. Een dominant en eenzijdig beeld wat zich vertaalt in talloze vooringenomenheden over het wel en wee van dergelijke mensen. In de bestaande literatuur over ‘stigma’ wordt veelal verwezen naar Goffmans (1963) bekende studie; *stigma: notes of the management of spoiled identity*. Hierin analyseert hij de manieren waarin ‘guilt’ (schuld) en het ‘guilt effect’ (effect van schuld hebben) het menselijk handelen beïnvloeden. Goffman definieert hierbij stigma als; het negatieve effect wat voortkomt uit het niet kunnen voldoen aan sociale verwachtingen (in bijvoorbeeld termen als: gezondheid, gedrag, uitstraling, etc). Dergelijke individuen worden beoordeeld en door buitenstaanders veelal verantwoordelijk geacht voor hun eigen situatie. Parker en Aggleton (2003) gaan verder in op Goffmans uitgangspunten over ‘stigma’. Volgens hen vervult stigma een functionele rol binnen een cultureel systeem, welke erop doelt de bestaande grenzen tussen diegene met ‘macht’ en diegene zonder ‘macht’ te behouden. Voor nu volstaat echter de constatering dat er een sterk negatieve beeldvorming rondom een groep als verslaafden bestaat.

Nederland telt al jaren ongeveer 32.000 harddrugsgebruikers (Drugsmonitor, 2004). Het merendeel van hen leeft een ‘normaal’ maatschappelijk aangepast leven. Naar schatting enkele duizenden hebben het gebruik minder of niet onder controle. Het maatschappijbeeld van ‘de drugsgebruiker’ wordt grotendeels bepaald door de groep dakloze drugsgebruikers, hoewel ze feitelijk de minderheid vormen (Oosterhof, 1999). Verslaving kan op vele fronten problematische vormen aannemen. Voor het individu als het gaat om psychische, lichamelijke of sociale gesteldheid, voor de samenleving betekent het extra druk op de gezondheidszorg, en vormt het een risico t.a.v. openbare

orde. Om aan deze problemen weerstand te bieden bestaat er een grote verscheidenheid aan sociale voorzieningen. Deze voorzieningen trachten ieder op eigen wijze de problematiek die voortkomt uit verslaving en dakloosheid aan te pakken. De problemen blijken echter hardnekkig en lijken ondanks alle goede inzet vaak alleen maar te verergeren. Over de manier waarop de problematiek zou moeten worden aangepakt (m.a.w. welke methode werkt?) wordt al decennia lang gediscussieerd. Een voor de hand liggende oplossing is niet aanwezig.

1.2 HET ONDERWERP VAN ONDERZOEK

Het onderwerp van deze afstudeer scriptie is bewonersprotest tegen voorzieningen voor maatschappelijk gestigmatiseerde groepen. Groepen bewoners die zich tegen bepaalde beleidsplannen keren en zich actief inzetten om hun belangen te behartigen, komt in Nederland veelvuldig voor. Dit protest kan variëren van een maandenlange strijd tegen boskap zoals recentelijk in het Schinveldse bos, tot protest tegen geluidsoverlast op en rond snelwegen. Een nieuwe ´trend´ in bewonersprotest is de strijd die momenteel op veel plekken wordt uitgevochten tegen de komst van een GSM mast. De mobiele telefonie aanbieders hebben er handen vol werk aan.

Voorzieningen voor gestigmatiseerde groepen dienen eveneens ruimtelijk een plaats te krijgen. Veelvuldig ontstaat er verzet wanneer dergelijke plannen bekend worden. Bewoners willen deze voorziening niet in de eigen omgeving. Wellicht uit angst voor de negatieve gevolgen op het bestaande leefklimaat, of wellicht bang voor de aanwezigheid van deze groepen in het algemeen. De precieze motivaties zijn lastig te bepalen. Er bestaat zo gezegd een spanning tussen enerzijds de mate van onwenselijkheid om dergelijke groepen in de directe woonomgeving te tolereren/accepteren en anderzijds het welzijn van dergelijke groepen en de daarbij behorende voorzieningen die ruimtelijk een plaats moeten krijgen. Het collectieve bewonersverzet tegen de plaatsing van voorzieningen voor maatschappelijk gestigmatiseerde groepen en de complexe dynamiek die hiermee gemoeid is, is het centrale thema van deze afstudeerscriptie.

1.3 SLUITING KEILEWEG

Rotterdam is het afgelopen jaar veelvuldig het toneel geweest van verzet tegen voorzieningen voor maatschappelijk gestigmatiseerde groepen. Het ging hierbij in het bijzonder om voorzieningen bedoeld voor verslaafde vrouwen die werkzaam zijn geweest in de straatprostitutie. De recente sluiting van de Keileweg is de aanleiding hiertoe geweest.

Al jaren waren de bewoners van Spangen de aanhoudende overlast, verloedering op en rond de Keileweg beu. In de zomer van 2002 vond hun klacht gehoor bij het kersverse door Fortuynisten gedomineerde stadsbestuur. In een artikel van het Rotterdams Dagblad van 3 februari 2005 deed de fractievoorzitter van Leefbaar Rotterdam, Ronald Sørensen, de volgende uitspraken:

“het is daarom een grove schande dat men in onze stad de laatste twintig jaar stelselmatig verkrachting heeft goed gekeurd. Verslaafden, geronselde vrouwen

en psychiatrisch patiënten hebben zich namelijk jaren lang moeten laten verkrachten om zo aan geld en hun dope te kunnen komen. Jarenlang is tegemoet gekomen aan de wensen van gore hoerenlopers die te belazerd waren om iets meer te betalen en die op gruwelijke wijze misbruik hebben gemaakt van de positie van de allerzwaksten in onze samenleving
Merkwaardig is het feit dat degenen in onze stad die zich altijd voorstaan op hun hoge morele gehalte dit hebben laten gebeuren. Tussen de verkrachtingen door gaven ze goedbedoeld een broodje, kopje soep, warm bed en een kletspraatje. Na een doekje voor het bloeden ging de ellende gewoon door. Dit alles heeft uiteindelijk geleid tot de gijzeling van bijna een hele buurt in Delfshaven, want op de dames van de Keileweg komen talloze profiteurs dealers en andere soorten tuig af”.(Geef vrouwen van de Keileweg een tweede kans, Rotterdams Dagblad, 3-2-2005).

Dat Sørensen dergelijke uitspraken deed, is in het licht van de gebeurtenissen een stuk makkelijker een oorzakelijk verband te vinden. Zijn woorden kunnen worden opgevat als een confronterende oproep aan de bewoners van Rotterdam. Een oproep om solidair te zijn met deze jarenlang uitgebuide groep, hetgeen als muziek in de oren klinkt voor de betrokken verslavingszorg die maar al te graag goede voorzieningen voor deze kwetsbare groep wil realiseren.

“-Dat we als samenleving mensen het recht geven om roemloos naar de verdommenis te gaan komt voort uit ons grenzeloze respect voor de zelfstandigheid (autonomie) van het individu. Maar het is juist door de verslavingsziekte en de ermee gepaard gaande andere psychische aandoeningen, dat het vermogen om zelf verstandige beslissingen te nemen ernstig is aangetast, -Wij willen er nadrukkelijk voor pleiten om verloedering van ernstig zieke verslaafden nu eens fundamenteel aan te pakken”.(Sjef Czyzewski, voorzitter Raad van Bestuur Bouman GGZ, Rotterdam, Integrale tekst Volkskrant artikel, 8-11-2005)

Het Rotterdamse college van burgemeester en wethouders besloot in de zomer van 2002 dat zij de bestaande situatie op en rond de Keileweg niet langer konden en wilden fasciliteren. De straatprostitutie en aanverwante praktijken aldaar leverden te veel overlast op. Tevens werd de “mensonterende situatie” als belangrijk argument gebruikt om deze beslissing te onderbouwen. En zo begon het allemaal met nobele bedoelingen. Het college van Leefbaar Rotterdam, CDA en VVD besloot aan het begin van de bestuursperiode een einde te maken aan deze ‘mensonterende’ toestanden op de Keileweg, onbetwist het meest deprimerende uithoekje van de stad. Veiligheidswethouder Marianne van den Anker schetste in navolging hierop ruim 2 jaar geleden een optimistisch toekomstbeeld. De circa 179 Keileweg vrouwen zouden in 10 opvanghuizen met 24 uur per dag zorg en begeleiding door heel Rotterdam, d.w.z. elke deelgemeente één, worden ondergebracht. Deze optimistische kijk werd door slechts weinigen gedeeld. De plaatsing van de zgn. IBW (intensief begeleid wonen) voorzieningen, liep ernstige vertraging op. Het minste gerucht dat de voorziening in een bepaalde wijk of buurt zou komen, lieten de gemoederen hoog oplopen. Het meest in het

oog springend hierbij was het verzet van Katendrecht en Feijenoord. Tijdens een informatiebijeenkomst in de nieuwe Persoonshal moesten verschillende bestuurders, waaronder Wim Straasheijm, voorzitter van de deelgemeente Feijenoord, onder politie begeleiding worden afgevoerd. Dat de emoties hoog opliepen, blijkt wel uit de volgende citaten die destijds in verschillende krantenartikelen te vinden waren:

“Wij hebben geen andere keuze dan de strijdbijl op te graven”, “Wij hebben hier van 1968 tot 1988 een jarenlange ellendige strijd achter de rug. Onze huizen zijn beschoten. Onze vrouwen moesten spitsroeden lopen als ze boodschappen gingen doen. Het woord prostitutie, dat is hier wrijven op een open zenuw”.

“Moeten we daarop vertrouwen? Ze denken zeker dat ze met onderontwikkelde achterlijke idioten te maken hebben”.

“Wij hebben nog steeds de meeste opvang. Laat ze in Kralingen maar eens iets nemen”

“Zijn wij soms minder dan Katendrechters!”

“Waar is mevrouw van den Anker, die onruststoker, wij zijn geen stortplaats. Joh neem ze lekker bij je zelf in huis, kun je ze 24 uur per dag in de gaten houden”

“Zolang ik kan vechten, zal het je niet lukken die opvang hier te krijgen”

De aankondiging van een voorziening voor ex-Keileweg prostituees luidde schijnbaar direct de meest emotionele reacties in. Bewoners wilde de voorziening pertinent niet. Het verzet was hiermee snel en krachtig ontstaan. Wat is hier aan de hand?

1.4 DEZE AFSTUDEERSCRIPTIE

Deze scriptie gaat over het protest van bewoners tegen de komst van een voor hen (naar hun verwachting) belastende voorzieningen voor gestigmatiseerde groepen in de buurt. In deze scriptie worden twee voorbeelden van bewonersprotest in een casestudy gereconstrueerd. De centrale probleemstelling van het onderzoek is tweeledig en luidt:

1. Hoe is het bewonersprotest ontstaan?

Is er sprake van collectief verzet tegen de plaatsing van een voorziening voor maatschappelijk gestigmatiseerde groepen en hoe is dit verzet ontstaan?

2. Waarom is het bewonersprotest ontstaan?

Waarom komen buurtbewoners in verzet tegen de plaatsing van een voorziening voor maatschappelijk gestigmatiseerde groepen?

Het 'waarom' is gezien de sterk subjectieve kanten van het onderwerp lastig te beantwoorden. Het kan een veelheid aan aspecten omvatten. Juist deze eigenschap maakt dat het onderzoek een nomothetische insteek heeft, en kwalitatief van aard is. De onderzoeksvraag is specifiek op voorzieningen voor maatschappelijk gestigmatiseerde groepen gericht. Hoewel deze afbakening het onderzoek een duidelijke richting geeft, blijft het onderwerp gevoelig voor eigen interpretatie en verklaring. In deze scriptie wordt uitgegaan van twee verschillende hypothesen over bewonersprotesten die beiden terugrijpen op invloedrijke sociaal-wetenschappelijke theorieën over maatschappelijke protestbewegingen. In de ene theorie (protest als collectief gedrag) worden maatschappelijke protesten geïnterpreteerd als in irrationele reacties van bewoners. In de andere theorie worden juist de rationele kanten van bewonersprotesten benadrukt (protest als rationele keuze). Bewoners komen in protest omdat ze zich in hun eigen (deel)belangen geschaad achten. Beide theorieën worden in het volgende hoofdstuk nader uit de doeken gedaan.

De casussen die in dit onderzoek zijn gebruikt zijn:

Casus 1: Opvang Ohmstraat

Opvang voor overlastgevende mannen aan de Ohmstraat in Rotterdam.(2002/03)

Casus 2: IBW Feijenoord (tweeledig)

Intensief begeleid wonen project voor ex-Keileweg prostituees aan de Veerlaan (Katendrecht) in Rotterdam.(2005)

Intensief begeleid wonen project voor ex-Keileweg prostituees aan de Nassaukade (kop van zuid) in Rotterdam.(2005)

Ik heb voor de casussen gekozen omdat de uitkomsten van de protesten verschillend zijn. In beide gevallen was er sprake van hevige protesten. In de casus Ohmstraat is de realisatie van de voorziening afgeblazen. In de casus Nassaukade is de voorziening er wel gekomen. Verder heb ik voor deze casussen gekozen omdat ze goed vergelijkbaar zijn. Het gaat namelijk om de plaatsing van voorzieningen, die de problematiek van de inmiddels gesloten, Rotterdamse Toppelzone aan de Keileweg wilden aanpakken. Enerzijds voor de vrouwen die na sluiting van de zone opvang moesten krijgen. Anderzijds de rondhangende mannen, dak en thuislozen, pooiers, 'oompjes' e.d., die op en rond de Keileweg voor overlast zorgden. De discussie over het nut en noodzaak van de beide voorzieningen ligt dus met andere woorden in het verlengde van elkaar. Dit heeft de analyse van beide casussen vergemakkelijkt. Het onderzoek heeft plaats gevonden in de periode augustus 2005 tot en met januari 2006. Het is voor mij geen gemakkelijke opgave geweest, omdat gezien de kwalitatieve aard van het onderwerp uiteindelijk alles met alles te maken heeft.

1.5 DOELSTELLING

Het doel van het onderzoek is zowel verklarend als beschrijvend. Het beoogd een ingewikkeld proces, het protest tegen nieuw te plaatsen voorzieningen voor maatschappelijk gestigmatiseerde groepen, te verklaren vanuit twee verschillende theoretische benaderingen. De uitwerking van de doelstelling valt uiteen in een twee centrale delen. Het beschrijvende deel: ‘hoe is het protest ontstaan?’, en het verklarende deel: ‘waarom is het protest ontstaan?’. Tussen de verklarende en beschrijvende uitwerking bestaat enige overlap. Ik heb ernaar gestreefd een heldere balans tussen beide te vinden die de problematiek van bewonersverzet moet verhelderen.

1.6 RELEVANTIE ONDERZOEK

Situaties waarin bewoners zich verzetten tegen de komst van een ‘belastende’ voorziening lijken aan de orde van de dag te zijn. Vrijwel alle steden in Nederland hebben hier ervaring mee. Deze scriptie tracht op systematische wijze de casussen van verzet te reconstrueren, om zodoende de situatie te verhelderen. Door het protest te reconstrueren wilde ik nagaan hoe de onvrede vorm heeft gekregen, welke sentimenten een belangrijke rol speelden en hoe het proces van verzet vanuit de positie van de bewoners in strategische zin vorm is gegeven. Was er sprake van georganiseerd voornamelijk rationeel verzet? Of was het voornamelijk een spontaan ontstaan onsamenhangend verzet? Of wellicht iets anders? Het was vooraf mijn verwachting dat de uitkomsten van de reconstructie specifieke aanknopingspunten zouden bieden die toepasbaar zouden zijn om het protest in een breder sociologisch kader te interpreteren.

1.7 OPBOUW VAN DIT VERSLAG

Zoals vermeld bestaat deze afstudeerscriptie uit twee centrale delen. Het beschrijvende en verklarende deel. Om te beginnen zal ik de gekozen theoretische benaderingen toelichten. Vervolgens worden de gebruikte methoden en technieken toegelicht. Hierop aansluitend volgt de uitwerking van het eerste deel; de chronologische reconstructies van het bewonersprotest. Hierin worden de empirische bevindingen besproken. Hierna volgt het tweede deel waarin de koppeling wordt gemaakt tussen de theoretische benaderingen en de empirische bevindingen. Dit resulteert in verschillende verklaringen van bewonersprotest, of anders geformuleerd; de conclusies. Tot slot volgt er nog een discussiedeel, waarin een slot beschouwing naar voren wordt gebracht.

HOOFDSTUK 2: THEORIEËN OVER BEWONERSPROTEST

2.1 INLEIDING

“Het zijn onze oordelen die ons bedriegen, niet onze zintuigen.” (J.W. Goethe 1749-1832 in Beiträge zur Optik I)

Het bovenstaande citaat benadrukt het belang van oordeelsvorming. Bewoners willen de voorziening niet in hun wijk en komen tegen de plannen in protest. Hoe komen deze mensen tot hun oordelen? Hoe is dit protest te verklaren?

Een verklaring is niet gemakkelijk te geven. Er bestaan binnen de sociologie verschillende theorieën rondom collectief protest en sociale bewegingen die deze verklaringsvraag trachten te beantwoorden. Naast de wetenschappelijke discussie over bewonersprotest bestaan er ook enkele voor de hand liggende ‘common sense’ verklaringen voor dergelijk protest. Een bekende en veel genoemde ‘verklaring’ is het zogenaamde NIMBY effect. Hierbij is de interpretatie voor het protest kort geformuleerd; een egoïstische houding van bewoners die voorbij gaat aan het algemene of hogere belang. Ik zal dit later uitgebreider toelichten. Anderszins is het bestaan van een reële angst voor bepaalde groepen in de samenleving, die burgers liever niet in de directe leefomgeving zien, een voor de hand liggende verklaring. Wat echter de precieze redenen zijn om in verzet te komen, is moeilijk te achterhalen. Het kunnen zowel rationele als irrationele invloeden zijn en bovendien zullen motieven om in verzet te komen per individu in variërende context verschillend uitwerken. Gezien de vrijwel oneindige hoeveelheid potentiële verklarende factoren in relatie tot het verschijnsel collectief protest en de geringe hoop die men mag koesteren deze factoren een precies gewicht toe te kennen, is het begrijpen van bewonersverzet een moeilijke opgave.

Er zijn, zoals vermeld, verschillende theoretische benaderingen omtrent collectief protest en sociale bewegingen, die allen het proces van protest inzichtelijk(er) trachten te maken (Rose, 1982). In het boek, “Benaderingen van collectief protest”, geeft Rademaker (1993) een overzicht en evaluatie van enkele invloedrijke benaderingen over collectief protest. Hierin komen naar voren: de massapsychologische benadering, de ‘collective behavior’ benadering, de ‘structural-strain’ benadering, de relatieve deprivatie-benadering, de ‘resource mobilization’ benadering en de culturele benadering.

Al deze theoretische zienswijzen hebben bijdrage geleverd aan de kennis van collectief protest, er is echter geen éénduidige theoretische constructie. Het onderwerp blijkt lastig te identificeren en objectiveren. De verschillende theoretische benaderingen zijn veelal uit verschillende subject-object relaties bestudeerd. Waar de ene theorie de nadruk legt op psychologische factoren die aanzetten, of anders gezegd voedingsbodem creëren tot collectief protest, richt de andere theorie zich meer inhoudelijk op strategische wijzen van protestvoering, de sociale samenhang van protestgroepen en hun omgeving, of meer algemene factoren die het ontstaan van het protest verklaren (Rademaker, 1993). Voor dit onderzoek betekent de veelheid aan theoretische zienswijzen dat het de analyse bemoeilijkt. Vele verschijnselen die op het onderwerp van toepassing zijn, zijn op verschillende manieren en in sommige gevallen tegenstrijdig te verklaren. Vanuit deze

gedachte heb ik ervoor gekozen twee ‘tegengestelde’ benaderingen van bewonersverzet als theoretische kader te gebruiken in mijn analyse. De probleemstelling, ‘Waarom is het bewonersprotest ontstaan?’, wordt vanuit twee theoretische blikvelden benaderd. Hiermee heb ik de analyse van de casussen willen versterken.

De keuze voor de twee theorieën is gebaseerd op de gedachte dat individuen zowel rationeel als irrationeel handelende wezens zijn. Waarbij het mij niet duidelijk was of het proces van protestvoering een overwegend rationele of irrationele invulling kent. Bijvoorbeeld een strategische uitvoering volgens een duidelijk vooropgesteld plan. Of juist spontane collectieve uitbarsting van frustratie of geweld. Naast het proces, het ‘hoe’, is er ook nog het ‘waarom’. Ook hiervoor geldt dat het mij niet geheel duidelijk is of motivaties om in verzet te komen voortkomen uit rationele overwegingen, zoals bijvoorbeeld bestaande overlast in de wijk of het zijn van een kwetsbare achterstandswijk, of irrationele motieven zoals angsten, mythes en taboes over de ‘gestigmatiseerde groep’.

In deze context heb ik gekozen voor de Collective behavior theory. Deze theorie benadrukt enkele van invloed zijnde irrationele processen. De andere theorie is de Rational choice theory (‘Exchange theory’). Deze theorie stelt zoals de naam al aangeeft juist rationele invloeden centraal. Het nu volgende hoofdstuk geeft een overzicht en toelichting van deze twee theoretische benaderingen en bijbehorende centrale begrippen. Maar om te beginnen zal ik, om het onderwerp van deze afstudeer scriptie beter af te bakenen, het concept ‘collectief protest’ nader toelichten.

2.2 COLLECTIEF PROTEST

Wat is collectief protest?

Ik kies ervoor om ‘collectief protest’ te conceptualiseren vanuit het werk van Huberts, van Noort en Rademaker (1987). Hierin wordt collectief protest gedefinieerd als:

“pogingen van een groep gelijkgestemde burgers om (vanuit een conflict situatie) door bundeling van krachten een specifiek, dat wil zeggen beperkt, en niet op het maken van winst gericht doel te bereiken.”

Verder maken Van Noort, Huberts en Rademaker onderscheid tussen ‘pressie’ en ‘protest’. Zij definiëren pressie als “collectieve actie die gericht is op de realisering van bepaalde wensen en eisen met betrekking tot de besluitvorming van een gezagsdrager door directe beïnvloeding van de gezagsdrager.”

En protest wordt gedefinieerd als: “collectieve actie die gericht is op de realisering van bepaalde wensen en eisen met betrekking tot de besluitvorming van een gezagsdrager door indirecte beïnvloeding van de gezagsdrager”.

Deze korte definiëring geeft duidelijk aan wat onder collectief protest wordt verstaan. Belangrijk is natuurlijk ook; waar zijn dergelijke protest situaties terug te vinden en wie houden zich ermee bezig?

Wie voert collectief protest?

Wie de stadsgids van een willekeurige gemeente openslaat, staat versted van het grote aantal organisaties dat daarin te vinden is. Scholen, sportverenigingen, ouderenbonden, milieuorganisaties, politieke partijen, zelfhulpgroepen, patiëntenverenigingen, bewonersorganisaties en kerkgenootschappen: zij allen maken deel uit van het maatschappelijk middenveld. Het maatschappelijk middenveld bestaat uit organisaties die geen onderdeel van de overheid uitmaken, zonder winstoogmerk opereren en daarnaast niet op familiale of primaire banden berusten (Lelieveldt, 1999). Het middenveld is een belangrijke motor van het maatschappelijk leven. Daar organiseren mensen zich om allerhande doelen te verwezenlijken. Als het gaat om protest en belangenbehartiging spelen deze bestaande maatschappelijke verbanden vaak een belangrijke rol van betekenis. Een sterk ontwikkeld maatschappelijk middenveld geeft burgers optimaal de mogelijkheid om binnen diverse organisaties en bestaande maatschappelijke netwerken te participeren en invloed uit te oefenen met betrekking tot de besluitvorming van een gezagsdrager. Deze maatschappelijke organisaties vervullen veelal een centrale rol in de uitvoering en coördinatie van protest.

2.3 COLLECTIVE BEHAVIOR THEORY

2.3.1 INLEIDING

Het maatschappelijk middenveld vormt een belangrijk onderdeel van studie naar sociale bewegingen. De studie naar sociale bewegingen richt zich op een complex geheel van acties van organisaties, van de leden van deze organisaties. Maar ook de acties van niet-leden in activiteiten gepland door organisaties of zelfs acties van niet-leden in activiteiten waar organisaties niets mee te maken hebben of zelfs tegen zijn. In ingewikkelde bewoordingen komt het erop neer dat groepen mensen en diffuse collectiviteiten eveneens een belangrijk onderdeel in de studie van sociale bewegingen vormen. De relatie en het onderscheid tussen *georganiseerde* elementen en *non-organisatorische* elementen binnen sociale bewegingen is lastig te bepalen.

“Social movements are viewed as large, complex sets of collective events oriented toward some general social change goal. These events are seen not merely as common responses to the same external stimulus, but as affecting each other and accumulating into the dynamic event we call a movement”. (Oliver, 1989)

Acties kunnen beïnvloedend werken. Bijvoorbeeld door het wijzigen van de materiele condities, het wijzigen van de sociale organisatie van een groep, wijzigen van geloven, of het verschaffen van nieuwe informatie. Kennis van de effecten van bepaalde acties op de acties die volgen, verschaffen inzicht in de dynamiek van sociale bewegingen. Het thema; ‘social control and collective behavior’ had de speciale aandacht van Robert E. Park, voorman van de ‘Chicago school’, die begin vorige eeuw een belangrijke nieuwe sociologische stroming vormde. Park definieerde de sociologie als “the science of collective behavior”. De ideeën van deze stroming werden later beter bekend onder de naam ‘collective behavior theory’. De collective behavior theory of collectief gedrag

benadering benadrukt de irrationele of non-organisatorische dimensies van sociale bewegingen, en hoe er vanuit deze irrationele basis een nieuwe sociale orde ontstaat.

2.3.2 ONTSTAAN VAN DE COLLECTIVE BEHAVIOR THEORY

De Collective behavior theory was binnen de sociologie vanaf de jaren '20 tot aan de jaren '60 de dominante kijk op van sociale bewegingen, voor een deel voortgekomen uit de gebeurtenissen in Nazi Duitsland, toen nog vers in de herinnering. De oorsprong van de studie naar sociale bewegingen ligt in zes klassieke sociologische tradities: (1) Marx (klasse strijd), (2) Durkheim (collectief bewustzijn), (3) Mill (de som van individuele kosten-baten berekening), (4) Weber (charisma en bureaucratie), (5) Simmel (interactie tussen individuen), en (6) Le Bon (groepen, massa's) (Muukkonen, 1999).

Grondleggers van de collectief gedrag theorie; Robert E. Park en Herbert Blumer onderworpen het thema 'collective behavior', als één van de eersten, uitgebreid aan onderzoek. Park, een pupil van Simmel in Berlijn, introduceerde het thema 'collective behavior' in zijn werk 'Masse und Publicum' in 1903. Blumer, op zijn beurt weer een 'pupil' van Park, gebruikte de volgende definiëring van de studie naar collectief gedrag;

"The student of collective behavior seeks to understand the way in which new social order arises, for the appearance of a new social order is equivalent to the emergence of new forms of collective behavior" (Blumer geciteerd in: Turner, Killian, 1972).

De definiëring benadrukt de centrale positie van het concept in de door hen gebruikte sociologische analyse.

Het meest invloedrijke werk in de Collective behavior stroming is: 'Collective behavior' van Turner en Killian (1952). Hierin wordt de nadruk gelegd op de processen waaruit nieuwe sociale structuren voortkomen.

2.3.3 UITGANGSPUNTEN VAN DE COLLECTIVE BEHAVIOR THEORY

"Collective behavior, then, is the behavior of individuals under the influence of an impulse that is common and collective, an impulse, in other words, that is the result of social interaction" (Park geciteerd in: Muukkonen, 1999).

Collectief gedrag ontstaat volgens Park op een voedingsbodem van 'social unrest'. Vanuit deze sociale onrust ontstaan uitdrukkingsvormen van collectief gedrag zoals: 'crowds', 'publics'. Park veronderstelt dat 'publics' gecontroleerd worden door bestaande rationele normen, en dat dit niet het geval is bij 'crowds'. Beide uitdrukkingsvormen van collectief gedrag dienen ertoe de positie van het individu van een oude orde naar een nieuwe orde te brengen.

Opmerkelijk is zijn visie over de onderlinge verhouding tussen sociale onrust, massa's, sociale bewegingen en instituties. Park stelt dat in het verlengde van sociale onrust, sociale bewegingen en nieuwe institutionele bewegingen ontstaan. Park en Blumer leggen een duidelijk accent op het 'symbolisch interactionisme', hierbij wordt grote betekenis

toegekend aan de interacties en percepties van individuen onderling. In dit interactieproces worden de zinvolheid van de bestaande sociale regelingen ter discussie gesteld, en wordt enerzijds de bestaande sociale orde doorbroken, anderzijds een nieuwe orde voorbereid. Vanwege dit laatste wordt ook wel van de ‘emergent-norm-perspective’ gesproken.

Blumer legt het verband tussen deze verschillende concepten van collectief gedrag. Hij merkt op dat collectief gedrag in de meeste gevallen bestaat in een gereguleerde ‘ordelijke’ vorm. Deze ‘georganiseerde’ vorm van collectief gedrag is een hoofdvorm die zich met name uit in de georganiseerde elementen van sociale bewegingen. Als er bijvoorbeeld wordt gesproken over termen als; strategie, tactiek, leiderschap, lidmaatschap, rekrutering, arbeidsverdeling, doelen, middelen, etc, zijn dit termen die strikt genomen alleen opgaan voor afgebakende sociale verbanden (organisaties, groepen), en niet voor ‘crowds’ of sociale bewegingen in zijn geheel (Oliver, 1989). Deze begrippen impliceren een bestaande sociale orde. Blumer stelt dat er een groot gebied in het collectief gedrag niet onder invloed van regels, normen of verwachtingen bestaat. Het is dit gebied waar de collective behavior benadering interesse voor heeft. De centrale positie die ‘collective behavior’ heeft binnen de sociologie verwoordt hij als volgt:

“sociology in general is interested in studying the social order and its constituents... as they are; collective behavior is concerned in studying the ways by which the social order comes into existence”(Blumer geciteerd in: Muukkonen, 1999).

Welke vormen van collectief gedrag vallen buiten deze zogenaamde afgebakende sociale verbanden en vormen het onderzoeksgebied van de collective behavior theory?

Het onderzoeksgebied van de collective behavior theory bevindt zich in de onrust die voorkomt bij mensen die niet in staat blijken in het bevredigen van behoeften of impulsen of te maken hebben met een onwenselijkheid in de bestaande sociale orde. Wanneer er sprake is van deze zogenaamde sociale onrust kunnen verschillende vormen van elementair collectief gedrag ontstaan. Het begrip ‘*elementair collectief gedrag*’ duidt op gedragingen die spontaan lijken te ontstaan en waarin individuen primair op elkaar reageren. Deze situaties worden getypeerd door wat Blumer noemt; ‘circulaire reactie’ naar hogere emotionele toestand (angst, boosheid, bezorgdheid, amusement, etc). Hierbij legt Blumer in zijn typering van sociale onrust de nadruk op de psychologische manifestaties die voorkomen bij collectief gedrag. Zo kan sociale onrust leiden tot bepaalde elementaire vormen van collectief gedrag, die voorkomen bij een ‘crowd’, een ‘mass’ en een ‘public’. Een ‘crowd’ bijvoorbeeld, laat het proces van ‘*milling*’ zien. Er is in die situatie sprake van aandachtsbeperking, verhoogde suggestibiliteit en gevoelsintensivering als gevolg van circulaire reacties (bijvoorbeeld applaudisseren of ‘boe’ roepen als reactie op gewenste of ongewenste uitlatingen van de spreker). Een zelfde verschijnsel dat bij een geëmotioneerde kudde vee, waarbij de opwinding spiraalsgewijze toeneemt, is waar te nemen.

De meest invloedrijke invulling van de collective behavior theory komt voort uit het werk van Turner en Killian (Collective behavior, 1972).

“Collective behavior is the study of behavior in collectivities... Institutional behaviour characterizes groups which are envisaged in and guided by culture of the larger society... Collective behavior, on the other hand, develops norms which are not envisaged in the larger society and may even oppose these broader norms” (Turner en Killian, 1972).

In het bovenstaande citaat wordt collectief gedrag duidelijke gescheiden van ‘institutioneel’ of ‘norm gebonden’ gedrag. Turner en Killian duiden het gedrag van de ‘crowd’ als een ‘built up’ naar de ontwikkeling van een gemeenschappelijk doel (Rademaker, 1993, p.35-50). In het eerste deel van het boek gaan de auteurs in op een aantal thema’s binnen het veld van collectief gedrag, o.a.; ‘group mind’ (groepsgeest), irrationaliteit, emotionaliteit en spanning.

‘*Group mind*’ (groepsgeest) duidt op het verschijnsel dat een groep een collectieve identiteit of attitude aanneemt (collective identity, collective attitude). Een groep is zuiver beschouwd niet meer of minder dan een groep individuen bij elkaar. Binnen een groep is altijd interactie, die het handelen van het individu en als gevolg hiervan de groep beïnvloedt. Een groep is op deze wijze meer dan alleen een groep individuen. Het geheel is meer dan de som der delen. Dit is goed aan te tonen door bijvoorbeeld te beschouwen waarom en hoe, een individu zich conformeert aan de wil van een groep. Het individu maakt een inschatting van wat de ‘wil’ van de groep is. Hoe definieer of bepaal je de ‘mening’ van de groep? En hoe voldoe je aan de verwachtingen van de groep? De groep wordt een object op zich. Op deze wijze wordt het belang en de werking van sociale normen duidelijker. Wanneer gesteld wordt dat collectief gedrag het gedrag van groepen aangaat, gaat het om individuen binnen een collectief die interacteren, zich conformeren aan, en helpen ontwikkelen van nieuwe sociale normen.

‘*Irrationaliteit en emotionaliteit*’, Turner en Killian wijzen op de neiging die bestaat om alleen bepaalde groepsgedragingen te duiden in waarde gebonden termen. Veel gedrag is routinematig, irrationeel of emotioneel gedreven. Turner en Killian wijzen er in dat verband op dat irrationaliteit veelal wordt gezien als gedrag wat niet-conform bestaande sociale normen of waarden is. Irrationeel en emotioneel gedreven gedrag omvat echter meer dan gedrag wat tegen normen ingaat. Daarbij kan gedrag wat als irrationeel gezien wordt, omdat het tegen bestaande sociale normen ingaat, vanuit collectief gedrag worden gezien als een oude sociale orde die over gaat in een nieuwe orde. Dat betekent dat indien velen een bepaalde norm niet meer aanhouden deze norm blijkbaar niet of verminderd opgaat.

Een derde thema waarnaar Turner en Killian verwijzen is ‘*Tension*’. De theorie beargumenteert dat collectief gedrag voorkomt uit een interne spanning. Vergelijkbaar met ‘sociale onrust’ komt deze spanning voort uit onbevredigde behoeften en impulsen. Bijvoorbeeld de spanning die het individu heeft vanwege angst voor een belastende voorziening in de eigen woonomgeving, voortkomend uit de behoefte van een veilige en leefbare woonomgeving. Het individu handelt op een manier, (bijvoorbeeld in de vorm van protest) die kan helpen de spanning weg te nemen. Echter Turner en Killian wijzen

erop dat er andere mechanismen zijn die de spanning wegnemen. Individuen kunnen vergeten of kalmeren bij het besef waar boosheid toe kan leiden. Tevens blijven individuen niet hangen in overspannen toestand zolang de behoefte niet is bevredigd.

'Social contagion' tot slot doelt op de neiging die bestaat in collectief gedrag om in een specifieke crisissituatie eenzelfde reactie te vertonen. Bijvoorbeeld; shock, angst, afkeuring, boosheid. Deze eenzijdigheid in reacties is volgens Turner en Killian een vorm van 'milling' (Turner en Killian, 1972).

In zijn eenvoudigste vorm kan milling voorkomen met minimale fysieke en verbale activiteit. Mensen lezen deze non-verbale communicatie en interpreteren deze zonder zich ervan bewust te zijn. Deze simpele vorm van milling wordt door Turner en Killian aangeduid als 'incipient milling'. In meer complexe vormen van milling vindt de communicatie plaats variërend van direct één op één contact tot communicatie door massa media kanalen. Milling is zodoende in essentie een communicatie proces waarin twee centrale eigenschappen parallel aan elkaar een rol spelen. De eerste is de ontwikkeling van een 'common mood' (overheersende sfeer), waarbij emoties een cruciale rol spelen. Ten tweede de ontwikkeling van een 'common image' (beeldvorming), waarbij de situatie cognitieve helderheid verschaft. Dit wil zeggen dat dit een totaalbeeld oplevert van beïnvloedende factoren.

Verschillende precondities van milling resulteren in verschillende vormen van collective behavior. Twee uitersten zijn de 'emergent crowd' en de 'precipitous crowd'.

Emergent crowds ontstaan langzaam over een langere periode wanneer:

(1) er een minimum aan sociale beweging is (bijv: weinig collectieve identiteit, weinig communicatie; (2) een sterk gevoel van noodzaak ontbreekt; (3) de wijze waarop wordt gehandeld geschied van arbeidsdeling en coördinatie van het handelen van alle afzonderlijk groepsleden.

Precipitous crowds ontstaan wanneer: (1) Er in hoge communicatieve kanalen binnen het collectief bestaan; (2) de implicaties voor het 'probleem' of de 'situatie' duidelijk zijn. De situatie is dringend en vereist direct handelen; (3) De manier waarop gehandeld dient te worden lijkt voor de hand te liggen en vereist minimale coördinatie.

Turner en Killian hanteren in de studie naar de ontwikkeling van sociale bewegingen een onderverdeling in fasen. Dit fasen model, geïntroduceerd in het artikel *The revolutionary process* van Rex D. Hopper, onderscheidt vier afzonderlijk fasen met verschillende typerende processen. De fasen moeten niet worden beschouwd als vaststaande elkaar opvolgende processen. Het zijn precondities voor de fasen die volgen. Zonder de voorafgaande fasen ontwikkeld de daaropvolgende fase zich niet. Maar zelf wanneer alle precondities wel aanwezig zijn hoeft dit niet te betekenen dat de opvolgende fase ontstaat. De onderverdeling in fase is daarom nogal gekunsteld, en neemt geen grote positie in binnen de analyse. Het voordeel van het onderscheid in fase is dat hierdoor een overzichtelijke weergave van de uitgangspunten van de collective behavior benadering mogelijk wordt. In de onderstaande tabel worden deze fasen beschreven (Muukkonen, 1999).

2.3.4 SCHEMATISCHE WEERGAVE VAN DE COLLECTIVE BEHAVIOR THEORY

Collective behavior theory	(1) Aanvang protest <i>(the preliminary stage)</i>	(2) Piek in protest beweging <i>(the popular stage)</i>	(3) de formele fase <i>(the formal stage)</i>	(4) 'nieuwe' sociale orde <i>(the institutional stage)</i>
Karakteristieke condities	1. algemene onrust 2. de ontwikkeling van wij/zij verhoudingen 3. ineffectiviteit gezagsdrager 4. pogingen tot hervorming 5. culturele neiging tot hervorming 6. verspreiding van onrust	1. verspreiding onvrede 2. arbeidsdeling in protestbeweging 3. vorming van sociaal alternatief (gekunstelde mythe) 4. openbaring van conflict tussen gezagsdrager en als gevolg toename van interne groepscohesie 5. organisatie van onvrede 6. uiten van eisen	1. fixatie van motieven (attituden) en de definitieve formulering van eisen en voorwaarden 2. de ontwikkeling van een protest organisatie (leiders, programma, doctrine, etc). 3. uitvoering van actieprogramma	Causale karakteristieken van protest, o.a.: -onderschatten van emotionele basis van protest. -op zelfde wijze doorgaan -toegeven aan eisen (zichten onder de druk) Resulterende karakteristieken, o.a.: -toename controle gezagsdrager -einde van 'plannen, handelswijze' gezagsdrager. -sociale reconstructie -vergaan van het revolutionaire ideaal -hernieuwde verhouding protestvoerders en gezagsdragers.
Typerende processen	milling	intensivering van milling, social contagion, collective excitement	publieke discussie	formalisering
Dominante sociale vorm	mass	crowd	public	society

2.4 RATIONAL CHOICE THEORY

2.4.1 INLEIDING

Het menselijk handelen is volgens Max Weber het best te begrijpen vanuit vier afzonderlijke categorieën: (1) waarde georiënteerd gedrag; (2) routinematig gedrag; (3) affectief gedrag; (4) doelrationeel gedrag. Gedrag is als zodanig een reactie op een prikkel en kan herleid worden uit een rationeel denkproces of een subjectieve beleving, of meestal een combinatie van beiden. Binnen rationele keuze benadering wordt ervan uitgegaan dat er één doorslaggevende variabele is die menselijk gedrag het beste kan verklaren; 'eigen belang'. De vierde categorie die Weber onderscheidt, het doelrationeel handelen, heeft daarom speciale aandacht van rational choice theoretici. Ook op het eerste gezicht uitermate irrationele verschijnselen, bijvoorbeeld het huwelijk, worden binnen de rational choice theory op basis van eigen belang verklaard. Een vooraanstaande rationele keuze studie ziet bijvoorbeeld redenen om te trouwen als het maximaliseren van het eigenbelang. Op deze wijze werd de daling van het aantal huwelijken in arme 'African American' gemeenschappen verklaard door het gebrek aan mannen die de vrouwen (o.a. financieel) kunnen ondersteunen (Wilson, 1987). Rationele keuze aanhangers geloven dat individuen primair rationeel op zoek zijn naar en invulling geven aan dit 'eigen belang'. Als het gaat om bewoners protest tegen een 'belastende' voorziening valt het verzet dus vanuit de rational choice theory te verklaren uit rationele overwegingen van eigen belang.

2.4.2 ONTSTAAN VAN DE RATIONAL CHOICE THEORY

De oorsprong van de rational choice theory is te herleiden vanuit de opkomst van het 'utilitarisme' in de 16^e en 17^e eeuw. Voorstanders van deze stroming waren enkele Britse filosofen, waarvan John Locke de bekendste was. Het utilitarisme vormde de grondbeginselen van de hedendaagse economie. Het propageerde een aantal individuele universele basisrechten, waaronder het recht op eigendom. De staat moest slechts een minimale rol hebben. Die rol diende te bestaan uit het beschermen en reguleren van deze individuele rechten. Een bekende ontwikkeling vanuit deze denkwijze is afkomstig uit het boek; *the wealth of nations* van Adam Smith in 1776 (Collins, 1988). Smith beargumenteert dat het nastreven van het individuele eigenbelang tot het belang van iedereen is. In een competitieve markt zijn het de wetten van vraag en aanbod die een optimale orde scheppen. Er is in die context geen noodzaak om het individuele handelen te beïnvloeden want de markt is een "invisible hand of control". De staat dient het economische verkeer slechts minimaal te reguleren als een neutrale scheidsrechter. Deze denkwijze ontstonden gelijktijdig met de industriële revolutie in Engeland. Onder invloed van latere sociologen als Durkheim, Weber, Mead en Parsons werd de nadruk op meer dan enkel het individu gelegd (Collins, R. 1994 p.121-181). Met de werken van Homans en Blau werd de focus opnieuw bij het individu gelegd. De zogenaamde 'ruiltheorie' is een verzamelnaam voor een aantal benaderingen in de sociologie waarbij de sociale werkelijkheid wordt opgevat als een totaal aan ruilprocessen.

2.4.3 UITGANGSPUNTEN VAN DE RATIONAL CHOICE THEORY

Om te beginnen zal ik de eerdere werken van de ruiltheoretici Homans en Blau toelichten.

Homans stelde dat de sociologie zich als wetenschap het beste kan ontwikkelen vanuit het standpunt dat gedrag tussen mensen een vorm van goederenruil is waarbij zowel materiele als non-materiële zaken een rol spelen. Homans gaat ervan uit dat mensen *behoeften* hebben en dat het bevredigen van die behoeften voor mensen een *beloning* is. Mensen streven ernaar hun behoeften zo goed mogelijk te bevredigen en zo weinig mogelijk geconfronteerd te worden met zaken die zij als onaangenaam ervaren. De mens streeft in zijn handelen naar '*winst*'. Hiermee is in het werk van Homans een duidelijk verwantschap met het hedonisme te herkennen.

Homans onderscheidt drie soorten behoeften. *Economische, sociale en psychische* behoeften. Gegeven de voorgaande uitgangspunten is te verwachten dat iemand slechts relaties met anderen zal aangaan, wanneer hij verwacht dat die relaties voor hem '*winst*' zullen opleveren. Winst, of anders geformuleerd, de beloning is niet zonder kosten te behalen. Het individu zal sociale investeringen moeten doen om de beloning te verkrijgen. Deze sociale investeringen kunnen eveneens economisch, sociaal of psychisch van aard zijn. Het gedrag wordt bepaald in de benadering van Homans bepaald door enkele variabelen.

1. De succes propositie (grote beloning, grote kans op gedrag).
2. De stimulus propositie (In het verleden beloning, in het heden grote kans op gedrag).
3. De waarde propositie (grote waarde van de beloning, grote kans op gedrag).
4. De deprivatie propositie (bij herhaling beloning, afname van de waarde van de beloning).
5. De frustratie/ agressie propositie (de verwachte beloning blijft weg).

De bovenstaande variabelen gaan vooral op bij directe ruilverhoudingen. Wat betreft het actief mee participeren in een protestgroep is een belangrijke vraag 'welke behoefte bevredigt het participeren in protest?' Dit kan bijvoorbeeld betekenen het voorkomen van daling van de huiswaarde als zuiver 'economische' winst of het vergroten van de sociale status doordat men zich voorop stelt in het protest als meer 'sociale' winst. Tot slot het verminderen van angst voor bijvoorbeeld 'verslaafden' als winst op het psychologische vlak.

De ruiltheoretische benadering van Blau komt grotendeel overéén met die van Homans. Het verschil zit met name in de aanvulling die Blau maakt t.a.v. de condities waarin individuen handelen naar 'eigen belang'. Zo benadrukt Blau dat ruil alleen mogelijk is bij een overeenstemming tussen de beide partijen. Er is geen ruil wanneer er sprake is van dwang. In alle culturen en samenlevingen is waarneembaar dat iemand die aan de ander een dienst verleent, die ander aan zich verplicht. Diverse auteurs hebben erop gewezen dat sociale ruil, met reciprociteit van dienst en wederdienst een belangrijke samenbindende rol speelt in de samenleving. Simmel is ervan overtuigd dat sociale cohesie en sociaal evenwicht niet kan bestaan zonder deze reciprociteit. In aansluiting hierop stelt Blau dat één van de hoofdfuncties van ruil het scheppen van vertrouwen is. Dit vertrouwen kan langzamerhand vergroot worden door het uitbreiden van diensten en

wederdiensten. Diensten die op zowel sociaal, psychisch als economisch vlak worden uitgewisseld. Een tweede belangrijke aanvulling die Blau maakt binnen de theorie is dat ruil niet het totale sociale leven omvat. Bij *dwang*, *liefde* (liefdadigheid) en *irrationele* handelingen sluit Blau de ruilverhouding uit.

De centrale stelling van de rational choice theory (RCT) is dat sociale interactie in welke vorm dan ook door het individu wordt gestuurd op basis van rationele keuzes. Het individu is doelgericht en baseert zijn keuzen op basis van een interne hiërarchie van voorkeuren. Deze hiërarchie van voorkeuren wordt bepaald door bestaande individuele waarden, gericht op maximaliseren van voordelen (*maximize utility*) en minimaliseren van kosten. Normen, posities, macht, status, waarden patronen, (geloofs)overtuiging, waarden, wensen e.d zijn volgens de RCT logisch consistent met de rationele actie die eruit voortvloeit. Het proces waarbij het totaal aan individuele acties een bepaald sociaal eindproduct oplevert wordt het '*aggregation mechanism*' genoemd.

Alle sociale verschijnselen zijn op deze wijze te herleiden uit individuen die hun eigen behoeften trachten te bevredigen. Aanhangers van de RCT stellen dat belangen (doelen, verlangens) gedeelde belangen kunnen zijn. De motivaties om de doelen na te streven zijn egoïstisch. Het individu handelt strategisch en zoekt de beste manieren om een voorgelegd probleem op te lossen. Strategisch handelen gebeurt goed indien het individu rationeel handelt. De mate waarin het individu rationeel 'is', kan optimaal worden weergegeven door 4 variabelen. (1) *Logica*, voor conceptuele consistentie, (2) *meetbaarheid* voor precisie in de beschrijving, (3) *technische kennis* voor het begrijpen hoe bepaalde mechanismen werken, (4) *informatie* voor de het kennen van de specifiek omstandigheden waarin het probleem speelt. Wanneer het individu op deze variabelen 'hoog' scoort, is het individu optimaal in staat om strategisch te handelen. Individueel rationeel handelen gebeurt volgens de RCT onder enkele belemmeringen: (1) *Schaarste van middelen*, (2) *kosten van mogelijkheden*, (3) *institutionele normen* en (4) *toegang tot informatie*(Zey, 1998).

De RCT houdt zich als zodanig niet met groepen of met collectieve gedrag bezig. Het richt zich 'uitsluitend' op individuele actie. Dit is het zgn. *methodologisch individualisme*. Hoe kan de RCT dan worden toegepast op groepen? Theoretici die de RCT aanhouden gaan er over het algemeen vanuit dat het individu de voornaamste kracht is in het behalen van collectieve doelen, niet de groep. Collectieve actie is in dat verband niets meer dan een opéénstapeling van meerdere individuen die in consensus samenwerken aan een overeenkomstig doel. Zo wordt gesteld dat bijvoorbeeld rellen of protesten ontstaan vanuit afzonderlijke rationele handelende individuen. Collectieve actie kan alleen worden verklaard vanuit de basis van individuele handelingen. Hierbij is irrationeel en expressief gedrag methodologisch analytisch ondergeschikt aan individuele rationele keuzes.

2.4.4 HET 'FREE RIDERS' DILEMMA

Tot midden jaren '60, zagen de meeste sociale wetenschappers de term 'collectieve actie' als een uiting van een algemeen of gedeeld belang onder een groep individuen. Er bestond een zogenaamde niet problematische congruentie tussen individuele belangen en groepsbelangen. Deze zienswijze was voor het werk van Mancur Olson's; *The logic of collective action* (1965) algemeen geaccepteerd. Olson's veronderstelling dat rationele, egoïstische individuen niet zullen samenwerken om hun algemene of groepsbelangen te behalen, aangetoond met een overtuigende uitwerking van het 'free riders' probleem, betekende in een kentering in deze denkwijze. Olson stelde dat alle 'group goals' onderhevig waren aan hetzelfde dilemma, namelijk:

Collectieve goederen onderscheiden zich van private goederen doordat dat zij niet kunnen worden buitengesloten aan een ander groepslid. Dit principe van 'nonexcludability' betekent dat 'non participants' (zij die niet bijdragen aan de realisering van het collectieve arrangement), rationeel gestimuleerd worden niet bij te dragen, en te 'free riden' op de inzet van anderen (Oliver, 1993). Dit betekende grofweg dat voor Olson, collectieve actie gezien werd als een natuurlijk verschijnsel, en dat na Olson collectieve actie ook als een onnatuurlijk verschijnsel gezien werd. Collectieve actie moest daarom worden verklaard. Er ontstonden verschillende stromingen en zienswijzen omtrent collectieve actie. De resource mobilization theory is een bekende stroming die volgens het uitgangspunt van Olson tracht het collectief handelen te verklaren.

Het principe van 'nonexcludability', krijgt in het geval van de plaatsing van een 'belastende' voorziening een extra dynamiek. Het betreft hier dus in wezen namelijk een collectief goed waarvan iedereen in meer of mindere mate profiteert. Alleen de lokale bewoners staan bloot aan de negatieve ruimtelijke werking van de voorziening. Collectieve verbanden ontstaan spontaan, of uit een basis van rationele (al dan niet egoïstische) overwegingen. De situatie waarin collectief de lasten worden verdeeld, betekent soms zoals in dergelijke gevallen het plaatselijk creëren van een nieuwe voorziening als oplossing voor een breder maatschappelijk probleem. De lasten van een dergelijk 'collectief goed', kunnen vanwege de ruimtelijke noodzaak niet gelijk verdeeld worden. De negatieve gevolgen zijn slechts voor de direct omwonenden. De stelling dat bewoners in dat geval handelen uit een gezamenlijk belang lijkt niet onlogisch. Vanuit Olson's theoretische benadering kan de samenwerking van bewoners worden verklaard doordat individuen onder invloed van rationele argumentatie (geënt op eigen belang) door bundeling van krachten een sterkere zaak hebben.

Eén van de meest gebruikte verklaringen voor het ontstaan van lokaal verzet van bewoners tegen vestiging van een voorziening in de directe omgeving is het NIMBY effect. Het NIMBY effect als verklaring voor bewonersprotest past goed in de zienswijze van de rational choice theory. Het stelt het rationeel vanuit eigenbelang handelend individu centraal. Ik vind het daarom van belang om ook dit concept te benoemen. Ik heb me hierbij afgevraagd wat de verklarende waarde is van dit begrip in de problematiek rondom bewonersprotest.

“Een NIMBY (not in my back yard) project is een project dat een breed gedragen doel dient, ruimtelijk een plaats moet krijgen en dat zijn directe omgeving negatief beïnvloedt. Vanwege het breed onderschreven doel krijgt het project in abstracto steun. Maar vanwege de negatieve ruimtelijke uitstraling wenst niemand het project in concreto in zijn achtertuin” (Ten Heuvelhof, 1995, p.25).

Deze definiëring is er één van meerdere die allen het NIMBY effect beogen te omschrijven. De term NIMBY wordt in de regel aangehaald als er al oppositie is. Voornamelijk door organisaties en instituties die realisatie van het beoogde plan voor ogen hebben. Het NIMBY ‘syndroom’ is hiermee al snel negatief beladen, althans, vanuit de positie van de bestuurder. De oppositie is gebaseerd op eigenbelang. Een eigenbelang dat als egoïsme, en kortzichtigheid bestempeld kan worden, hetgeen in beleidskringen dan ook frequent gebeurt. Bewoners gaan volgens deze interpretatie van het NIMBY effect voorbij aan het hogere algemene belang.

Is NIMBY hiermee wel een bruikbaar sociologisch concept, of is het een slechts een titel die bestuurders gebruiken om lokaal verzet in een bepaalde context te plaatsen?

Over het algemeen wordt met het “Not in my back yard principe” de houding of attitude bedoeld die de oorzaak zou zijn van lokaal verzet tegen een nieuwe voorziening. In Nederland werd NIMBY in 1984 geïntroduceerd door minister Winsenius (VROM) in een parlementaire discussie over de opslag van nucleair afval. In een wetswijziging begin jaren ‘90 over de besluitvorming van dergelijke ‘belastende’ voorzieningen, wordt veelvuldig verwezen naar deze zogenaamde NIMBY houding, die een uiting is van het voorbij gaan aan algemene, landelijke belangen. Het belangrijkste probleem in het beoordelen van de veronderstellingen rondom NIMBY is dat er regelmatig naar verwezen wordt, maar zelden wordt uitgelegd wat er precies onder moet worden verstaan. Het is een typisch ‘common sense’ begrip. Er wordt kennelijk vanuit gegaan dat iederéén weet waar het om gaat. De toelichting van de wet sprak voortdurend over NIMBY-projecten of activiteiten met een NIMBY-karakter, zonder dat er in de tekst enige aanwijzing is te vinden waarom die projecten lokaal zo ongewenst gevonden worden (Wolsink 1993). Wolsink geeft aan dat de NIMBY ‘theorie’ in feite buitengewoon simpel is, en op een vijftal impliciete veronderstellingen berust.

1. Er is sprake van een moeizame besluitvorming
2. De projecten vertegenwoordigen een hoger belang dan het lokale
3. Iederéén ziet het nut van de voorzieningen in
4. Iederéén ziet de voorziening liever niet in de eigen achtertuin
5. Men ziet de voorziening liever wel graag in andermans achtertuin

Bewonersgroepen adopteren soms de term Nimby als geuzennaam, of verzinnen een nieuwe term: ‘NIABY’ (not in any back yard) of ‘PITBY’ (Put It In Their Back Yard). Hiermee wordt niet de tuin van de burens bedoeld, maar die van de plannenmakers. Ook ‘PLIMBY’ (please in my back yard) is een term die is afgeleid aan de term NIMBY en is in feite een tegengestelde variant. In de discussie over de nieuwe NIMBY wet werd destijds de verwachting geuit dat het verzet harder zou worden, en o.a. de politiek machteloze gebieden hier de dupe van zouden kunnen worden. NIMBY schiet als

verklarende ‘theorie’ te kort. NIMBY is meer een inhoudelijke eigenschap waarmee bepaalde projecten kunnen worden betiteld. Met deze slotsom loop ik enigszins vooruit op zaken. Maar het is in mijn optiek goed om de implicaties van een dergelijke dominante zienswijze in de problematiek van bewonersprotest vroegtijdig te benoemen.

De kracht van NIMBY als verklaring voor bewoners verzet tegen ‘belastende’ voorzieningen zit hem in de duidelijke en harde lijn die het trekt en de manier waarop het moeilijke besluitvorming in een bepaalde context plaatst.

Niet voor niets beschreef Peter Hall het als ‘de populistisch politieke filosofie van de jaren ’80(Lake,1989). Als verklaring voor lokale weerstanden tegen voorzieningen schiet het te kort. NIMBY laat geen ruimte voor begrip of relativering. Bewonersverzet is enkel irrationeel. Afwezig is het besef dat verzet tegen grootschalige ingrepen in de achtertuin ook wel eens legitiem kan zijn; de protestvoerders worden bij voorbaad gebrandmerkt. De grote vrees dat overlast (lawaaï, vandalisme, criminaliteit e.d.) steeds erger wordt en dat het leefmilieu aan verloedering wordt prijsgegeven is echter een reële angst die serieus genomen dient te worden. Het betreft hier een treffend voorbeeld van het Thomas theorema, “if men defines a problem /situation as real, it’s real in it’s consequences”. Wanneer het protest met bureaucratische onverschilligheid of bestuurlijke arrogantie wordt bejegend, raakt men verbitterd en grijpen extremen hun kans. Het is juist deze situatie waarin NIMBY sentimenten hoogtij vieren.

De bovenstaande uitwerking van de Rational choice benadering heb ik verwerkt in de onderstaande schematische uitwerking.

2.4.5 SCHEMATISCHE WEERGAVE VAN RATIONAL CHOICE THEORY

Rational choice theory	(1) eigen belang	(2) investeringen	(3) eindproduct
Karakteristieke condities	1. Voorziening vormt risico voor het <u>individu</u> t.a.v. sociale, economische en psychische behoeften.	1. kans op (protest) gedrag op basis van: succes propositie, stimulus propositie, waarde propositie, deprivatie propositie, frustratie agressie propositie 2. doel is winst (beloning). 'kosten' zijn sociale, economische en psychische investeringen (straffen). 3. in protest trachten kosten niveau zo laag mogelijk te houden (massa). 4. positief: aanwezigheid van rationaliteit, reciprociteit, non-excludability (collectieve stimulans). Negatief: aanwezigheid van dwang	1. effecten van investeringen (protest). 2. eindproduct is een nieuwe mate van sociale rechtvaardigheid voor het <u>collectief</u> .
Typerende processen	Verstoring sociale rechtvaardigheid.	Maximize utility	Aggregation mechanism (sociaal eindproduct)

2.5 SAMENVATTING EN OPERATIONALISERING

In de voorafgaande paragrafen wordt een overzicht gegeven van enkele cruciale elementen uit twee afzonderlijke theoretische benaderingen. Beide theorieën zijn van een hoog abstractieniveau. Het is hierdoor niet gemakkelijk een duidelijk toetsbare koppeling te maken tussen empirie en theorie. Deze samenvatting dient er als zodanig toe deze beoogde koppeling te verhelderen. Ik zal dit doen door van beide theorieën de kernassumpties te laten overvloeien in enkele vraagstellingen die direct zijn te betrekken op de empirie.

Collective behavior theory:

Sociale onrust is de basis van collectief gedrag. Sociale onrust kan verschillende oorzaken hebben en hoeft bijvoorbeeld niet per definitie rationeel te zijn. Uit collectief gedrag ontstaan nieuwe sociale normen, die een nieuwe sociale orde onderschrijven. Deze nieuwe orde kan verschillen in 'impact', bijvoorbeeld algemeen, specifiek of revolutionair. Sociale bewegingen vormen een sociale stroming bestaande uit zowel organisatorische als non-organisatorische elementen die een bepaalde nieuwe orde onderschrijven en stimuleren. Publics, crowds, masses zijn uitingsvormen van collective behavior. Onder verschillende condities ontstaan verschillende vormen van groepsgedrag. Publics zijn groepen die aan bestaande normen of institutionele regels onderworpen zijn. Crowds zijn groepen waarin bestaande normen en institutionele regels tot een minimum beperkt zijn. Elementair collectief gedrag lijkt spontaan te ontstaan en individuen reageren uit primaire emoties, bijvoorbeeld woede of shock. Binnen collectief gedrag spelen irrationele factoren een rol. Gevoelsintensivering, suggestibiliteit, aandachtsbeperking, milling, group mind, common image, common mood, collectieve identiteit, collectieve attitude zijn allen thema's die binnen de collective behavior een specifieke 'irrationele' uitleg krijgen. Afhankelijk van de sociale condities waarin het protest zich voor doet, ontstaan groepen die zich het verbeteren van de situatie tot doel stellen. De samenwerking is op basis van een gemeenschappelijk belang. De collective behavior theory richt zich met name op de wijze waarop de nieuwe sociale orde ontstaat. Dit betekent dat de theorie met name is toe te passen op de 'begin' fase van het protest. M.a.w: hoe de nieuwe orde ontstaat.

De vragen die de Collective behavior theory zich zou kunnen stellen aan een protest situatie zijn:

- *Is er sprake van sociale onrust? Waarom is er sprake van sociale onrust? Is er sprake van 'tension'?*
- *Welke nieuwe sociale normen/ sociale orde worden door protest 'gecreëerd /kracht bij gezet'?*
- *Welke sociale verbanden zijn te herkennen in het proces van protest?(non organisatorisch: emergent/precipitous crowds, publics, masses,)
(organosatorisch: maatschappelijk middenvel, protest groepen, m.a.w. mate van sociale organisatie)*
- *Welke irrationele elementen zijn te herkennen in het gevoerde protest?(bijvoorbeeld milling, gevoelsintensivering, suggestibiliteit)*

- *Zijn er signalen te herkennen die duiden een 'group mind'? (collectieve identiteit, collectieve attitude)*
- *Zijn er signalen die duiden op 'social contagion'? (common mood, common image)*

Rational Choice theory:

De sociale werkelijkheid is een totaal van ruilprocessen. Sociale ruil, reciprociteit van dienst en wederdienst speelt volgens de rational choice theory een zeer belangrijke samenbindende rol. Het omvat individuele en collectieve ruilverhoudingen. Het doel is winst. Winst bestaat uit het bevredigen van behoeften. Deze kunnen economisch, sociaal of psychisch van aard zijn. Lasten kunnen eveneens economisch, sociaal of psychisch zijn. Alle sociale interactie is erop gericht maximale baten en minimale kosten te bewerkstelligen (maximize utility). De ideaalsituatie is een evenwicht in sociale investeringen (sociale rechtvaardigheid). Rationaliteit is de beste manier om dit 'eigen belang' na te streven. Rationaliteit varieert over enkele dimensies. (1) Logica, voor conceptuele consistentie, (2) meetbaarheid voor precisie in de beschrijving, (3) technische kennis voor het begrijpen hoe bepaalde mechanismen werken, (4) informatie voor het kennen van de specifiek omstandigheden waarin het probleem speelt. Rationaliteit wordt belemmerd door: (1) schaarste van middelen, (2) kosten van mogelijkheden, (3) institutionele normen en (4) toegang tot informatie. Het totaal van individuele ruilprocessen levert een bepaald sociaal eindproduct. Binnen de rational choice wordt het rationele individu methodologisch als doorslaggevend gezien in elke sociale situatie. Dit wordt het zogenaamde methodologisch individualisme genoemd. De doorslaggevendste motivaties voor het individu om zich te conformeren aan een groep bestaan uit afwegingen van het 'eigen belang'. De groep heeft 'iets' te bieden, bijvoorbeeld meer invloed als economische behoefte en meer sociaal aanzien als een sociale behoefte.

De vragen die de rational choice theory zich aan een protest situatie zou kunnen stellen zijn:

- *Welke behoeften bevredigen protest? Welke behoefte belemmert de voorziening in de wijk?*
- *Wat levert de protest op en wat 'kost' het protest?*
- *Zijn er specifiek ruilprocessen te herkennen? Is er sprake van reciprociteit?*
- *Welke invloed heeft het bestaan van 'dwang' in de protest situatie?*
- *In hoeverre is er een verstoring van de sociale rechtvaardigheid?*
- *Welke contextgebonden factoren stimuleren het gedrag?*
- *Hoe rationeel handelen de actoren?(logica, meetbaarheid, technische kennis, informatie)*
- *Welke factoren belemmeren rationaliteit?(schaarste, kosten, normen, informatie)*
- *Welke sociale verbanden hebben zich bezig gehouden met protest?*

In de onderstaande tabel worden de beide benaderingen van collectief protest via een aantal kernbegrippen tegenover elkaar gezet. Het geeft een zeer globaal overzicht van de verschillende vertrekpunten van de twee benaderingen.

Rational choice	Collective behavior
Rationeel	Irrationeel
doelrationeel handelen	gevoelsmatig handelen
individueel	collectief
consensus	gemeenschappelijk belang
individuele waarden	sociale onrust
heterogeen	homogeen
georganiseerd	spontaan
bewust	onbewust

Tabel: tegenstellingen in benadering van collectieve actie

HOOFDSTUK 3: METHODE VAN ONDERZOEK

3.1 INLEIDING

Dit afstudeeronderzoek is in een casestudy. Het beoogt het ‘hoe’ en ‘waarom’ achter enkele situaties van bewonersverzet tegen voorzieningen voor maatschappelijk gestigmatiseerde groepen vanuit twee afzonderlijke theoretische benaderingen te verklaren. Bewonersverzet is op zichzelf een concept wat via verschillende wegen te benaderen is. Bijvoorbeeld als een strijd om ruimte, functie van deze ruimte en de zeggenschap hierover in beleidsmatige zin. Als een individuele psychologische onvrede. Of als een complexe sociologische omstandigheid. Het is dan ook niet enkel sociologisch onderzoeksgebied. In andere wetenschappen heeft het thema de interesse o.a.; bestuurskunde, planologie, sociale geografie, e.d. Ik zal me vanzelfsprekend in de analyse van de casussen beperken tot een sociologische benadering.

De publicaties die dit specifieke onderwerp behandelen op de manier zoals ik ervoor gekozen heb zijn beperkt. De specifieke problematiek van moeizame lokalisering van ‘belastende’ voorzieningen voor gestigmatiseerde groepen is niet omvangrijk onderzocht. Collectieve actie en protest daarentegen zijn onderwerpen die wel een uitgebreide onderzoekstraditie kennen. Zoals in het vorige hoofdstuk uitgebreid toegelicht is, is de keuze voor twee theoretische benaderingen een belangrijk kader van dit afstudeer onderzoek. De verschillende methoden van onderzoek die de uitwerking van de doelstelling van het onderzoek mogelijk maken, worden in het volgende hoofdstuk besproken.

3.2 WAAROM CASESTUDY

De keuze voor een casestudy als onderzoeksdesign ligt met name in de ‘noodzaak’ van het verklaren van een complex sociaal fenomeen. Hoewel de casestudy een veel gebruikte onderzoeksmethode is bij onderzoeken van kwalitatieve aard, zijn er enkele principiële bezwaren. De belangrijkste hiervan is de beperkte basis die het biedt om te komen tot wetenschappelijke generaliseringen. Er is veelal een enorme hoeveelheid empirisch data materiaal nodig om te komen tot enige ‘harde’ uitspraken. Dit afstudeeronderzoek is hiervan helaas geen uitzondering. De onderstaande definiëring verduidelijkt de casestudy als specifiek onderzoeksdesign en geeft aan waarin het zich onderscheidt van andere methoden van onderzoek.

The casestudy investigates a contemporary phenomenon within its real-life context; when the boundries between phenomenon and context are not clearly evident; and in which mutiple sources of evidence is used.(Yin, 1989)

Dit afstudeeronderzoek geldt als een: mutiple case design.

Binnen het onderzoek zijn meerdere casussen gebruikt. Multiple case designs hebben specifieke voordelen en nadelen. Het empirische datamateriaal geldt als overtuigender dan bij een single case design. De keuze voor meerdere casussen moet niet worden gedaan vanuit een ‘sampling’ strategie. Er is geen duidelijk basis om aan te nemen dat situaties in een dergelijke complex sociaal fenomeen ook daadwerkelijk vergelijkbaar

zijn. De keuze voor meerdere casussen moet daarentegen worden gezien als aanvullend datamateriaal van een zelfde onderzoeksvraag. Er moet dus goed worden aangegeven waarom er voor welke specifieke casus is gekozen.

Yin (1998) benoemt in zijn boek specifiek de reconstructie als bruikbaar middel voor het multiple case design. De drie casussen die ik in deze afstudeer scriptie behandel zijn via een dergelijk chronologische reconstructie uitgevoerd. Met deze reconstructie beoogde ik de protestsituatie tot in detail te kunnen beschrijven en specifieke omslagpunten in het proces inzichtelijk te maken.

De reconstructie dient er hierbij met name om het ‘Hoe’ rondom de probleemstelling te beantwoorden. Het ‘Waarom’ heb ik vanuit de meer theoretische insteek (in het voorgaande hoofdstuk toegelicht) benaderd. Beide vormen de basis van mijn gekozen onderzoeksmethode.

3.3 KEUZE CASES

In beide casussen betreft het situaties waarbij bewoners in verzet kwamen tegen een geplande voorziening. In beide gevallen nam dit verzet relatief grote vormen aan. In de uitkomst verschillen ze van elkaar. In de bredere context liggen beide casussen in het verlengde van elkaar. Het gaat hier namelijk om voorzieningen die trachten de problematiek, op en rond de Rotterdamse tippelzone aan de Keileweg in Rotterdam, te verbeteren. De onderliggende discussie over nut en noodzaak van de voorzieningen is derhalve vergelijkbaar.

Casus 1: Opvang **Ohmstraat**

Situatie waarbij een voorziening al in vergevorderde fase van ontwikkeling uiteindelijk wegens grote publieke weerstand van de baan werd geschoven.

Uitkomst: *geen voorziening*.

Casus 2: IBW **Feijenoord**

IBW Nassaukade en IBW Katendrecht (2 ledig)

Situatie waarbij 20 ex-prostituees in een nieuw te realiseren opvangvoorziening dienden te komen. Na aanvankelijke voor de wijk Katendrecht te zijn gepland, resulteerde het verzet erin dat de voorziening uiteindelijk aan de Nassaukade is gerealiseerd.

Katendrecht: hevig verzet, geen voorziening

Nassaukade: hevig verzet, wel voorziening

Beiden zijn onderdeel in de plaatsing van dezelfde voorziening.

Uitkomst: *plaatsing voorziening*

3.4 DOELGROEP

Het onderzoek moet er uiteindelijk toe leiden dat er inzichten zijn verkregen in motivatie van bewoners om in verzet te komen. Alle informatie die gebruikt is, is er als zodanig direct of indirect op gericht de protest situatie vanuit het perspectief van bewoners te verhelderen.

Om de casussen goed te reconstrueren, zijn alle betrokken partijen mogelijke bronnen van informatie. De primaire focus ligt binnen dit onderzoek bij de bewoners. Anders geformuleerd; bewoners van een wijk of buurt waarbinnen een ‘belastende’ voorziening is gepland of als eventuele locatie wordt benoemd.

Daarnaast ligt de focus op verschillende andere ‘groepen’, bijvoorbeeld de zogenaamde maatschappelijk gestigmatiseerde groepen. Deze groep is op zichzelf lastig af te bakenen. In abstracte bewoordingen betreft het hier groepen die binnen een samenleving vanuit een bestaand dominant en éenzijdig beeld negatief worden beoordeeld. In de door mij gekozen meer theoretische benadering gaat het om groepen die volgens de dimensies van stigma van Takahashi (1997) als ongewenst worden gezien. Of zoals Goffman (1963) het beschrijft; het negatieve effect wat voorkomt uit het niet kunnen voldoen aan sociale verwachtingen. Praktische voorbeelden hierbij zijn vanzelfsprekend; verslaafden, dak en thuislozen, prostituees, ex-criminelen etc. In dit onderzoek geldt:

In casus 1 is de gestigmatiseerde groep: overlast gevende mannen op en rond de Keileweg.

In casus 2 is de gestigmatiseerde groep: verslaafde ex-Keileweg prostituees.

In het onderzoek wordt niet gesproken met personen die gelden als gestigmatiseerd. Wel met bewoners die ‘geconfronteerd’ dreigen te worden met de aanwezigheid van deze dergelijke personen in hun directe leefomgeving. De beelden die ontstaan, of al bestonden over deze groep hebben hun invloed op het verloop van het protest.

Een andere ‘groep’ die in de analyse nadrukkelijk naar voren komt is het aspect van de ‘beleidsmakers’, zij die de voorziening willen realiseren. Dit zijn o.a. de exploiterende organisatie (Bouman GGZ), deelgemeente, gemeente, GGD, etc.

3.5 DATAVERZAMELING

Literatuur

Alle relevante geschreven bronnen. O.a. kranten, artikelen, publicaties, beleidsstukken, e.a. relevante literatuur.

Doelen literatuuronderzoek:

- uitwerken theoretische kader (kennis verdiepen)
- toepassen kennis bij interpretatie empirische datamateriaal als verklaring voor de onderzoeksvragen

- aanvulling op reconstructie van protestsituaties
(kranten artikelen e.d)

Interviews:

De interviews zijn gehouden met sleutelfiguren die een rol hebben gespeeld in het verzet. Hierbij heb ik me voornamelijk op maatschappelijke organisaties van bewonersgroepen gericht omdat ik de reconstructie van protest vanuit de positie van bewoners heb willen uitvoeren. De interviews waren semi-gestructureerd. De respondenten zijn door mij persoonlijk benaderd.

HOOFDSTUK 4: RECONSTRUCTIE PROTESTSITUATIES

“HOE IS HET PROTEST ONTSTAAN”

4.1 INLEIDING: DE ROTTERDAMSE SITUATIE

In de afgelopen bestuursperiode van de fracties VVD, CDA en Leefbaar Rotterdam is één van de speerpunten in het beleid het vergoten van de veiligheid in de stad geweest. Dat juist dit thema grote aandacht kreeg is niet verwonderlijk. Rotterdam staat al jaren bekend als de onveiligste stad van Nederland. Een twijfelachtige eer die, als het even kon, zo snel mogelijk te niet gedaan moest worden. Een belangrijk middel hierbij is de zogenaamde ‘Veiligheidsindex’. Alle 62 wijken krijgen sinds 2001 een cijfer voor de veiligheid, tussen nul en vijf. Criteria voor deze index zijn de politiecijfers over diefstallen, drugsoverlast, geweld, inbraken, vandalisme, overlast en verkeersveiligheid. Verder tellen de mate waarin de straat schoon en ‘hufterproof’ is, en het ‘veiligheidsgevoel’ in de buurt. Buurten die lager scoorden dan 1,6 (in 2002 waren dat acht) krijgen via een ‘wijkveiligheidsprogramma’ een grote hoeveelheid plannen over zich heen. De eerste vier moesten in 2004 boven de kritische grens scoren, de rest eind 2005. Dat waren de doelen die het college zich bij aanvang van de bestuursperiode stelde.

Om dit te bewerkstelligen heeft het stadsbestuur van Rotterdam een ambitieus pakket aan maatregelen doorgevoerd, die op verschillende fronten, alle met veiligheid samenhangende problemen, trachtten aan te pakken. Verslaafden, daklozen, prostituees en de problemen die hiermee samenhangen, vormden in dat verband een belemmering. Een groot deel van de overlast van de in één van de in 2001 bepaalde aandachtsgebieden; Spangen, hing samen met de aanwezigheid van verslaafden, daklozen en andere overlastgevers.

4.1.2 OPKOMST EN NEERGANG VAN EEN ARBEIDERSBUURT

Spangen, Bospolder Tussendijken, Oud Mathenesse, Witte Dorp zijn oude volkswijken gelegen in het westen van Rotterdam in de Deelgemeente Delfshaven. De wijken omringen het havengebied aan de Schiedamseweg en Vierhavensstraat. De wijken hebben ca 23.000 inwoners waarvan ongeveer 80% van allochtone afkomst (bron COS). Grote delen van Rotterdam West werden begin vorige eeuw ontworpen om de bevolkingstoename op te vangen. Spangen werd in 1914 gebouwd en moest een modelwijk worden. Een wijk van de moderne tijd, waarin de mensonwaardige woonomstandigheden, ten tijde van de industrialisering en verstedelijking, tot het verleden zouden behoren. Nu, negentig jaar later, is de modelwijk verworden tot een stadsdeel waar, volgens velen, junks en dealers de dienst uitmaken. De buurt is langzamerhand verloederd. Niet alleen fysiek, maar ook sociaal. De werkloosheid, criminaliteit en andere aan armoede gerelateerde problemen zijn er groot. Spangen is, net als verschillende andere wijken in Delfshaven, een achterstandswijk.

Het proces dat Spangen heeft doorlopen is karakteristiek voor het proces dat is beschreven door sociologen van de 'Chicago-school' in de jaren '20 van de vorige eeuw. In Spangen verlieten veel autochtone arbeidersgezinnen de wijk om zich in de buitenwijken te vestigen waar de levensomstandigheden beter waren. De woningen werden veelal betrokken door allochtone migranten. De komst van de migranten werd door de autochtonen bevolking van Spangen gezien als verval en bevorderde de leegloop van de wijken. De autochtone bewoners die nu nog in Spangen wonen zijn voor een deel achterblijvers: mensen die niet hebben kunnen of willen verhuizen. Bewoners van Spangen blijken een grote gevoeligheid voor regels en normen te hebben (Psychologie en Maatschappij, 1994, p 292). De levensstijl is herleidbaar tot de typische arbeiderscultuur in de volksbuurten. De drugsoverlast is als zondanig een doorn in het oog van de bewoners bij wie orde en fatsoen hoog in het vaandel staan.

4.1.3 TOENAME VAN DRUGSOVERLAST

Delfshaven raakt steeds meer gedomineerd door een groeiende drugscene. De Rotterdamse politie deed op 28 april 1993 met een team van ongeveer 200 politie mensen, invallen in tientallen dealpanden en horeca gelegenheden in een drietal oude stadswijken; Middeland, het Nieuwe Westen en Bospolder Tussendijken. Voor de aanvang van deze zogenaamde 'veegacties' werd de pers op de hoogte gesteld. Voor het oog van de camera moest een duidelijk signaal worden afgegeven: 'Rotterdam is het gedogen voorbij'. Een koerswijziging die uiteindelijk tot het ontmantelen van Perron Nul zou leiden en langzaam een beleid met een repressiever karakter inluidde (referentie Rotterdam is het gedogen voorbij NRC handelsblad 22-09-1995). De deelgemeente Delfshaven kreeg in 1994 met de sluiting van Perron Nul, een bekende voormalige gedoogzone achter het Rotterdams Centraal Station, en de eerdere verhuizing van de tippelzone aan de G.J. de Jong weg naar de Keileweg, te maken met een forse toename van drugsoverlast. De angst voor toename van drugsoverlast in andere stadswijken deed veel stof opwaaien. Met name de wijk Spangen was en werd populair bij dealers en gebruikers. Bewoners lieten deze ontwikkeling niet zonder slag of stoot voltrekken en kwamen op soms spraakmakende wijze in verzet. Er was geen sprake van louter vreedzaam protest. Een dealpand in de wijk Spangen werd meerdere malen in brand gestoken, wijken werden afgezet voor drugstoeristen en auto's met een buitenlandse kentekenplaat werden met stenen bekogeld, op z'n kop gezet en op hardhandige wijze de wijk uitgejaagd (*Spangen gaat wijk voor drugstoeristen afsluiten*, Rotterdams Dagblad, 22-07-1995). Toch waren de inspanningen van bewoners als een druppel op een gloeiende plaat. De overlast bleef bestaan. En de populariteit van de tippelzone aan de Keileweg en daarmee ook de hieraan gerelateerde overlast nam zienderogen toe.

4.1.4 DE TIPPELZONE

De tippelzone deed eind jaren tachtig in verschillende Nederlandse steden zijn intrede om de straatprostitutie te reguleren en beheersbaar te houden. Wat aanvankelijk een succes leek, blijkt anno 2005 op minder enthousiasme te kunnen rekenen. Tegelijkertijd is de 'oer-hollandse' tippelzone een 'gewild' export product geworden: Keulen, Bern, Liverpool en Luik deden in Nederland ideeën op. Inmiddels worden hier de tippelzones gesloten (*Weg met de tippelzone*, Algemeen Dagblad 06-11-2004). Wat speelt hierachter?

Ruim drie jaar geleden was het het Haagse raadslid Tineke van Nimwegen die de verharding op en rond de tippelzone aan de Waldorpstraat aan de kaak stelde. Ze zag 'hangmannen' aan de kant van het spoor. Ze zag jonge vrouwen in plaats van getekende gezichten van verslaafde prostituees. Het zette van Nimwegen aan het denken en ze ging op onderzoek. Ze stelde vragen in de gemeenteraad en verzamelde informatie bij omwonenden. Die melden dat de limousines van pooiers en loverboys af en aan reden en dat hun jonge, soms minderjarige en vaak illegale vrouwen de heroïnehoertjes verdreven naar de portieken buiten de zone. In plaats van maximaal 45 tippelaarsters bleken er nu elke avond 70 à 100 aan het werk te zijn. Broodnijd vergrimde de sfeer, de politie trad vaker en harder op en waarschuwde dat zij deze massieve inzet, niet lang kon volhouden (*weg met de tippelzone*, Algemeen Dagblad 06-11-2004). Wat was voorspeld bij de legalisering van de prostitutie in 2000 voltrok zich ook: bordeelhouders zetten kennelijk de illegale hoeren uit hun clubs en die stroomden vervolgens de tippelzones op. Tegelijkertijd groeide de mensenhandel, profiterend van de wegvallende binnengrenzen in Europa. Gemeenten stonden voor een dilemma. Moesten ze hun geld en goede wil blijven steken in een voorziening, waarvan criminelen dankbaar gebruik maakten. In juni 2003 besloot de Haagse gemeenteraad dat de oudste tippelzone eind 2005 dicht moest. Het besluit stond niet op zichzelf. Amsterdam, waar 'tegelijkertijd' een grote politieactie plaats vond waarbij 97 illegale prostituees werden opgepakt, voegde als eerste de daad bij het woord, en sloot de zone aan de Theemsweg eind 2003, vooralsnog tijdelijk.

Ook in Rotterdam waren in de zomer van 2002 bewoners, winkeliers, scholieren de overlast op en rond de tippelzone aan de Keileweg beu. Door met een paar honderd man op de stoep van het stadhuis te staan en de sluiting van de tippelzone aan de Keileweg te eisen werd dit nu eens serieus op de politieke agenda gezet. Alle partijen bleken genoeg te hebben van de tippelzone, met zijn uitwaaiering van overlast naar deze wijk en de rest van de stad. En vooral onder invloed van de kersverse Leefbaar Rotterdam fractie werd er besloten de zone per eind 2005 te sluiten. Het besluit sloot goed aan op de gekozen beleidslijn t.a.v. veiligheid. Maar sluiten zonder enig alternatief zou het probleem niet oplossen. Het luidde een discussie in die nog altijd voortduurt, en waarvan de verschillende alternatieven die de revue passeerden, in de vorm van nieuwe voorzieningen niet zonder slag of stoot konden worden gerealiseerd.

4.1.5 HARD VERSUS SOFT, HET ROTTERDAMSE BELEID

In een doorsnee Amerikaanse politiefilm worden junkies hard aangepakt. In Nederland is het daarentegen niet vreemd dat politie en verslaafde na een kort gesprekje handen schuddend uit elkaar gaan. ‘Ze een beetje normaal benaderen, met een beetje respect. Het is ze heel veel waard’ uitspraken van hoofdinspecteur J. Verbeek in een artikel waarin o.a. Verbeek de subtiele aanpak van verslaafden bepleit (*Subtiele aanpak doet junkies goed*, Volkskrant 22-08-2000). “Het zijn junkies en daarom alleen worden ze als uitschot beschouwd. We zien het als een kwestie van openbare orde maar ook als gezondheidsprobleem” zegt Verbeek.

‘Zachte heelmeeester maken stinkende wonden’, een wijsheid die de periode waarin Verbeek deze uitspraken deed goed karakteriseert. Het zijn voornamelijk harde nieuwe maatregelen in de lijn van het nieuwe veiligheidsbeleid, die worden ingevoerd in Rotterdam. Hetzelfde jaar zijn bijvoorbeeld de controversiële preventieve fouilleeracties in de Millinxbuurt voor het eerst ingezet, en werden in de zomer van 2000 ‘verblijfsontzeggingen’, beter bekend als ‘gebiedsverboden’ geïntroduceerd. Deze stelt de politie in staat lastige verslaafden maximaal twee weken de toegang tot een gebied te ontzeggen. Eveneens in het najaar van 2000 is de maatregel Strafrechtelijke Opvang Verslaafden (SOV) in werking getreden. De strafrechter kan hiermee hardnekkige criminele drugsverslaafden of ‘veelplegers’ en ‘draaideur criminelen’ zoals ze veelal worden benoemd, veroordelen tot het verplicht afkicken in een daartoe uitgeruste inrichting. Stadsgevangenis Rotterdam in Hoogvliet heeft de primeur de eerste SOV-ers op te vangen. Maar ondanks al deze ingrijpende maatregelen ten aanzien van drugsoverlast, heeft het besef dat er altijd verslaafden, dealers of prostituees zullen zijn, en de problemen van verslaving met straffen alleen kan worden opgelost, aan kracht ingeboet. De ‘war on drugs’ blijkt vooral een Amerikaanse idee-fixe. De strategie die wordt gevolgd is derhalve repressie in combinatie met hulpverlening.

Nadat begin vorig jaar met vereende krachten van het college, politie, justitie, deelgemeente, hulpverlening en ander maatschappelijke organisaties een groep van 70 overlastgevendende drugsverslaafden van straat werd gehaald, beleefde Spangen de rustigste zomer sinds tijden. Gebiedsverboden werden uitgedeeld alsof het snoepjes waren. Wie er toch in de wijk gesnapt werd, kreeg een proces verbaal wegens het overschrijden van een ambtelijk bevel. Wat kon resulteren in een maximum straf van drie maanden of een boete van 2250 euro. Toepassing van de strafrechtelijk opvang verslaafden (SOV) behoorde ook tot de mogelijkheden. In navolging van deze gang van zaken spande de Rotterdamse Junkiebond onder de bezielende leiding van Nora Storm, een kort geding aan. Hoewel de regeling in navolging van dit kort geding op enkele punten moest worden aangepast, bleef het ‘gebiedsverbod’ bestaan. De overlastveroorzakers worden voor de keuze gesteld: de gevangenis in of het gebiedsverbod in acht nemen! De meeste kiezen eieren voor hun geld.

De laatste politiecijfers tonen aan dat deze aanpak effect heeft (monitor veiligheid Rotterdam). Ten opzichte van het jaar voor de doorgevoerde aanpak, daalde het aantal autodiefstallen met éénderde, de meldingen van drugsoverlast halveerden, net als het aantal straatroven. Alleen de woninginbraken daalden slechts gering. Uitgangspunt van

de hele ‘operatie’, zo legde stadsmarinier Rien Nagtegaal uit, was het welbevinden van de buurtbewoner. Als topambtenaar verantwoordelijk voor het opknappen van onveilige wijken in deelgemeente Delfshaven was Rien Nagtegaal op zoek naar het antwoord op de volgende vraag: ‘Op welke knoppen moeten we drukken om hen (de bewoners) tevredener te maken?’ Op deze knoppen, kennelijk: repressie gecombineerd met hulpverlening, meer toezicht, versnelde sloop van leegstaande en oude blokken, opruimen van alle potentiële hang- slaapplekken en grote investeringen in fysieke verbeteringen, van nieuwbouw tot kinderspeelplaatsen en verder alles wat te verzinnen valt om de sociale cohesie in de wijk te verbeteren. In dit verband is de sluiting van de tippelzone aan de Keileweg een belangrijk, zo niet de belangrijkste ingreep.

4.1.6 DE CASUSSEN

Met deze inleiding is kort de context beschreven waarin de casussen van bewonersprotest hun oorsprong vinden. De casussen betreffen alle voorzieningen die als alternatief voor het repressievere beleid in gang gezet werden. Het alternatief van hulpverlening bleek echter in veel gevallen onder invloed van bewonersprotesten uiterst moeilijk te realiseren.

4.2 RECONSTRUCTIE VAN BEWONERSPROTEST: OPVANG OHMSTRAAT

4.2.1 DE SITUATIE

Het in 2002 aangetreden college van B&W stelt bij aanvang dat het in 2005 weer prettig toeven moet zijn in Rotterdam. Om dat doel te bereiken, werd een ambitieus collegeprogramma in het teken van veiligheid opgesteld. Rabella de Faria, de toenmalig wethouder veiligheid, geeft in een artikel de volgende reactie. “veiligheid is meer dan politiekzaken alleen” De Faria ergert zich aan de kritiek dat de collegeplannen alleen maar uitgaan van het bestraffen van ongewenst gedrag.

“Dat is onzin. Er is ook aandacht voor zorg. Veiligheid heeft veel met zorg te maken. Ook met bijvoorbeeld een schone straat. Neem bijvoorbeeld de overlast gevende verslaafden in de stad waar geen land mee te bezeilen valt. Een groep van zo’n zeventhonderd mensen. Velen van hen denken dat ze geen hulp nodig hebben. Bijna negentig procent van die mensen in psychiatrisch patiënt. Je kunt je afvragen of je die niet tegen zichzelf in bescherming moet nemen. Dat vrijblijvende in de zorg, dat mensen zelf mogen bepalen of ze hulp nodig hebben, dat baart mij zorgen” (Veiligheid is meer dan politiekzaken alleen, Rotterdams Dagblad, 1-10-2002)

De gemeente heeft de afgelopen jaren fors geïnvesteerd in het opknappen van Spangen en omliggende wijken. Het gaat vooral om de sloop en renovatie van woningen en de fysieke infrastructuur van de wijk en richt zich vooral op de ‘rotte kiezen’ van Spangen: o.a. de woonblokken Koppen Vosmaer en Wallisblok, de Dirk Danestraat en een deel van de Mathenesserweg. Het probleem is dat vele woningen in particulier bezit zijn en dus zoveel mogelijk moeten worden gekocht door de gemeente. Na een grondige opknappbeurt worden de woningen dan weer verkocht aan particulieren. Deze aanpak gaat niet over één nacht ijs en neemt een langere tijd in beslag. Het college hoopt hiermee ook op gunstige sociaal en economische gevolgen. De mensen die nog iets van hun wijk willen maken, moeten zich gesterkt voelen door de aanpak, stelden B&W in 2002.

4.2.2 OPVANG OHMSTRAAT

De nu volgende stukken zijn tot stand gekomen op basis van interviews met bewoners actief binnen actiegroep 'keileweg weg', Enkele deelraadsleden (D66; Kees van Loon, VVD; Jannie Strik) en Johan Breukels (GGD, manager Keileweg en PGA 700). De wijken rond de tippelzone aan de Keileweg zijn in het collegebeleid, met het accent op veiligheid, een aandachtgebied geweest. De sluiting van de Keileweg is in dat verband de meest rigoureuze ingreep. In de omgeving van de tippelzone hingen niet alleen vrouwen. Er waren ook een grote groep mannen: pooiers, dealers, daklozen, verslaafden, de zgn. oompjes die voor enige bescherming zorgden en in de inkomsten van de vrouwen mee profiteerden, etc. De Keileweg was een wirwar van randfiguren en overlast veroorzakers, waarvan de hoeveelheid door de jaren heen is toegenomen. Om aan de overlast die hieruit voortkwam tegengewicht te geven, beoogde beleidsmakers van de gemeente Rotterdam een voorziening in de nabijheid van de tippelzone aan de Keileweg. Om precies te zijn in een oud cafetaria aan de Ohmstraat. Parallel aan de Vier Havenstraat. Deze voorziening die in de periode 2002-2003 gerealiseerd had moeten worden, was bedoeld om een honderdtal overlastgevendende mannen, die rond de tippelzone hingen, opvang te verschaffen. Deze beoogde voorziening paste in het grotere proces van een deugdelijke afbouw van de tippelzone aan de Keileweg.

Bewoners, die vrijwel dagelijks met drugsgerelateerde overlast worden geconfronteerd zien deze aanpak niet zitten. In hun ogen is de nieuwe voorziening een extra belasting voor een wijk die al meer dan genoeg haar verantwoordelijk ten opzichte van deze groepen heeft genomen. Daarbij zijn ze de problemen die samenhangen met dergelijke randfiguren meer dan zat. "Het houdt ergens op". (Brigitte Baks en Petra Molenaar, actiegroep Keileweg weg!)

"Het gaat voor het merendeel om totaal niet op deze wereld vertoevende crackverslaafden, die absoluut niet aanspreekbaar zijn. Die blijven niet binnen voor een bak koffie een biljart en TV maar moeten die meiden in de gaten houden om aan hun drugs te komen. Het draagvlak voor zo'n voorziening in de buurt is absoluut nul"(Bewoners dreigen met actie tegen drugsopvang' 12-06-2002 RD)

En dit luidde een lange hectische periode in, die er uiteindelijk toe zou leiden dat de voorziening al in vergevorderde fasen van ontwikkeling er toch niet kwam en dat de verantwoordelijk wethouder onverrichter zaken het politieke strijdtoneel weer verliet.

4.2.3 VOORAFGAAND AAN HET PROTEST

In een brief aan de leden van de gemeenteraad op 28 juli 2002 schrijft de bewonersorganisatie Bospolder Tussendijken.

"Al jaren hebben wij als bewoners van de wijken Bospolder/Tussendijken, Delfshaven/Schiemon, Spangen, Oud Mathenesse/Witte Dorp, overlast van de tippelzone aan de Keileweg. Vanaf 1994 hebben wij actie gevoerd tegen de overlast van de tippelzone. Ondanks dat de gemeente steeds weer beloofde dat er maatregelen genomen

zouden worden om de overlast weg te nemen, zien bewoners de overlast steeds meer toenemen. Ze zijn het nu zat en eisen dat de tippelzone uit dit gebied wordt verplaatst”.

Binnen de verschillende maatschappelijk organisaties groeit het besef dat er een frisse impuls van protest nodig is om de groeiende overlast een halt toe te roepen. De wijken rondom de tippelzone staan niet bekend om de grote maatschappelijke organisatie en betrokkenheid. Hoewel er binnen de wijk een grote hoeveelheid organisaties actief zijn, zijn deze organisaties voor een groot gedeelte ontstaan uit de gelederen van de vele verschillende etnische groeperingen die in de wijken te vinden zijn. Eén van de grootste belemmeringen bestond uit het ontbreken van duidelijke een eenduidige communicatie tussen deze organisaties onderling.

“De problemen zijn echter van ons allemaal. Hiertegen moeten we allemaal actie voeren. Niet als allochtoon, autochtoon, of onderdeel van welke organisatie dan ook, maar als bewoners van onze wijken” (Petra Molenaar, actiecomité Keileweg weg!).

Binnen de bewonersorganisaties Bospolder-Tussendijken, Middelland, Spangen, Oud Mathenesse en Het Nieuwe Westen ontstaat het initiatief actiegroep ‘Keileweg weg!’. De groep geleid door Petra Molenaar en Brigitte Baks zien het bij elkaar brengen van alle bewoners van de wijk dan ook als prioriteit. Dit in het achterhoofd wordt een petitie opgesteld die wordt verspreid onder een grote hoeveelheid organisaties en bewoners. Hiertoe behoren o.a: Bewonersorganisaties en bewonersgroepen: Bospolder-Tussendijken, Middelland, Spangen, Oud Mathenesse, Het Nieuwe Westen, Bewonersgroepen in Schiedam, Politieke Partijen Deelgemeente Delfshaven (D66, VVD), Diverse Scholen Deelgemeente Delfshaven, Woningbouwvereniging De Combinatie, De Junkie-bond, Levensbeschouwelijke organisaties, moskeeën, kerken, humanisties raadsman, Zelforganisaties zoals De Groene Lijn, Delphi opbouwwerk, Diverse bedrijven en ondernemers in de Deelgemeente Delfshaven waaronder Ooms makelaars, Praxis, Leen Bakker, Jongerenhuiskamerproject "Le Chateau", Vereniging Con Dios Ambtenaren van de Europoint-gebouwen op het Marconiplein, e.a. Het levert een grote stroom aan betrokken organisaties op die de volste steun aan het protest toezeggen. De actiegroep ‘Keileweg weg!’ organiseert in navolging hiervan een protestmars richting de Coolsingel. Om een zo groot mogelijke toestroom te genereren worden er op straat, bij supermarkten, in kerken en moskeeën, etc, folders uitgedeeld waarin buurt bewoners worden opgeroepen mee te lopen in de protest mars.

4.2.4 DEMONSTRATIE OPTOCHT TEGEN KEILEWEG

"De Keileweg is ons ingepeperd, nu staan we allemaal Op Stelten"

Verzamelen in de stromende regen

Woensdag 3 juli 2002 omstreeks 13.30 uur. Het regent maar veel bewoners, vooral uit Spangen en Bospolder-Tussendijken verzamelen zich bij het Marconiplein om mee te lopen met de demonstratie. Weg met de drugsoverlast, weg met de Keileweg en weg met de Ohmstraat is de doelstelling. Om klokslag 14.00

uur vertrekt de stoet. Voorop het actiebusje waarin Brigitte Baks zit. Ondersteund door een geluidsinstallatie moedigt zij alle bewoners luid en duidelijk aan om van zich te laten horen. "We gaan naar het stadhuis maar daar moeten we wel laten horen waar we voor gaan. Wat onze eisen zijn. Dus kom op! Weg met de drugsoverlast, weg met de Keileweg, luister naar bewoners!" In het begin zijn de bewoners nog niet zo goed te horen. Maar naarmate de stoet dichterbij het stadhuis komt, klinkt de roep van bewoners al luider en luider. "Weg met Keileweg, weg met de drugsoverlast, luister naar bewoners!" Voor wie het dan nog niet goed genoeg kan verstaan: de spandoeken spreken ook boekdelen. Teksten als "genoeg is genoeg", "falend beleid", "veilig wonen" en "wij zijn het zat" zijn niet mis te verstaan. De stoet doorkruist de wijken Het Nieuwe Westen en Middelland. Ook hier sluiten zich nog wat bewoners aan. In de Middellandstraat wacht alle deelnemers aan de demonstratie een aangename verrassing. De Marokkaanse Werkgroep uit de wijk Middelland steunt op een bijzondere manier de actie. Zij hebben een tafel ingericht met koffie, thee en water en alle demonstranten krijgen de gelegenheid om even snel hun dorstige en schor geroepen kelen te smeren. Dan, rond de klok van half 4, komt de stoet aan bij het stadhuis. Burgemeester Opstelten en wethouder De Faria staan al te wachten op het podium. Alle demonstranten stellen zich in een ruime kring op rond het podium, de spandoeken fier omhoog. Laat nog maar eens zien waarvoor we komen. In de menigte houden een paar kinderen een spandoek omhoog waarop staat "At our service?".

Enkele bewoners van Actiecomité 'Keileweg Weg!' voegen zich bij de burgemeester en de wethouder. Namens alle bewoners leggen zij de eisen op tafel. Petra Molenaar voert het woord. "Acht jaar geleden werd ons de Keileweg opgedrongen. We vonden het toen al niet zo'n goed plan. Zoiets moet je niet in een deelgemeente als Delfshaven plaatsen. Dat is vragen om problemen. Toen werd er niet naar ons

geluisterd. Maar we hadden wel gelijk: de overlast is alsmaar erger geworden. En nu zijn de bewoners het echt zat. Genoeg is genoeg. Wij eisen dat de Keileweg eind 2002 weg is, dat er dan een oplossing is gekomen. Zo niet, dan zullen er nieuwe acties volgen." Na deze woorden worden de petitie en handtekeningen aan burgemeester Opstelten overhandigd.

De burgemeester geeft aan onder de indruk te zijn van deze demonstratie en van de actiebereidheid van bewoners. Echte toezeggingen doet hij niet. "De Keileweg krijgt een prominente plaats in ons college-akkoord" en "Ons beleid is erop gericht om de overlast langzaam terug te dringen" en "We zijn ons er bewust van dat de overlast voor bewoners moet stoppen. Maar geef ons de tijd." Dergelijke uitspraken worden niet met groot enthousiasme door de bewoners ontvangen. Enig geroezemoes vanuit het publiek valt dan ook niet te voorkomen. Maar dat wordt snel de kop in gedrukt: reacties zijn voor een later stadium. Dan neemt wethouder Veiligheid, De Faria het woord. Ook zij weet de bewoners niet echt te overtuigen. Ze wijst erop dat de dames van de Keileweg toch een plaats moeten hebben om hun werk te doen, dat we dat niet moeten vergeten. Ook zij vraagt de tijd om het gemeentelijk beleid zijn vruchten te laten afwerpen. Maar zij doet wel een concrete belofte: "Ik beloof jullie dat we de overlast, die inderdaad onaanvaardbaar is voor bewoners, de kop in zullen drukken. Daar mogen jullie me aan houden." Dat is tenminste iets. Het laatste woord is aan de bewoners. "Meneer Opstelten en mevrouw De Faria: jullie hebben nog zes maanden de tijd om de Keileweg te sluiten. Zo niet, dan volgen er nieuwe acties".

4.2.5 CHRONOLOGISCHE RECONSTRUCTIE VAN HET BEWONERSPROTEST

03/06/02, In een demonstratie optocht onder het motto: Weg met de Keileweg, weg met de drugsoverlast, weg met de opvang Ohmstraat, liepen 500 a 600 bewoners van allerlei etnische achtergronden mee richting het Stadhuis. Aangekomen wordt de menigte ontvangen en aangesproken door de burgemeester en wethouder de Faria. Bewoners krijgen te horen dat de Keileweg wordt afgebouwd. Maar dat het voornemen de opvang Ohmstraat per 20 juli open te laten gaan blijft bestaan. De bewoners overhandigen een petitie.

11/06/02, vertegenwoordigers van de GGD en het Boumanhuis naar deelgemeente om uitleg te geven over de nieuwe drugsopvang. In een oud petit-restaurant aan de Ohmstraat. Het pand is reed opgekocht door de gemeente om ruimte te maken voor de Parklane en het wijkpark. Het was de bedoeling dat de opvang een maand nadien zijn deuren zou openen.

13/06/02, Opvang Ohmstraat voorlopig afgeblazen. Het college van B&W geeft te kennen dat ze voorlopig afzien van de opvang Ohmstraat. Met deze verrassende ommezwaai is de actie van bewoners tegen de tippelzone, de nieuwe opvang en drugsoverlast een succes geweest. Ivo Opstelten en Rabella de Faria hebben dit standpunt 12/06/02 kenbaar gemaakt in overleg met actie groep Keileweg weg. Voor de bewoners was de nieuwe opvang de bekende druppel die de emmer doet overlopen. Er werd gevreesd voor een aanzuigende werking van een dergelijk initiatief. Terwijl de gemeente

juist de overlast beter beheersbaar beoogde te maken. Toegezegd is nu dat de overlastgevers zoveel mogelijk uit de wijk worden gehaald en dat er andere opvang wordt geregeld, buiten Delfhaven welteverstaan.

03/09/02, Wethouder Rabella de Faria geeft aan zich te willen inspannen om overlast gevende 'junks' op te vangen in de Ohmstraat. In haar bewoordingen wordt de voorziening onmisbaar genoemd in de strijd tegen overlast in de wijk. De verslaafden krijgen een pasje en kunnen dan binnenshuis tussen 18.00 en 6.00 uur worden beziggehouden met onder meer koffie, douches, en een biljart.

06/09/02, Burgemeester Opstelten geeft aan geen beslissing te willen nemen ten aanzien van de opvang Ohmstraat zonder eerst de bewoners de raadplegen. Dat het standpunt van de bewoners al op voorhand afwijzend is, wil de burgemeester niet weten.

24/01/03, Plannen van het stadsbestuur de opvang Ohmstraat in april tijdelijk te openen om toch iets te doen aan de overlast.

25/01/03, Actie comité 'Keileweg weg' tegen de plannen van tijdelijk openen opvang Ohmstraat.

30/01/03, Ook de Rotterdamse gemeente politiek voelt niets voor de nieuw opvang voorziening. Wethouder de Faria geeft tijdens een collegevergadering aan de overlast de afgelopen periode niet is verminderd en dat de opening van de Ohmstraat de enige manier is om snel de overlast beheersbaar te maken. De verschillende fracties, inclusief de Faria's eigen fractie, waren echter niet overtuigd. De verschillende partijen verwachten weinig heil van de opvang voor verslaafde mannen. Tevens vindt de politiek dat de bewoners al genoeg overlast voor hun kiezen hebben gekregen en er beter naar de protesten geluisterd moet worden. Cremers (PVDA); "er is niet geprobeerd enig draagvlak te komen. Bewoners zijn wel geïnformeerd maar er is geen overleg"(Drugsopvang op losse schroeven 31/01 RD).

Het college bleef evenwel van mening dat een drugsopvang een meerwaarde heeft. "al weten we niet honderd procent zeker of het gaat werken," gaf burgemeester Opstelten aan. "Vandaar dat we het na drie maanden willen evalueren. Als het dan niet het gewenste effect heeft sluiten we de poorten". Vanaf de publieke tribune klonk applaus voor de partijen die zich achter de bewoners schaalden. Tevens waren er spandoeken opgehangen. Met de opmerking dat de bewoners kennelijk meer overlast accepteren haalde de Faria de woede van de PVDA op de hals. Fractie voorzitter Cremers wees de Faria op haar politieke verantwoordelijkheid. "U bent aangesteld om de overlast terug te brengen. 'eigen schuld, dikke bult' tegen bewoners zeggen, betekent dat u de verantwoordelijkheid niet kan dragen. Pas na lang aandringen van verschillende fracties wilde de Faria de toezegging doen dat de drugsopvang niet open gaat als de bewoners dat niet willen. "Openstellen als er geen draagvlak is, zou politieke zelfmoord zijn. Zo dom ben ik nou ook weer niet".

17/02/03, Bij de gemeente worden 580 officiële bezwaarschriften ingediend tegen het voornemen van het college voor tijdelijk openstellen van de opvang Ohmstraat. Het

overgrote deel van de bezwaarschriften zijn afkomstig van bewoners uit verschillende wijken rond de Keileweg. Ook bedrijven uit de omgeving hebben bezwaar aangetekend.

27/02/03, Bewonersbijeenkomst in Pier 80. Wethouder de Faria geeft aan de opvang Ohmstraat niet open gaat. “Er was nu eenmaal geen draagvlak onder bewoners”. Met de mededeling van de wethouder kwam een eind aan een lange discussie.

4.3 RECONSTRUCTIE VAN HET BEWONERSPROTEST: IBW FEIJENOORD

4.3.1 INLEIDING, DE SLUITING VAN DE KEILEWEG, WAAROM?

Dinsdag 13 september 2005, sloot de tippelzone aan de Keileweg voorgoed de poorten. Met welk doel is de Keileweg gesloten? Er zijn twee afzonderlijke doelen te benoemen. Enerzijds om een einde maken aan de overlast, anderzijds om een einde maken aan de “mensonterende situatie” (Post-Keileweg tijdperk, open brief Marianne van de Anker 13-09-2005) op en rond de tippelzone aan de Keileweg. Welk van deze doelen heeft de prioriteit? Wetende dat veiligheid in de afgelopen jaren hoog, zo niet het hoogst op de politieke agenda heeft gestaan, lijkt de conclusie gerechtvaardigd dat overlastbestrijding de belangrijkste reden is geweest de tippelzone te sluiten. In het politieke debat echter, is de “mensonterende situatie” vaak naar voren gebracht als legitimatie voor de sluiting van de Keileweg. Het lijkt erop dat deze morele verontwaardiging over een jarenlang getolereerde verschrikkelijke situatie, zowel een legitimatie was om de tippelzone te sluiten als een voorschot om beroep te doen op de solidariteit van buurtbewoners om de vrouwen een alternatief aan te bieden.

4.3.2 HET ALTERNATIEF

In een interne notitie van de Rotterdamse verslavingszorg organisatie Bouman GGZ, spreekt Sjf Czyzewski (voorzitter raad van bestuur) over; “het recht op verloedering, of de plicht tot zorg”. In dit kader moest er worden gewerkt aan een goed alternatief om het complexe ziektebeeld van deze vrouwen zo goed als mogelijk te verminderen. Waarbij het dilemma van de individuele autonomie versus het in bescherming nemen van individuen en het aanbieden van zorg, in een goede balans samen komt. Voor de opvang van de verslaafde prostituees werd geprobeerd de vrouwen na een intensief hulpprogramma in een begeleid wonen project onder te brengen (de zogenaamde IBW intensief begeleid wonen voorziening). Een dak boven hun hoofd, structuur en stabiliteit in hun leven, desgewenst vervangende middelen en intussen goede psychiatrische behandeling moesten de vrouwen uit het hectische leven van scoren en straatprostitutie halen. En hiermee de overlast terugbrengen en tevens de vrouwen een waardig alternatief op het hectische leven bieden. In alle deelgemeenten werd één opvangvoorziening gepland. Het aantal prostituees dat in aanmerking zou komen voor opname in een IBW voorziening werd geschat op 170. Maar het unieke project van de gemeente Rotterdam, waarbij de ca 170 vrouwen in kleinschalige begeleidt woonvoorzieningen zouden moeten komen stuitte op veel verzet van bewoners.

De uitwerking van deze casus is een reconstructie van de realisatie van één van dit soort IBW voorzieningen. Waarbij vooral het bewonersverzet tegen de voorziening aan de Nassaukade en de Veerlaan in Rotterdam centraal staat.

4.4 RECONSTRUCTIE BEWONERSPROTEST KATENDRECHT

Op voordracht van de Gemeente werd de voorziening voor de deelgemeente Feijenoord gepland aan de Veerlaan in Katendrecht. Vrij snel was er sprake van openlijk verzet tegen deze plannen. Dit onttaarde uiteindelijk in het afketsen van de voorziening aldaar. De voorziening voor de deelgemeente Feijenoord is uiteindelijk terechtgekomen in een tijdelijke voorziening aan de Nassaukade/Oranjeboomstraat op de kop van zuid. Ook de realisatie van deze voorziening heeft grote commotie teweeggebracht. De nu volgende uitwerking is een overzicht van ontwikkelingen die in het proces van verzet van invloed zijn geweest. Om te beginnen zal ik Katendrecht vanuit een historische context beschrijven.

4.4.1 GESCHIEDENIS KATENDRECHT

Het nu volgende stuk over de geschiedenis van Katendrecht en de beschrijving van de prostitutie op Katendrecht is gebaseerd op de documentaire ‘knokken om Katendrecht’ en op een interview met de voorzitter van de Katendrechtse bewoners organisatie: Ben van Wevering.

Katendrecht is van oudsher een arbeiderswijk opgebouwd als woonwijk voor havenarbeiders, en had begin vorige eeuw al een zeer multicultureel karakter. Er bestond vooral een grote Chinese gemeenschap. Die in zogenaamde ‘boardinghouses’ woonden en met name als goedkope arbeidskrachten in de haven werkten. Van de circa 10.000 bewoners begin vorige eeuw was de helft van Chinese afkomst. Verder had de scheepvaart mensen van allerlei windstreken naar Katendrecht doen komen. Dit multiculturele karakter maakte Katendrecht een smeltkroes van velerlei culturen. Schepen hadden in die tijd rond de 40 man personeel, en het laden en lossen van de lading kostte destijds 11 tot 12 dagen. Dit zorgde voor een grote aanvoer van voornamelijk mannen op zoek naar ontspanning en vertier. Katendrecht profileerde zich steeds meer als levendige uitgaanswijk, waar je bijvoorbeeld, ver voordat het in Nederland gebruikelijk was, naar een Chinees, Grieks of Indisch restaurant kon gaan. In die tijd ontwikkelde Katendrecht zelfs wereldfaam als uitgaanswijk. Mensen van allerlei sociale en culturele komaf kwamen naar Katendrecht voor hun plezier. De prostitutie was in die periode als ‘vanzelfsprekend’ aanwezig maar dit leverde geen overlast op, en het was niet van een dominante schaal. Tevens was de prostitutie ontstaan uit de eigen gelederen van de wijk. De prostitutie had een duidelijk binding met de wijk. Dit veranderde na de Tweede Wereldoorlog langzamerhand. De Schiedamsedijk waar veel prostitutie voorkwam, was in de oorlog weggebombardeerd. Deze prostitutie verplaatste zich voor een groot deel naar Katendrecht. Het uitgaansleven raakte gedomineerd door bordelen. Waar er eens rond de 80 cafés waren, was een aanzienlijk deel ervan tot bordeel omgevormd. Uiteindelijk bestonden er ongeveer 20 bordelen, 14 seksclubs, en waren er ongeveer 360 prostituees werkzaam op Katendrecht.

De seksindustrie raakte meer en meer in criminele handen. Oude pooiers met binding aan de wijk werden ‘vervangen’ door criminele organisaties die de prostitutie in handen kregen. Er ontstond een grimmigere stemming in de wijk. De pooiers schuwden weinig middelen om hun eisen, bijvoorbeeld het uitkopen van woningen om er werkplekken voor

prostituees van te maken, kracht bij te zetten. Intimidaties, pesterijen en bedreigingen werden vaste werkwijzen. In 1968 werd een wijkraad opgericht tegen verpaupering en verloedering van Katendrecht. Nog altijd woonden er een grote arbeidersgemeenschap in de wijk. Maar de aan de haven gerelateerde bedrijvigheid werd onder invloed van de modernisering, ook in de scheepvaart minder. Door moderne laad- en lostechnieken, en verplaatsing van veel havenactiviteiten richting zee, werd Katendrecht, als actief deel van de haven, steeds minder belangrijk.

Katendrecht had het imago van achterstandwijk en het wonen en leven op Katendrecht drukte vaak een stempel op jezelf als individu. Verhalen dat kinderen met goede schoolprestaties werden geweigerd op bepaalde scholen, of bij sollicitaties werden afgewezen vanwege hun Katendrechtse 'oorsprong', haalden geregeld het lokale nieuws. De wijkraad wilde de belangen van bewoners van Katendrecht gaan behartigen. De wijkraad raakte al snel in conflict met de pooiers. Er bestonden veel klachten over het reilen en zeilen van de bordelen en seksclubs. Wanneer woonpanden tot werkruimte omgetoverd moesten worden, werden de huidige bewoners veelal geïntimideerd en weggepest. Dit kon extreme vormen aannemen, als bijvoorbeeld gevelbrandjes. Wanneer klachten werden aangegeven, werd dit vaak diezelfde nacht nog beantwoord met ingegooide ruiten. Meer en meer ging de wijk gebukt onder terreur vanuit de kant van pooiers.

Destijds had het welzijn van bewoners op Katendrecht vanuit de gemeente geen prioriteit. Katendrecht was de ideale locatie voor de seksbranche. Als havenpiet was het een afgesloten gebied wat een beperkte overlast voor de rest van de stad betekende. Eén politiebureau aan het begin van Katendrecht kon deze situatie perfect beheersen en controleren. Er waren goede contacten tussen de pooiers en de politie. De politie nam vanwege deze politieke dubbelzinnigheid een uiterst passieve houding aan. Klachten van bewoners werden dan ook zelden serieus opgepakt. Ondertussen voelde de bestaande op Katendrecht woonachtige gemeenschap zich steeds minder gehoord en gesteund door de overheid. De wijkraad werd in 1970 van niet erkend orgaan, de officiële gesprekspartner met de gemeente. Als reactie organiseerde de seksbranche zich ook. De situatie escaleerde begin jaren '70. Intimidaties, bedreigingen en brandstichting vanuit de kant van de pooiers bleef aan de orde van de dag. In 1973 brandde het wijkcentrum, voor het eerst van de in totaal drie keer volledig af. De wijkraad hield het voor gezien. Een groep bewoners en leden van de wijkraad die niet bereid waren toe te geven aan de aanhoudende terreur sprongen in de bres na een schietincident aan de Atjehstraat. Dit was de tijd van de beroemde knokploegen, waar Katendrecht nog altijd om bekend staat. Bewoners namen het heft in eigen handen en sloopten die avond tien bordelen. Dit had gek genoeg voor geen enkele bewoner juridische gevolgen. Alsof de autoriteiten onderkenden dat de situatie nu lang genoeg had aangemodderd. De bordeelhouders die geen verder gezichtsverlies wilden, waren uit op wraak en planden represailles. Een poging de voorzitter van het wijkorgaan in elkaar te slaan, keerde zich tegen de bordeelhouders. Bewoners hadden zich georganiseerd en kopstukken van het wijkorgaan waren in constante bescherming van bewoners. Vier pooiers werden in elkaar geslagen. Bewoners gingen patrouilleren door de wijk. Andere bordeelhouders waren in reactie hierop van plan een nog grotere actie uit te voeren. Ze wilden een aanslag plegen op het

leven van de voorzitter. Deze plannen werden verijdeld. Bewoners waren in grote getallen bij de toenmalige woning van de voorzitter aanwezig. Politie hield zich afzijdig, hoewel ze op afstand wel aanwezig waren. Ook toen er een massale vechtpartij ontstond, behielden zij hun passieve wijze van handelen. Pas toen de situatie niet meer te overzien was greep de politie in. Katendrecht werd drie dagen hermetisch afgesloten en iederéén die van of naar Katerdrecht wilde, werd gefouilleerd. De destijds nieuw aangestelde wethouder van der Have die ook prostitutiezaken in zijn portefeuille had, viel met zijn neus in de boter. Ook hij werd na verloop van tijd zelf ook het slachtoffer van de intimidaties en bedreigingen. Zijn voordeur werd beschoten. Na dit incident nam de wethouder het openlijk voor de bewoners op. De jarenlang verwaarloosde situatie werd ook politiek onderkend. Thomassen stapte als burgemeester op en André van der Louw werd de nieuwe PvdA burgemeester. Deze politieke machtswisseling luidde veranderingen in. Er werden nieuwe agenten aangesteld om ‘corrupte’ agenten (nooit bewezen) buitenspel te zetten. Destijds; 1974, werd er voor de tweede keer brandgesticht en brandde het wijkcentrum tot de grond toe af. Burgemeester van der Louw gaf opdracht het wijkcentrum binnen 2 weken weer op te bouwen. Dag en nacht werd er aan gewerkt. En binnen 2 weken was het af, om zodoende een duidelijk signaal te geven. Wij zijn de baas. En wij wijken niet voor terreur. De verwaarloosde situatie van Katendrecht kwam aan het licht. Wethouder van der Ploeg, één van de grondleggers van de stadsvernieuwing in Nederland, gaf de situatie op Katendrecht prioriteit en het werd aangewezen als stadsvernieuwingsgebied. Dit hield in een zogenaamd tweesporenbeleid van het opkopen slopen en/of opknappen van particuliere panden en de fysieke faciliteiten van de wijk inrichten en/of opknappen. Verder werd bepaald dat er geen nieuw bordelen zouden komen.

Het rumoer bleef met horten en stoten aanhouden. Maar van een levendig uitgaansleven was al lang geen sprake meer. En ook de inkomsten uit de seksbranche liepen zienderogen terug. Het tweesporenbeleid heeft uiteindelijk tot 1990 geduurd. Overblijvende bordeelhouders werden krentbollen pooiers genoemd. Er kwam een verbod op prostitutie en het ooit zo roemruchte Katendrechtse uitgaansleven stierf een zachte dood.

Concluderend kan gesteld worden dat Katendrecht een uitzonderlijke relatie heeft (gehad) met prostitutie. Ook de ‘geen woorden maar daden’ mentaliteit zit verankerd in de identiteit van Katendrecht en zijn bewoners.

Anno 2005 is Katendrecht nog steeds een probleemgebied. Katendrecht bestaat grotendeels uit sociale woningbouw en er bestaan nog veel verpauperde woonblokken, in totaal ongeveer 700 oude en verwaarloosde woningen. Een reactie van Ben van Wevering (voorzitter van de bewonersvereniging Katendrecht) hierop:

“Wanneer de 82^e kandidaat de woning afwijst en de 83^e kandidaat betreft de woning. Dan is er iets mis met de woning, maar ook met de 83^e kandidaat huurder. Deze mensen hebben geringe of geen binding met de wijk”.

Landelijke bekendheid hebben de recente verkrachting in een kelderbox door zeer jonge jongeren van Antilliaanse afkomst, en moord op de 15 jarige Fabian op de

Beyerlandselaan. ‘Alle’ daders kwamen van Katendrecht. Langzamerhand verpaupert en verloedert de wijk verder en een slechte naam heeft Katendrecht nog altijd.

4.4.2 HET POLITIEKE BESLUITVORMINGSPROCES IBW KATENDRECHT

De nu volgende informatie is gebaseerd op een interview met Wim Straasheijm (voorzitter van de deelgemeente Feijenoord) en enkele ambtelijk stukken van de deelgemeente

6 februari 2004 vraagt (interim) wethouder van der Sluis de deelgemeenten in een brief de medewerking te verlenen bij het zoeken naar een locatie voor de opvang van de Keileweg dames. Van verschillende locaties binnen Feijenoord worden gedetailleerde mogelijkhedeninventarisaties beschrijvingen gemaakt.

In overleg tussen deelgemeente voorzitter Johan Henderson, het dagelijks bestuur lid Yusuf Tahiroglu en het stedelijk projectteam GGD, Bouman GGZ, stelt het projectteam de optie van huisvesting van de Keileweg-dames aan de Veerlaan en brede Hilledijk in Katendrecht voor. Vanuit de zijde van de deelgemeente wordt te kennen gegeven dat deze locatie voor veel problemen zal zorgen. Het projectteam zegt toe andere mogelijke locaties te onderzoeken.

Op 9 juni 2004 treedt het nieuwe Deelgemeente bestuur aan. Het nieuwe bestuur zegt in een kennismakingsgesprek op 24 augustus volledige medewerking toe aan het projectteam, maar geeft ook direct te kennen dat de optie Katendrecht absoluut onaanvaardbaar is. De afspraak wordt gemaakt dat het projectteam naar alternatieve locaties gaat zoeken.

Namens de deelgemeente en deelgemeentefractie draagt het dagelijks bestuur lid Emile Klep een negental alternatieve locaties aan, die worden gescand in een ambtelijk overleg. Hij ontvangt op 29 september een tussentijdse melding van de GGD waarin een zevental locaties worden verworpen; de overige twee volgen een week later.

Zes weken later blijkt dat, terwijl er nog gezocht wordt naar alternatieven, de panden aan de Veerlaan inmiddels zijn aangekocht. De deelgemeente is hierover zeer ontstemd en went zich schriftelijk tot het college en mondeling tot de wethouder. De deelgemeente geeft aan niet te zullen meewerken aan de realisatie van de optie Katendrecht. De wethouder veiligheid, Marianne van de Anker (opvolger van Van der Sluis) geeft in een overleg met de voorzitters van de deelgemeenten aan zich ervan bewust te zijn in sommige gevallen afhankelijk te zijn van ruimtelijk orderingsprocedures en de medewerking van de deelgemeentes. Als die medewerking er niet komt dan zal ze de beslissing forceren. De deelgemeente voorzitters dringen erop aan af te stappen van het wantrouwen richting de deelgemeenten en de nodige zorgvuldigheid te betrachten. Wim Straasheijm zegt hierover dat de deelgemeente vanaf het begin beseftte dat de IBW voorziening er zou komen en dat het ook in het belang van de deelgemeente zou zijn deze voorziening er te laten komen. Van tegenwerking vanuit de zijde van de deelgemeente was volgens hem absoluut geen sprake. Op 2 november overlegt de deelgemeente met het stedelijk projectteam de uitkomsten van de zoektocht. De alternatieve opties worden door het stedelijk trajectteam afgewezen. Van de zijde van het deelgemeentebestuur wordt geconcludeerd dat de meeste opties behoren tot de categorie “niet kunnen”, maar dat er

ook enkele zijn in de rubriek “niet willen”. Het deelgemeente bestuur stelt dat deze opties niet de positieve aandacht krijgen die ze verdienen omdat het projectteam haar zinnen zet op de optie Veerlaan (Katendrecht). De voorzitter van de deelgemeente; Wim Straasheijm, doet een dringend beroep een stevige streep te zetten door die optie.

“Ik heb het stedelijk trajectteam toen nogmaals op het hart gedrukt dat de optie Katendrecht echt niet slim is, en die daar nu voor eens en voor altijd een streep door te zetten.”

Binnen het deelgemeentebestuur wordt na intern overleg geconstateerd dat er een patstelling dreigt. De lijst met opties wordt nog eens grondig doorgenomen. In het bijzonder wordt aandacht geschonken aan de optie van het Carolusgebouw. Dit stuit op te veel bezwaren vanwege de ligging nabij een school aan de Strevelsweg. Het Carolusgebouw ligt echter in de achtertuin van dag en nacht opvang de Hille van het Centrum voor dienstverlening. Wellicht is het mogelijk Carolus te ontsluiten vanuit de Lange Hilleweg, visueel en fysiek van de scholen af te sluiten en te betrekken bij de Hille. In de richting van de stedelijke trajectorganisatie wordt ruimte gevraagd in stilte deze optie uit te werken (waarover enige discussie ontstaat).

Op 19 november 2004 neemt de Wim Straasheijm contact op met wethouder Van de Anker en de projectleider om de uitkomsten van deze verkenning te bespreken. Hij verzoekt deze uitkomst in het proces te betrekken en nu door Bouman GGZ en het Centrum voor dienstverlening gezamenlijk een haalbaarheidsonderzoek te laten verrichten.

Op 25 november 2004 vind er op het stadhuis overleg plaats tussen enerzijds wethouder Pastors (ruimtelijke ordening) en Van de Anker (veiligheid) en anderzijds deelgemeente bestuursleden Straasheijm en Klep. De DB leden krijgen ter plekke het advies van de stedelijke projectleider voorgelegd. Het advies stelt voor om de zgn. Carolus-optie terzijde te leggen en de voorwaarden te bespreken waaronder de deelgemeentefractie akkoord kan gaan met de optie Veerlaan. Van de zijde van de DB wordt gesteld dat het advies op verkeerde informatie berust, en dat de afwijzing van de Carolus-optie volledig gebaseerd is op argumentatie die gemakkelijk te weerleggen is. In tegenstelling tot wat de gemeente (projectteam) is gevraagd, is er geen haalbaarheidsverkenning van samenwerking tussen Bouman GGZ en stichting Centrum voor dienstverlening uitgevoerd. Daarnaast blijken de betrokken wethouders niet goed geïnformeerd over Katendrecht. Ter plekke wordt vanuit de deelgemeentefractie een negatief advies van enkele stedelijke diensten waaronder de politie overhandigt. De bijeenkomst wordt afgerond met de constatering van Pastors dat het gemeentebestuur op de ingeslagen weg zal doorgaan en desnoods ‘boven langs’ zal gaan.

Op 8 december 2004 wordt door het deelgemeentebestuur advies uitgebracht aan het college van burgemeester en wethouders over de voorgenomen vestiging in Katendrecht. In dit advies legt het dagelijks bestuur nogmaals vast dat zij herhaaldelijk hebben aangegeven dat zij zich verantwoordelijk voelen voor het vinden van een geschikte locatie voor een voorziening in de deelgemeente Feijenoord. Ten aanzien van de locatie Katendrecht wordt door het dagelijks bestuur uitgesproken dat deze voor een dergelijke voorziening erg ongeschikt is vanwege de beheersbaarheid, de rosse historie, en de

kwetsbaarheid van het gebied. Het dagelijks bestuur niet bereid is om hieraan mee te werken. Ook wijzen de leden van het dagelijks bestuur nogmaals op de beschikbaarheid van twee alternatieven binnen de deelgemeente Feijenoord.

Op 9 december 2004 wordt met het oog op het collegebesluit t.a.v. de locatie keuze dat op 14 december genomen zal worden aan alle leden van het college de dvd 'Knokken om de Kaap' aangeboden. Deze documentaire die in de zomer van 2004 op Nederland 1 is uitgezonden, belicht het roemruchte verleden van Katendrecht. Het dagelijks bestuur van de deelgemeente wil hiermee duidelijk maken dat de keuze voor Katendrecht niet alleen in gaat tegen de wil van het deelgemeentebestuur, maar dat de beslissing ook zal stuiten op krachtig maatschappelijk verzet. De documentaire brengt vooral tot uitdrukking dat dit verzet een stevige historische basis heeft. De rosse geschiedenis van Katendrecht en de daarmee verbonden strijd en emotie dienen recht te worden gedaan. Tevens nemen leden van het dagelijks bestuur rond 14 december contact op met enkele collegeleden en topambtenaren. Naast de inhoudelijke boodschap wordt vooral ook gewezen op het feit dat belangrijke adviezen en signalen genegeerd zijn. Het ontbreekt het college aan voldoende positieve adviezen voor de optie Katendrecht. Het college besluit om de agenda post aan te houden om de relevante adviezen te achterhalen. 19 januari 2005 vindt er een laatste overleg plaats tussen de burgemeester en wethouder Van den Anker. Van Feijenoords zijde (Straasheijm en Klep) werden de inhoudelijke bezwaren tegen de optie Katendrecht en de overwegingen ten gunste van de alternatieven over het voetlicht gebracht. Van stedelijke kant was men echter niet meer geïnteresseerd in een inhoudelijke discussie, die als een herhaling van zetten werd gekwalificeerd.

Het college van burgemeester en wethouders besluit op 1 februari 2005 tot aanwijzing van de IBW voorziening in Katendrecht en tot het intrekken van alle daarvoor noodzakelijke bevoegdheden.

4.4.3 HET BEWONERSPROTEST EEN RECONSTRUCTIE

De nu volgende reconstructie van bewoners protest is gebaseerd op enkele schriftelijke stukken van de deelgemeente Feijenoord, kranten artikelen uit die periode en een interview met voorzitter van de bewoners organisatie Katendrecht.

Dinsdagmiddag 3 februari rond 15.00 uur wordt Ben van Wevering, voorman van de bewonersvereniging Katendrecht gebeld door Wim Straasheijm, of hij direct naar het deelgemeente kantoor wil komen. Wim bevestigde het gerucht dat Katendrecht was aangewezen als locatie voor het nieuwe IBW pand in Feijenoord. De reactie van Ben van Wevering; "het zal toch niet zo zijn". Hij is ontdaan, en voelt zich belazerd als burger. Nog diezelfde avond brengt Ben van Wevering verschillende sleutelfiguren uit de buurt, waaronder enkele oudgedienden uit de vroegere strijd, maar ook een aantal nieuwe bewoners van o.a. de nieuwe woontorens aan het Katendrechtse hoofd, op de hoogte. De volgende morgen vindt er een bijeenkomst plaats in het wijkcentrum. Alle leden zijn geshockeerd en ontdaan over het nieuws. De herinneringen aan een moeilijke tijd worden weer opgerakeld, en de emoties laaien hoog op. Direct wordt er een actieprogramma bedacht. De eerste stap hierin is het informeren van de wijk. Kopieerapparaten over heel Katendrecht draaien al snel overuren. Niet lang hierna bellen de eerste journalisten. En in navolging hiervan belt rond 13.00 uur de secretaris van Burgemeester Opstelten. "Of de

bewoners organisatie Katendrecht diezelfde middag een gesprek aan willen gaan?”. Door middel van een door het stadhuis geregelde bus worden zes personen van de bewonersvereniging naar het stadhuis vervoerd. De burgemeester en een aantal beleidsmedewerkers beweren dat er nog niets zeker is. Hoewel er al wel wordt gesproken over een informatiebijeenkomst in Rustenburcht bij het Zuidplein. De boodschap van Opstelten vindt op dat moment geen gehoor bij de bewoners. “Een laatste vraag, hebben jullie begrip voor de situatie?” Het antwoord luidt éénduidig; “nee!”. En de leden van de bewoners organisatie vertrekken weer richting het wijkcentrum. De communicatielijnen tussen de gemeente en het wijkcentrum, van waaruit het verzet wordt gecoördineerd, staan vanaf dat moment open. Dit is volgens Ben van Wevering een strategische beslissing geweest. Regelmatig is er dan ook overleg tussen beleidsmakers op het stadhuis en leden van de bewonersvereniging. De bewonersbrief is op het moment van het overleg tussen Opstelten en de leden van de bewonersorganisatie nog niet verspreid, maar wordt die zelfde avond over heel Katendrecht bezorgd.

De bewonersbrief roept met een korte toelichting op te komen naar een algemene bewonersvergadering in de grote zaal aan de Tolhuisstraat, de dinsdag erna. De zaal was berekend op een opkomst van 180 mensen maar er kwamen er tussen de 300 a 400. Ook een aantal politieke kopstukken geven acte de presence. Onder hen Leefbaar fractievoorzitter Ronald Sørensen, ook Bert Cremers van de PVDA en Wim Straasheijm zijn die avond aanwezig. Ook de oud-wethouder van prostitutiezaken begin jaren ‘70 en tevens schoonvader van Wim Straasheijm, van der Have is aanwezig. De bijeenkomst die ongeveer anderhalf uur duurt, verloopt onrustig. Ook Straasheijm en Sørensen nemen het woord, waarbij de discussie van twee kanten wordt belicht. Straasheijm benadrukt waarom Katendrecht als locatie ongeschikt is en Sørensen verdedigt het besluit van het college. Telkens wanneer Sørensen de discussie verschuift naar het belang van de vrouwen (wat ik voor het gemak onder de noemer ‘menswaardig bestaan’ zal benoemen), kregen zijn argumenten nauwelijks kans. De bewoners beweren niet tegen deze vrouwen te zijn, maar dat dit gezien de geschiedenis op Katendrecht, met alle prostitutie gerelateerde zaken, wrijven in een open wond is. Overal, maar zeker niet op Katendrecht, wordt gescandeerd. Prostitutie wordt hierbij gebracht als een collectief Katendrechts trauma, waarvan de bewoners nog steeds niet zijn verlost. Hiermee is het standpunt van Katendrecht als gemeenschap haarfijn overgebracht, en staan de beleidsmakers voor een dilemma. Dit beeld werd versterkt doordat oud wethouder van der Have, waarvan destijds de voordeur was beschoten het woord nam. Zijn mededeling is helder; “overal maar zeker niet in Katendrecht”. Het conflict zorgt na afloop van de bijeenkomst voor de nodige politieke verdeeldheid.

De berichtgeving in de media haalde destijds landelijk niveau. Maar vooral de lokale berichtgeving in de media schonken er grote aandacht aan. De discussie waar de IBW panden zouden komen hield ook in andere deelgemeenten veel Rotterdammers bezig. Het dilemma van de vrouwen van de Keileweg, de overlast en de oplossing werd in brede kring besproken.

De vrijdag na de bijeenkomst in de Tolhuisstraat wordt de informatiebijeenkomst georganiseerd door de gemeente gehouden. Al vrij snel komt het bericht vanuit het

stadhuis dat de geplande zaal; de Rustenburch, eigenlijk niet geschikt is. Er wordt een te grote aanloop verwacht. Om de toestroom van mensen te beheersen, vindt er veel overleg plaats tussen stadhuis en de bewonersorganisatie. Zo zijn er bijvoorbeeld signalen dat extreem rechtse partijen en groeperingen zich willen mengen in de discussie en de bijeenkomst willen verstoren. Zowel de gemeente als de bewonersvereniging hebben hier geen enkele behoefte aan en willen dit risico uitschakelen. Er wordt onderling afgesproken dat wanneer extreem rechtse groepen gaan flyeren, dit direct gecommuniceerd wordt met politie. Verder wordt de zaal vanuit de zijde van de gemeente bij de ingang voorzien van detectiepoortjes. Deze open communicatie t.a.v. veiligheidsrisico's zorgt voor een sfeer waarbij beide partijen haar standpunten openlijk uiten.

De grote toestroom naar de Rustenburg zaal moest gecoördineerd worden. Het wijkcentrum fungeert hierbij als een soort crisiscentrum waar vanuit ongeveer 20 mensen bezig zijn met het op touw zetten van allerlei acties. Inhoudelijk worden de standpunten bepaald en onderbouwd en wordt er nagedacht over hoe de standpunten het beste kunnen worden beargumenteerd door de leden van de bewonersorganisatie. Er worden bussen geregeld zodat bewoners richting de Rustenburg kunnen gaan. Er worden T-shirts en spandoeken gemaakt om de boodschap te verduidelijken. De slogan 'Rotterdam durft' wordt omgetoverd tot 'Katendrecht Schurft'. Er worden zes bussen geregeld, die allen vol vertrekken richting Rustenburch. In de bussen spreekt Ben van Wevering de mensen toe, hij legt de standpunten uit en kondigt de veiligheidsmaatregelen en eventuele risico's rondom extreem rechts aan. Verder worden er in de bus witte zakdoekjes uitgedeeld voor de momenten dat wethouder van veiligheid het woord zou nemen. Bewoners waren zodoende goed op de hoogte van de 'plan de campagne' en waren het eens met de genomen veiligheidsmaatregelen. En zo vertrekken er zes bussen vol bewoners, in een sfeer van onoverwinnelijkheid richting de zaal Rustenburch.

De bijeenkomst verloopt zoals verwacht onrustig. De argumenten vanuit de gemeente, aanwezig in de persoon van burgemeester Opstelten en veiligheidswethouder van de Anker, zijn zoals vooraf voorspeld. "Wij als Rotterdammers moeten deze vrouwen een kans geven", "we kunnen niet lijdzaam toezien hoe deze vrouwen naar de verdommenis gaan", etc, etc". Het tegenargument; "dat vinden wij ook, maar niet op Katendrecht". Wanneer wethouder Marianne van de Anker het woord nam, kleurde de zaal wit van de zakdoekjes. De avond werd besloten toen zij wederom het woord nam, en de stekker van de microfoon eruit werd getrokken. Iederéén stond op keerde haar de rug toe en terwijl te nog sprak verlieten zij de zaal. Dit was de ultieme schoffering.

Na afloop van de bijeenkomst zitten de politieke kopstukken in het naastgelegen café enigszins verslagen de avond te bepraten. Wim Straasheijm spreekt enkele beleidsmedewerkers aan die schoorvoetend toe geven dat dit te verwachten was. Het was de climax van de emotie en gelijktijdig het besef dat het college het nu echt verkeerd had gedaan. De media berichten wederom uitgebreid over de avond. En de positie van wethouder Van de Anker staat ter discussie.

Donderdag, rond 13.00 uur, zes dagen na de informatiebijeenkomst in Rustenburch, bereikt de bewonersvereniging het nieuws dat de gemeente gaat afzien van de locatie aan de Veerlaan. Dit zou in een persconferentie rond 17.00 uur bekend gemaakt worden. Iets voor 17.00 uur belde burgemeester Opstelten de bewonersvereniging op om het nieuws wat dus al was uitgelekt mede te delen.

4.5 DE NIEUWE LOCATIE: IBW NASSAUKADE

De nu volgende reconstructie is gebaseerd op enkele schriftelijke stukken van het platform bewonersorganisaties Feijenoord, schriftelijke stukken van de deelgemeente Feijenoord en interviews met: Marijke Verhoeff (voorzitter bewonersvereniging Noordereiland), Johan Breukels (beleidsmederwerker GGD, manager PGA 700 en Keileweg), Nurten Karisli (wijk regisseuse deelgemeente Feijenoord), Bea Kruze (buurtvoorlichting/ communicatie Bouman GGZ), Wim Straasheijm (voorzitter deelgemeente Feijenoord) en enkele bewoners actief in de bewonersorganisatie Feijenoord.

Er is in de periode na de ‘affaire Katendrecht’ grote onrust ontstaan in de deelgemeente Feijenoord schrijft Jo de Haan, voorzitter van het platform bewoners organisaties Feijenoord (PDF) in een verklaring over de manier waarop de gemeente Rotterdam de confrontatie heeft gezocht met de bewoners en hun organisaties. In deze verklaring wordt door de PDF scherpe kritiek geuit over het handelen van de gemeente. Een kort citaat uit deze verklaring om de begin situatie na afloop van de ‘affaire Katendrecht’ te karakteriseren.

“kansloos inzetten op Katendrecht, door de gemeente Rotterdam, tegen elk advies in, en voorbij gaand aan de moeilijke situatie in Katendrecht en de bijzondere geschiedenis van deze wijk heeft het draagvlak voor het beoogde internaat in de deelgemeente Feijenoord als geheel aangetast”

Het raadsbesluit voor een nieuwe locatie is op voordracht van de deelgemeente tot stand gekomen. Nog altijd voelde de deelgemeente zich verantwoordelijk dat de voorziening daadwerkelijk gerealiseerd zou worden. Wim Straasheijm zegt hierover o.a. het volgende:

“Er waren nog steeds 2 goede alternatieven. Daarvan werd in het laatste overleg door enkele beleidsmedewerkers gezegd, “vergeet het maar. Wij willen iets definitiefs”. Als dat het probleem is, dan is de deelgemeente bereid een bijdrage te leveren, was mijn reactie hierop. Als het hangt om het alternatief Oranjeboomstraat (een braakliggend terrein waar nog geen pand stond, maar wat wel gold als de beste alternatieve locatie). Toen nam men dat niet serieus. In de nazit van de Rustenburch heb ik gezegd; dat aanbod geldt nog steeds. Ik denk dat ik dat wel hard kan maken. Ik vroeg wat het financiële nadeel zou zijn, en kreeg te horen dat dit wel tot een miljoen kon oplopen. Er was brede steun vanuit de deelgemeenteraad om dit aanbod (een financiële bijdrage) ruggesteun te geven. Het aanbod werd nogmaals naar de burgemeester gecommuniceerd”.

De Burgemeester wilde de realisering van de voorziening in Feijenoord nu graag zonder verdere kleerscheuren voltooien. Het had Wethouder Van de Anker al bijna haar positie gekost. Het aanbod van Straasheijm werd na enige discussie over de hoogte van de financiële bijdrage aangenomen. De gemeente wilde het nieuws zo snel mogelijk naar buiten brengen. Maar voor die tijd moest de bewoners organisatie Feijenoord (BOF) zijn ingelicht. Deze waren echter al op de hoogte. De pers zat boven op de zaak en het nieuws van de nieuwe locatie werd al snel duidelijk. Voor de bewonersorganisaties was het een

heldere zaak. Ze voelden zich belazerd door de deelgemeente. Die was in hun ogen door de knieën gegaan voor 'de Coolsingel', en had ook nog eens 250.000 euro op tafel gelegd om de exploitatie van de opvang mogelijk te maken. De financiële bijdrage vanuit de deelgemeente Feijenoord was Judas geld.

Eerst was er de 'optie Veerlaan' in Katendrecht, het idee van het college. Dat ging uiteindelijk niet door. Dankzij het verzet van de bewoners, zeggen de Katendrechtters zelf. Dankzij deelraadsvoorzitter Wim Straasheijm van Feijenoord, zou het eigenlijk moeten zijn. Hij was het die begin februari, na een emotioneel verlopen bijeenkomst in zalencentrum Rustburcht, enkele topambtenaren van de gemeente Rotterdam zo ver wist te krijgen toch nog eens naar een alternatief voor Katendrecht te kijken. Wat vele maanden ervoor niet was gelukt, lukte nu wel. Het college (of beter wethouder Van den Anker) zwichtte, mede door de toenemende druk uit de gemeenteraad. En zo kwam de Oranjeboomstraat definitief in beeld (Verhaal 'Oranjeboomstraat' nog niet ten einde Rotterdams Dagblad, 16-04-2005).

De buurt komt in opstand, resulterend in een door honderden Feijenoorders bezochte tumultueuze en in de media breed uitgemeten bijeenkomst in de Persoonshal.

Wim Straasheijm zegt hierover het volgende:

“De pers zat er boven op. Er was enorm veel speculatie. De BOF was tegen en verweet mij heel veel. Ik heb het dit onderschat. Zij hebben een handige truc uitgehaald door op dezelfde avond ook een zaal te huren in de Persoonshal. I.p.v. communicatie werd het een grote protest avond. 600 a 900 man. Eerste keer dat mij zoiets overkwam. De dag erna ging ik op wintersport, wordt je voortdurend gebeld door media. En op alle kanalen zag je het terug. Ook nu zeg ik dat was niet slim”.

De locatie aan de Oranjeboomstraat wordt ‘officieel’ aangekondigd tijdens een bijeenkomst in de nieuwe Persoonshal. De vermoedens van veel bewoners werden bevestigd. Voorafgaand aan de bijeenkomst had het de gemoederen in de wijk behoorlijk bezig gehouden. Verschillende maatschappelijke organisaties zijn tijdens de avond in het specifiek geïnteresseerd in de plannen van de gemeente en deelgemeente. Enkele van deze prominente organisaties in de wijk zijn; De bewoners organisatie Feijenoord (BOF), De vrouwenvleugel in de Peperklip, De Anadolu Moskee aan de oranjeboomstraat, de Islamitische vereniging Geylani, de Al Mohcinine-moskee.

Wim Straasheijm, voorzitter van de deelgemeente Feijenoord en Nurten Karisli wijkregisseuse Feijenoord/ Kop van Zuid waren als vertegenwoordigers van de deelgemeente het mikpunt van een zeer heftig en emotioneel verlopen avond. Ongeveer 1000 buurtbewoners van allerlei maatschappelijke achtergronden (moskeeën, vrouwengroepen, jongeren, welgestelde, etc) waren aanwezig in de nieuwe Persoonshal. Aanvankelijk begon de bijeenkomst rustig maar naarmate de avond vorderde, werd de sfeer grimmiger. De gespierde taal kreeg scherpe randjes. Een politieman, geboren en getogen Feijenoorder, probeerde de boel te sussen: "Als ik termen hoor dat er oorlog komt in de wijk, dan hoop ik dat u daarmee een debat bedoelt. U bent hier met honderden mensen, u gaat me toch niet wijsmaken dat enkele tientallen vrouwen de veiligheid van

een hele wijk in gevaar brengen?"

Maar het is aan dovemansoren gericht. "Wat denkt die Van den Anker wel? Zo'n wijk met allemaal Turken en Marokkanen, die spreken toch geen Nederlands. Doe maar lekker daar." Rein de Visser (voorzitter bewonersvereniging Feijenoord) wederom: "We hebben Spangen als voorbeeld. Dat willen we hier niet." En, tegen Straasheijm: "Zolang ik kan vechten, zal het je niet lukken die opvang hier te krijgen." Wim Straasheijm's pogingen om de menigte toe te spreken liepen op niets uit. Bewoners waren boos, scholden de bestuurders uit. Wat als informatiebijeenkomst gold werd een scheldkanonnade. Van informatieverschaffing was geen sprake.

De bijeenkomst eindigt chaotisch. De deelraadsvoorzitter werd omsingeld door bewoners, die de discussie wensten voort te zetten. Een stukje verderop dreigde een handgemeen. Door de media zou dit vertaald worden als agressie richting de bestuurders. In werkelijkheid ging het om een vechtpartij tussen twee elkaar beconcurrerende Marokkaanse jeugdgroepen. Uiteindelijk word Straasheijm onder politiebegeleiding naar buiten gedirigeerd. Zijn conclusie: "Er is hier sprake van een communicatieprobleem, en ik denk dat dit niet alleen de deelgemeente Feijenoord betreft. Dit is iets wat de hele stad aangaat."

Alle goede bedoelingen ten spijt was het kwaad reeds geschied. De uit de hand gelopen informatiebijeenkomst wekte het schaamrood op de kaken van zowel vriend als vijand. De televisiebeelden van onredelijke bewoners en politici die tevergeefs de menigte tot kalmte maanden, waren landelijk nieuws. De bijeenkomst leidde tot grote maatschappelijke discussie. Hoe was het mogelijk dat een relatief kleine voorziening zo veel emoties kon uitlokken? Een discussie die in Rotterdam voornamelijk gericht was op de massale islamitische achterban.

Zo geeft Leefbaar fractie voorzitter Sørensen aan zich vreselijk te ergeren aan de moskeebesturen die hun achterban afgelopen woensdag opriepen naar de Persoonshal te komen voor een voorlichtingsbijeenkomst over de huisvesting van prostituees in de Oranjeboomstraat. "Als de moskeeën er zich mee gaan bezighouden, dan is er geen scheiding van kerk en staat. En daar hechten we toch aan in Nederland." Datzelfde vindt fractieleider Bert Cremers van de PvdA. Hij noemt het handelen van de moskeebesturen 'opmerkelijk'. Cremers: "Moskeebesturen dienen te beseffen dat zij niet kunnen bepalen of en waar er opvangvoorzieningen worden gerealiseerd."

Voorzitter Mimoun Azzaoui van de Marokkaanse moskee Al Mohcinine in de Oranjeboomstraat vindt de kritiek nergens op slaan. "Het enige wat we hebben gedaan is mensen erop wijzen dat er een informatiebijeenkomst zou plaatsvinden." Dit gebeurde op verzoek van de bewonersorganisatie. "De gemeente vraagt ons juist altijd om medewerking. Jullie zijn ook bewoners van deze stad, wordt ons altijd verteld. Jullie moeten meedoen, is de boodschap." Hij verwijst naar de islamdebatten die de gemeente organiseert. Het college riep toen ook moskeeën op om hun achterban naar die debatten te sturen "Toen heb ik deze heren niet gehoord," zegt Azzaoui. Kennelijk wordt deelname aan een discussie alleen gewaardeerd als het de politiek uitkomt, aldus de voorzitter. Over de opvang: "Dit gaat ons ook aan, net als de autochtone bewoners van deze wijk." (Moskee verbijsterd over kritiek politiek ; 'Opvang van prostituees gaat ons toch ook aan?' Rotterdams dagblad, 19-02-2005)

4.5.1 KOERSWIJZIGING

Ook ten aanzien van de nieuwe locatie ontstonden in navolging van Katendrecht felle protesten. De enorme beweging van protest zorgden voor een uiterst lastige situatie voor het projectteam. Met het ‘succesvolle’ protest op Katendrecht was de toon voor de discussie in feite al gezet. De voorziening vereist steun van de lokale bewoners. De voorziening moet als onderdeel van de wijk kunnen functioneren. Er moest dus meer draagvlak gecreëerd worden. Daarbij bestonden er veel misverstanden onder bewoners. Bijvoorbeeld de angst dat er sprake zou zijn van een nieuwe tippelzone. Het dagelijks bestuur van de deelgemeente heeft ervoor gekozen in navolging van de deelgemeente Kralingen over te gaan op kleinschaligere informatie bijeenkomsten. Hoofddoel van deze bijeenkomsten was het informeren van buurtbewoners en organisaties over wat nu werkelijk de bedoeling was. Daarnaast hoopte het projectteam door het betrekken van bewoners in de discussie over de problematiek en de voorziening op een positieve en transparante discussie. Zonder draagvlak is de voorziening zinloos. Bij te veel weerstand is de veiligheid van de bewoners van de IBW voorziening niet te garanderen.

In totaal zijn er 20 verschillende bijeenkomsten met verschillende in de wijk actieve groepen gevoerd. Het ging om groepen als; verenigingen van eigenaren, ondernemers, kerkelijke- en moskeebesturen en bewonersverenigingen. Tijdens de bijeenkomsten werd keer op keer hetzelfde dilemma voorgelegd, en keer op keer kwamen er bepaalde sentimenten en onderbuikgevoelens boven. Op deze onderbuikgevoelens was nauwelijks grip te krijgen volgens Nurten Karisli, wijkregisseuse van de deelgemeente Feijenoord, en aanwezig als vertegenwoordigster van de deelgemeente tijdens de informatie avonden. “Je kunt mensen blijven uit leggen hoe de vork in de steel zit maar als ze het niet willen begrijpen sta je machteloos”.

Nurten vond het opmerkelijk dat er zoveel variatie bestond in de manier waarop de avonden verliepen. Er werd in de verschillende groepen verschillend gereageerd. Verenigingen van huiseigenaren waren zeer rationeel, in de zin dat ze niet voor of tegen de voorziening op zich waren, als het maar geen directe gevolgen had voor de wijkveiligheid en de waarde van hun woningen. Andere bijeenkomsten lagen meer in een ethische lijn. “Deze vrouwen verdienen geen hulp” werd geroepen in een bijeenkomst. Bijzonder is bijvoorbeeld ook het argument dat Nurten kreeg te horen tijdens een bijeenkomst in een Turks koffiehuis. Enkele mannen waren bang dat de komst van de ex-prostituees tot gezinsproblemen kon leiden. Dit omdat de Keileweg vrouwen voor sommigen mannen geen onbekende waren. In de meeste bijeenkomsten bestond er een goede overleg sfeer. Het probleem van de Keileweg vrouwen werd langzaam minder omgeven door onduidelijkheden of onwaarheden.

Ook Bea Kruze verantwoordelijk voor de buurtcommunicatie van Bouman GGZ Rotterdam was aanwezig. De functie van Bea was het voorlichten van bewoners er belangstellenden over de geplande voorzieningen. Hierbij probeerde ze met name te verhelderen en uitleggen wat bewoners kunnen verwachten. Want de angst zit met name in de verkeerde verwachting licht Bea toe. Het is daarom ook niet verwonderlijk dat wanneer de voorziening zich eenmaal heeft kunnen vestigen de mening over de

voorziening en de doelgroep vaak in positieve zin wijzigt. Voor de realisering van alle IBW panden heeft Bea de voorlichting gedaan. Haar gebruikelijke werkwijze is dat ze contacten legt met opinieleiders in de buurt of wijk, bijvoorbeeld Politie, ondernemers of opbouwwerkers. Ze voert gesprekken met directe burens van de geplande voorziening. Haar ervaring is dat de inhoud van de gesprekken als een lopend vuurtje rond gaat. Op het moment dat er concrete plannen zijn tot het vestigen van een voorziening is het zaak snel te handelen. De eerste reactie op de geplande voorziening is zo goed als altijd negatief. Bij een gebrekkige voorlichting ontstaan allerlei spookverhalen, die niet op de realiteit gebaseerd zijn en de houding t.o.v. de plannen in negatieve zin beïnvloeden. In de gesprekken komen vaak ook allerlei andere zaken aan de orde. Welke problemen spelen er in de wijk? De gesprekken lopen op deze wijze vanzelf in een bepaalde richting, en is niet te plannen of te sturen. Daarnaast wordt de buurt op de hoogte gesteld van de voorziening door een brief van de GGD/ Bouman waarin het één en ander wordt toegelicht, bijvoorbeeld onder welke voorwaarden de voorziening er zal komen. Een voorwaarde is het oprichten van een beheerscommissie. Hierin nemen groepen als GGD, Politie, Bouman GGZ, bewoners, ondernemers, bewonersorganisatie, deelgemeente e.a. deel. De beheerscommissie stelt een convenant samen. Hierin worden eventuele klachten of bestaande problemen meegenomen. Er wordt geëvalueerd welke problemen reëel zijn. D.w.z. aan welke problemen kunnen de deelnemende partijen verbetering brengen. De buurt wordt zo gezegd in orde gemaakt voordat het pand er is. Er wordt o.a. nagegaan welke problemen direct te relateren zijn aan de voorziening. Hiermee ontstaat een soortement van ‘nul’ meting.

4.5.2 EEN OMSLAG IN DE DISCUSSIE

Marijke Verhoeff is voorzitter van de bewoners vereniging Noordereiland en is actief binnen de beheerscommissie van de IBW voorziening aan de Nassaukade. “De bewonersvereniging Noordereiland is nooit tegen de voorziening geweest” licht Marijke toe. Wim Straasheijm is op verzoek van de bewoners vereniging komen toelichten wat de precieze bedoeling en stand van zaken was. Op basis van die bijeenkomst heeft de vereniging unaniem besloten de realisering van de voorziening te steunen. Daarbij geeft ze als belangrijk argument dat het beter is bij de besluitvorming betrokken te zijn dan er helemaal geen deel van uit te maken. De overtuiging dat de voorziening er onder geen enkele voorwaarde zal komen is niet meer het dominante beeld. Ook andere maatschappelijke organisaties willen liever betrokken zijn bij het besluitvormingsproces dan aan de zijlijn toezien hoe de voorziening er uiteindelijk toch komt. O.a. de Moskee besturen besluiten hun de nieuwe voorziening te steunen. Het overtuigen van de achterban zou een lastige klus blijken.

In dezelfde periode lanceert de projectorganisatie IBW-panden de voorlichtings campagne ‘waarom’. De projectorganisatie is een samenwerkingsverband van de GGD, dS+V, Programmabureau Veilig en Stichting Bouman GGZ. In deze voorlichtingscampagne die op paginagrote advertenties in enkele grote dagbladen werd geplaatst, werd uitgelegd waarom de gemeente de tippelzone wil sluiten en welke verantwoordelijkheden bewoners hebben ten opzichte van de vrouwen. Of de campagne het gewenste effect heeft gehad is niet direct duidelijk. Wel herkenbaar is duidelijk dat het een periode waarin zowel in de media als onder bewoners de discussie omslaat in. Dit lijkt nog het meest verband te houden met het wegvallen van de taboesferen rondom de ex-prostituees zelf, en het duidelijker worden van de problematiek onder bewoners. In Feyenoord is er nog slechts één organisatie die zich openlijk verzet tegen de komst van de voorziening. De bewonersvereniging Feyenoord had destijds de bijeenkomst in de Persoonshal georganiseerd. De voorman van de BOF, Rein de

Visser richtte zich direct op Wim Straasheijm met de woorden “zolang ik kan vechten zal het je niet lukken die opvang hier te krijgen”. Ik heb in de periode na de protesten enkele malen geprobeerd contact te krijgen met de bewonersorganisatie. Maar deze wensen over de gehele gang van zaken geen uitlatingen meer te doen. “Er is genoeg informatie te vinden in de kranten”. Ook wilden ze meedelen dat de gehele gang van zaken een uiterst vuil spelletje is geweest. Zonder conclusies te trekken over de precieze motivaties voor deze houding, lijkt het er op dat de starre houding van de BOF, er aan bijgedragen heeft dat ze in de discussie buitenspel zijn komen te staan. Alle andere gesprekspartners in de wijk waren immers wel bij het besluitvormingsproces betrokken. Met deze situatie was er een eind gekomen aan de protesten tegen de IBW voorziening aan de Nassaukade.

4.5.3 HET BEHEERSCONVENANT EN COMPENSATIEPROGRAMMA

Is het dan zo dat de andere maatschappelijke organisaties in de wijk geen enkele moeite hadden met de voorziening. Bea Kruze zegt hierover het volgende

“Zij die in het proces deelnamen werden langzamerhand minder negatief. Het besef bestond dat je met tegenwerking alleen nergens komt, en dat je met onderhandelen de situatie kan verbeteren.”

Het onderhandelingproces is er in feite op geënt de voorwaarden waaronder de voorziening in de wijk moet functioneren op te stellen. De vorming van een zogenaamd beheersconvenant is een gebruikelijke werkwijze. Volgens Bea zijn de convenanten in de loop der tijden wel strenger geworden. Het is haar ervaring dat mensen, wanneer ze netjes en respectvol behandeld worden, naar mate de tijd vordert meer constructief meewerken aan een goede afhandeling. Er zijn natuurlijk uitzonderingen. Mensen die vanaf het eerste moment tegen zijn en dit ook blijven. Een voorbeeld hiervan is de BOF. Deze groep heeft

zijn opstelling t.a.v. de geplande voorziening niet gewijzigd, en er viel ook niet over te onderhandelen. Het convenant van Nassaukade is uitzonderlijk streng. Bijvoorbeeld een niet gebruik of deal zone dat zich enkele kilometers uitstrekt en van straat tot straat bepaald is. De hulpverleningsorganisatie kan op deze wijze worden teruggefloten als een bewoner die niet in de directe omgeving woont een klacht heeft. Dit is niet altijd even reëel. Het onderhandelingsproces werkt volgens een principe van voor wat hoort wat. Het kan ook minder positief verlopen wanneer bijvoorbeeld de beheerscommissie uit te veel leden of partijen bestaat. Dit komt de sfeer niet ten goede zoals in Kralingen/ Crooswijk het geval bleek. De projectorganisatie had nog een belangrijke ‘troef’ in handen. Vanwege het politieke gesteggel in de periode Katendrecht, en de gevoeligheid waarmee de IBW voorziening voor Feijenoord ondertussen was omgeven, was een behoorlijke ruime financiële situatie ontstaan. Hiermee kon de projectorganisatie toezeggingen doen, die uiteindelijk zou leiden tot een uitgebreid compensatieprogramma voor de wijk. Hierin werden verschillende subsidies en onderhoudswerkzaamheden in de wijk toegezegd. Enkele groepen die bij het protest waren betrokken, bijvoorbeeld het vrouwenhuis in de Peperklip waren nu zeker van subsidie voor de komende jaren. Het werd zodoende voor de verschillende groepen interessanter om te participeren en de voorziening te steunen. De uitkomsten van al deze gesprekken zijn naar de bevolking gecommuniceerd via een informatiebrochure. Deze informatiebrochure was in feite een bevestiging dat velen partijen in de wijk actief mee werkten aan het realiseren van de voorziening.

Al met al hebben deze bijeenkomsten erin geresulteerd dat er voldoende draagvlak ontstond. Hierdoor kon er serieus aan een oplossing gewerkt worden. Dit heeft geresulteerd in een convenant waarin concrete afspraken zijn gemaakt rondom zaken als overlast. Dit convenant is door alle betrokken partijen, (bewoners, GGD, politie, Bouman GGZ, deelgemeente) ondertekend. Tevens is het compensatieprogramma voor de wijk Feijenoord opgesteld. De voorziening werd verwacht in de zomer van 2005 haar deuren te openen. Vanuit de deelgemeente werd er geen weerstand meer verwacht. Een laatste risico is dat jongeren de voorziening pogen ten bekladden of vernielen. Hierdoor is extra waakzaamheid volgens Nurten Karisli noodzakelijk. Vanuit de positie van de deelgemeente is het van groot belang de plaatsing van de voorziening zonder verdere incidenten te laten verlopen. Op de vraag wat er wellicht beter of anders gedaan had moeten worden, antwoord zij;

“De angst kwam voor een groot deel voort uit slechte informatie. Er speelden een hoop geruchten. Deze geruchten voedden de angsten en taboes die in de wijk leefden en maakten dat de bijeenkomst in de nieuwe Persoonshal grote weerstand teweegbracht. Dit is voorafgaande aan deze bijeenkomst wellicht onderschat”.

HOOFDSTUK 5: ANALYSE VAN DE ONDERZOEKSRESULTATEN

“WAAROM IS HET BEWONERSPROTEST ONTSTAAN”

5.1 INLEIDING

In het nu volgende hoofdstuk volgt een analyse van de onderzoeksresultaten. Deze analyse gebeurt aan de hand van de twee gekozen verklarende theorieën van bewonersprotest. De koppeling van de verklarende theorieën naar de casussen van bewonersprotest heeft tot doel; het verschaffen van twee afzonderlijke verklaringen voor de protesten.

Het beantwoorden van het ‘waarom’, is geen gemakkelijke opgave geweest. De mate van abstractie van de beide theorieën (macro niveau), maakte het moeilijk concrete uitingsvormen van deze theorieën in de empirische bevindingen te herkennen. Afgaande op de reconstructies van de protestsituaties zijn op voorhand indicatoren aan te wijzen die typerend zijn voor de rational choice theory of de collective behavior theory. Deze indicatoren zal ik aan de hand van de eerder in hoofdstuk 2 opgestelde deelvragen behandelen. Ik eindig met een schematische weergave waarbinnen de beide verklaringskaders (rational choice en collective behavior) worden gekoppeld aan de empirische bevindingen en een samenvatting van de hoofdconclusies uit de analyse.

5.2 CASUS 1: OPVANG OHMSTRAAT

Globale samenvatting van de empirische bevindingen in de casus Ohmstraat:

Wat betreft de bestuurlijke uitvoering	Wat betreft het gevoerde bewoners protest
Veranderde politieke stroming. (veiligheid prioriteit)	Na periode van 'inactiviteit', hernieuwde protest impuls via samenwerkende maatschappelijke organisaties, gecoördineerd door specifiek actie comité
Politieke verdeeldheid over de manier waarop 'veiligheid' te waarborgen is.	Gemeenschappelijk afkeur van drugsoverlast. Brede steun onder bewoners. Opvallend veel verschillende etnische achtergronden participeren.
De ernst van de situatie Keileweg/ Spangen lange tijd in bestuurlijke kringen verbloemd, werkelijke situatie kwam 'aan het licht'. (hernieuwde aandacht in politiek, media, bewoners)	Opvallende protestacties. Harde lijn met duidelijke eisen.
Nog voor besluitvorming: Voorziening al in vergevorderde fase van ontwikkeling.	Grote media aandacht. (eerste serieuze confrontatie tussen nieuw college en bewoners),(goede timing).
Bewoners niet geraadpleegd	

'succesvol'
protest

5.2.1 CASUS OHMSTRAAT EN COLLECTIVE BEHAVIOR THEORY

Drugsoverlast is een probleem dat in alle oude Rotterdamse wijken in meer of mindere mate voorkomt. In de wijken rond de Keileweg is het jarenlang dagelijkse praktijk geweest. Hoewel de bewoners dit negatieve proces niet zonder slag of stoot hebben laten voltrekken, zijn de problemen nooit structureel verbeterd, en, alle goede inzet ten spijt, door de jaren heen verslechterd. Hoe is vanuit deze startsituatie een nieuwe impuls aan protesten te verklaren vanuit de collectief gedrag benadering?

Is er sprake van sociale onrust? Waarom is er sprake van sociale onrust? Is er sprake van 'tension'?

In zijn algemeenheid is er in Rotterdam een breed uitgemeten discussie t.a.v. veiligheid gevoerd. Een belangrijk deel van deze discussie ging over drugsoverlast en samenhangende problemen. Voor veel Rotterdammers is deze overlast een doorn in het oog. In de casus Ohmstraat is er in dat opzicht sprake van sociale onrust. De overlast in de wijk neemt toe. Letterlijke bewoordingen van Petra Molenaar: "iedereen in de wijk wordt vrijwel dagelijks geconfronteerd met de overlast". Bewoners klagen en voelen zich niet gehoord en gesteund. De situatie is al jaren onverbeterd. Er lijkt niets te gebeuren, ongeacht de in het verleden gevoerde protesten.

Sociale onrust is een breed begrip. Het komt volgens de theorie voort uit onbevredigde behoeften, impulsen of disposities in bestaande sociale omgangsvormen. In de collectief

gedrag benadering wordt gesteld dat in het verlengde van sociale onrust nieuwe uitdrukkingvormen van collectief gedrag ontstaan. Het oprichten van een actiecomité en de pogingen die dit comité heeft ondernomen om verschillende maatschappelijke organisaties in de wijken te verenigen in het doel de overlast te verminderen, wijzen op het ontstaan van nieuwe vormen van collectief gedrag. Maar het is wat betreft deze 'sociale onrust' interessant te beschouwen waarom juist nu grootschalige acties op poten werden gezet in een omgeving waarin een deel van de bewoners van de wijken, lijken te zijn vervreemd, en onverschillig te zijn geworden voor de dagelijkse realiteit. De theoretische uitwerking van de collectief gedrag benadering van Turner en Killian benoemt specifiek het begrip: 'tension'. Het gaat hier om het bestaan van een constante spanning die op verschillende manieren kan overgaan in ontspanning. Bijvoorbeeld door protesten, maar bijvoorbeeld vergeten of onverschilligheid. Het lijkt waarschijnlijk dat de grote toestroom van bewoners tijdens de protestmars voortkwam uit het bestaan van een omvangrijke groep bewoners die constante spanning ervaren, en waarbij het participeren aan het protest is te verklaren als het streven naar ontspanning. Deze zelfde groep was wellicht 'onverschillig' gebleven als het initiatief tot protest er niet was geweest. Spangen en omringende buurten staan bekend als wijken waarin de maatschappelijk betrokkenheid laag is. In dat opzicht is het bijzonder dat er een bepaalde sociale beweging in de wijk ontstond, waarbinnen enkele bewoners en bewonersorganisaties nieuwe vormen van protest initieerden vanuit een besef de overlast nu meer dan ooit beu te zijn. Deze ontwikkeling is te koppelen aan het ontstaan van nieuwe uitdrukkingvormen van collectief gedrag zoals deze in de collective behavior benadering wordt beschreven. Om terug te komen op de deelvraag: Er was sprake van sociale onrust in de casus Ohmstraat. Er was sprake van 'tension' in de casus Ohmstraat.

Welke nieuwe sociale normen (sociale orde) worden door protest 'gecreëerd /kracht bij gezet'?

Om deze deelvraag te beantwoorden zal ik beginnen met het beschrijven van de oude sociale orde. Deze sociale orde bestaat grofweg uit enkele wijken waarbinnen grote groepen voornamelijk daklozen en verslaafden voor overlast zorgen. Wijken waarin een bestaande voorziening (de Toppelzone) jarenlang een grote belasting op de leefbaarheid van deze wijken heeft betekend. De oude wijken vormden een geschikte leefomgeving voor dergelijke groepen door bijvoorbeeld te voorzien in zaken als: kraakpanden, dealpanden, helers, e.d. Maar ook enkele voorzieningen binnen de wijk, zoals de toppelzone en een gebruikersruimte zijn faciliteiten waarvan deze groepen gebruik maken. De groep die zich direct en indirect met deviante gedragingen bezighoudt beïnvloedt het leefklimaat in de wijken sterk. Bewoners eisen dat aan deze negatieve spiraal een eind wordt gemaakt. Concreet eisen ze de ontmanteling van enkele voorzieningen en dat de nieuwe opvang Ohmstraat niet wordt gerealiseerd. Binnen de wijken moet weer een aantrekkelijk leefklimaat worden gerealiseerd. Dit aantrekkelijke leefklimaat zonder invloeden van drugsoverlast kan worden gezien als de overgang van een oude naar een nieuwe sociale orde. Een nieuwe orde die de sociale stroming rondom de protestgroep wil realiseren.

Welke sociale verbanden zijn te herkennen in het proces van protest?(non organisatorisch: emergent/precipitous crowds, publics, masses,) (organisatorisch: maatschappelijk middenveld, protest groepen, m.a.w. mate van sociale organisatie)

Non-organisatorisch:

De situatie had na afloop van de protestmars grote media-aandacht. Hierdoor werd de discussie in navolging van de protestmars op politiek vlak breed uitgemeten.

Geïnteresseerden (belanghebbenden) waren nu niet enkel meer de bewoners van de wijken, maar bewoners door heel de regio die door de media op de hoogte werden gehouden. Elke beslissing van wethouder de Faria en burgemeester Opstelten t.a.v. de opvang Ohmstraat waren nieuwswaardig. Alsof zij en het nieuwe college werden getest op zijn capaciteiten.

Vanuit de collectief gedrag benadering beredeneerd, was er sprake van een grote massa die door de brede maatschappelijk discussie werd bereikt. Turner en Killian verwijzen naar de 'emerging crowd' als een collectieve beweging die langzaam opkomt en streeft naar een nieuwe sociale orde. Tot slot was er sprake van een 'public' (zij die in het protest (gingen) participeren).

Organisatorisch:

De beschrijving van de organisatorische kant is een stuk minder ingewikkeld. Dit is het maatschappelijke middenveld wat actief bij het protest voeren is betrokken. Relaterend aan het protest kunnen deze in grote of minder grote getallen bij het protest betrokken zijn geweest. Bij de casus Ohmstraat zijn veel organisaties betrokken geweest.

In het bijzonder actiegroep 'Keileweg weg!', maar ook bewonersorganisaties en bewonersgroepen: Bospolder-Tussendijken, Middelland, Spangen, Oud Mathenesse, Het Nieuwe Westen, Bewonersgroepen in Schiedam en enkele Politieke Partijen in de deelgemeente Delfshaven.

Welke irrationele elementen zijn te herkennen in het gevoerde protest?(bijvoorbeeld milling, gevoelintensivering, suggestibiliteit)

Deze protestsituatie typeert zich niet door sterke emotionele invloeden. Bewoners zijn gehard in de situatie, die immers al jaren bestaat. Er zijn in het verleden spraakmakende protestacties geweest. Een dealpand in de wijk Spangen werd meerdere malen in brand gestoken, wijken werden afgezet voor drugstoeristen en auto's met een buitenlandse kentekenplaat werden met stenen bekogeld, op z'n kop gezet en op hardhandige wijze de wijk uitgejaagd. Deze protestacties hebben echter weinig verschil gemaakt. De overlast is toegenomen en ondanks deze protesten onverbetert gebleven. Dit maakt dat het protest het best kan worden getypeerd als een gevolg van een druppel (de opvang Ohmstraat) die de emmer doet overlopen, in plaats van een voorval wat massaal verontwaardiging schept. De timing van het protest was bedoeld of onbedoeld, erg goed. Enerzijds omdat er een nieuwe politieke wind waaide, anderzijds omdat veel bewoners en organisaties bereid waren zich in te zetten voor het 'doel'. De problemen 'waren' voor alle bewoners gelijk, ongeacht etnische achtergrond of voor welke organisatie men actief was. In een wijk die een lage mate van sociale samenhang kent, vonden bewoners elkaar in de strijd tegen de overlast. Van abrupte emotionele uitpattingen is in de aanloop naar het protest geen sprake. Het is moeilijk aan te geven in hoeverre een proces als 'milling' invloed heeft gehad op de protesten. Situaties waarin hier wel aanwijsbaar sprake van was zijn: (1) de bijéénkomst in pier 80. Hier ontstond tumult vanuit de zaal. (2) de protest mars. Hier

waren eensgezindheid (social contagion), gevoelsintensivering, aandachtsbeperking en suggestibiliteit duidelijk aanwezig. De casus Ohmstraat is niet een typerend emotionele of irrationele verzetssituatie, maar wel één waarin eensgezind protest werd gevoerd vanuit een constante sluimerende sociale onrust.

Zijn er signalen te herkennen die duiden een 'group mind'? (collectieve identiteit, collectieve attitude)

Hoewel er in de casus Ohmstraat geen directe aanwijzingen te vinden zijn voor het bestaan van een 'group mind' of 'collectieve identiteit of attitude', is het evenwel niet moeilijk om te veronderstellen dat er sprake is van een 'group mind'. De vele verschillende ethische achtergronden verenigt in het doel de leefbaarheid in de wijk te verbeteren is op zichzelf een duidelijke indicator dat er sprake was een collectieve attitude t.a.v. de sociale onrust. In welke mate er sprake is van deze 'groepsgeest' is niet uit de onderzoekresultaten af te leiden. De groepsgeest geldt in de collective behavior benadering als een begrip wat het collectieve bewustzijn van een specifieke groep aanduidt. Het duidt de 'identiteit' van een groep aan als 'iets' wat boven het geheel hangt en een autonoom indirect gevolg is van een groep individuen. (De som is meer dan het geheel der delen). In de casus Ohmstraat is de (protest)groep niet autonoom tot stand gekomen, maar gecoördineerd door bestaande sociale verbanden, hetgeen geïnterpreteerd zou kunnen worden als een indicator dat de groepsgeest kunstmatig in stand gehouden is. Toch lijkt de grote eensgezindheid van de protestvoerders er op te wijzen dat er vanwege de bestaande overlast en de resulterende sociale onrust een gemeenschappelijk 'vijandsbeeld' ontstond wat een 'verbroederende' uitwerking had. In dat geval was er ondanks de velen verschillende etnische achtergronden in hoge mate sprake van een 'group mind'.

Zijn er signalen die duiden op 'social contagion'? (common mood, common image)

Ook hier geldt, evenals in de voorgaande deelvraag, dat het lastig is aan te tonen of er daadwerkelijk sprake is van iets abstracts als 'social contagion' (de neiging om eenzelfde reactie te vertonen). Boven de discussie rondom het nut of de noodzaak van de voorziening zweeft de algemeen 'aanvaarde' gemeenschappelijke afkeur van drugsoverlast. Dit beeld is een culturele verworvenheid die maakt dat er überhaupt sprake is van een gestigmatiseerde groep.

De discussie van het realiseren van de opvang Ohmstraat viel uiteen in 2 hoofdkampen: (1) Het terugdringen van de overlast door het realiseren van de voorziening, (2) Het terugdringen of voorkomen van de overlast door geen voorziening te realiseren. In feite waren 'alle' beleidsmakers het er over eens (afgeleid uit het feit dat de voorziening al in zeer ver gevorderde fase van ontwikkeling was) dat er een noodzaak bestond de voorziening te realiseren. Voor de protestbeweging was het echter glashelder, de voorziening moest er absoluut niet komen. Met als belangrijkste argument de bestaande hoeveelheid voorzieningen voor dak en thuislozen, drugsgebruikers e.a. in de deelgemeente Delfshaven. Deze eenduidigheid en eensgezindheid kan ook hier gezien worden als een indicator die duidt op het bestaan van 'social contagion'. Daarnaast zijn er ook de bijeenkomst in Pier 80 en de protestmars. In beide situaties speelt 'social contagion' een rol.

5.2.2 CASUS OHMSTRAAT EN RATIONAL CHOICE THEORY

De verklaring voor protest vanuit de rational choice theory is minder ingewikkeld. De doorslaggevende variabele die het menselijk gedrag het beste kan verklaren is 'eigen belang'. Ook op het eerste gezicht uitermate irrationele verschijnselen zoals het gillen en schelden tijdens een informatie bijeenkomst, kunnen op die wijze worden verklaard. Rationele keuze aanhangers geloven dat individuen primair rationeel op zoek zijn naar en invulling geven aan dit 'eigen belang'. Als het gaat om bewonersprotest tegen een 'belastende' voorziening valt het verzet dus vanuit de rational choice theory te verklaren uit rationele overwegingen van eigen belang. In de nu volgende paragraaf zal ik de rational choice verklaring op de casus Ohmstraat toepassen.

Welke behoeften bevredigen protest? Welke behoefte belemmert de voorziening in de wijk?

Wanneer het onderscheid tussen sociale, economische en psychische behoeften in detail wordt uitgewerkt kan een waslijst aan potentiële behoeften worden benoemd. In deze casus (en zo blijkt in alle door mijzelf bestudeerde casussen van bewonersprotest tegen nieuw te plaatsen voorzieningen voor maatschappelijk gestigmatiseerde groepen), is de behoefte aan een veilige en prettige leefomgeving doorslaggevend. Deze diepgewortelde zowel sociale als psychische (ook economische) behoefte kan heftige emotionele reacties ontlokken en de beslissing om in actie te komen vergemakkelijken. In de casus Ohmstraat is er sprake van een langzaam proces van verloedering. Bewoners zijn teleurgesteld en zijn het vertrouwen in de overheid grotendeels verloren. De voorziening werd beschouwd als een extra belasting van de leefbaarheid in de wijk. Er was geen vertrouwen in een goede en zinvolle exploitatie van de voorziening, en dus ook niet in het feit dat de voorziening de overlast zou verminderen. De voorziening werd gezien als het tegengestelde, als de belichaming van de toenemende overlast en verloedering van de woon- en leefomgeving. Vanuit rationele keuze theorie beredeneerd; de voorziening was een aantasting van het eigen belang.

Wat levert het protest op en wat 'kost' het protest?

Het protest was in gang gezet met een duidelijk doel. Vanuit de rational choice benadering beredeneerd is het protest in gang gezet om het eigen belang te behartigen. Concreet werden de sluiting van de Keileweg en het tegengaan van de realisering van de opvang Ohmstraat geëist. Dit levert het individu (in zijn of haar afweging) een veiligere en prettigere leefomgeving op. Om te participeren in protest zijn de kosten relatief laag. Bewoners moeten hiervoor enkel aan de georganiseerde protestacties meedoen. In deze casus dus met namen het deelnemen aan de protestmars. Voor diegene die het protest hebben georganiseerd zijn de kosten omvangrijk omdat er relatief veel tijd, moeite of anderszins investeringen voor zijn gegaan. Tijd en moeite die 'normale' protestvoerders met dezelfde belangen niet hebben hoeven investeren.

De winst die voor de protestorganisatoren is te behalen, zit met name in de maatschappelijke rol die de protestorganisatie verwerft. Zoals de rational choice benadering aangeeft is collectieve actie geen natuurlijk verschijnsel, maar dient deze vanwege het 'free riders' dilemma te worden verklaard. Personen streven vanwege het

mechanisme van eigen belang naar een minimum aan investeringen met een maximum aan baten. Een mogelijke verklaring waarom protestleider relatief veel investeren bevindt zich in de analyse van de specifieke ruilprocessen. De organisatoren van het protest, m.a.w. zij die het protest hebben geïnitieerd, en hogere kosten hebben gemaakt moeten hier dus ook 'iets' voor terug krijgen. Wat dit 'iets' is, is niet gemakkelijk aan te geven. Het winnen aan sociale status is een veel genoemde tegenprestatie en kan verklaren waarom individuen naast het 'eigen belang' van overlast ook verschillende andere persoonlijke motivaties kunnen hebben om in protest te komen. Daarnaast is er in de nasleep van het protest een 'eigen' pand voor het actiecomité gekomen, van waaruit in de toekomst eventuele verdere acties kunnen worden georganiseerd. Dit kan als economische winst worden gezien.

Zijn er specifieke ruilprocessen te herkennen? Is er sprake van reciprociteit?

Volgens de rational choice theorie is de sociale werkelijkheid een totaal aan ruilprocessen. Binnen de ruiltheoretische benadering wordt onderscheid gemaakt tussen individualistische en collectivistische ruilverhoudingen. Directe ruil tussen personen valt onder individualistische ruil. Indirecte ruil als uiting van groepssolidariteit valt onder collectivistische ruil. In de casus Ohmstraat zijn er een groot aantal maatschappelijke organisaties betrokken bij het protest. Elke organisatie betuigt zich solidair met het doel; sluiten van de Keileweg en het tegengaan van de realisering van de opvang Ohmstraat. De verschillende organisaties hebben, elk op hun eigen wijze, aan deze steun invulling gegeven, bijvoorbeeld door koffie en thee uit te delen aan de protestvoerders tijdens de protest mars. Dergelijke acties kunnen worden gezien als een vorm van collectivistische ruil, waarbij er sprake is van indirecte ruil als uiting van groepssolidariteit. Ook directe ruil tussen personen speelt een rol in het protest. Deze directe ruil speelt zich op allerlei manieren af. Van het uitwisselen van spandoeken tot het geven van een compliment. Al deze ruilprocessen zijn volgens de rationele keuze benadering onderdeel van een breder breed gedragen gemeenschappelijke belang. Anders verwoord; een gemeenschappelijk consensus over een gedeeld belang.

In hoeverre is er een verstoring van de sociale rechtvaardigheid?

Sociale rechtvaardigheid impliceert een evenwicht in investeringen. Als we het probleem van de opvang Ohmstraat beschouwen, is er sprake van een onevenredige belasting van een relatief klein stedelijk gebied. Hier zijn vanzelfsprekend verschillende oorzaken voor aan te wijzen. Totale sociale rechtvaardigheid is überhaupt lastig te realiseren. Maar de constatering dat er sprake is van onevenredige investeringen blijft gelijk. Er is sprake van een verstoring van de sociale rechtvaardigheid. Deze verstoring komt voort uit de onevenredig veel drugsoverlast, armoede, algemene sociale deprivatie binnen de wijken Bospolder, Tussendijken, Spangen, oud Mathenesse en Witte Dorp. De verstoring van de sociale rechtvaardigheid strekt zich, gek genoeg, uit tot het belang van de overlastgevendende mannen zelf. Immers zij zijn de groepen die in de marges van de samenleving verkeren en enerzijds kunnen worden gezien als de 'ultieme free riders' en anderzijds als de groep waarbij alle persoonlijke investeringen verkeerd uitwerken. Vanuit de rationele keuze benadering beredeneerd bestaat er een basis voor protest zolang er geen sprake is van sociale rechtvaardigheid.

Welke invloed heeft het bestaan van 'dwang' in de protest situatie?

Bewoners zijn teleurgesteld en zijn het vertrouwen in de bestuurders 'verloren'. De situatie is immers, ondanks herhaaldelijke pogingen nooit verbeterd. In het verleden zijn eerder, met minimale inspraak, voorzieningen gerealiseerd, o.a. de tippelzone aan de Keileweg, en een gebruikersruimte bij het Marconiplein. In de rationele keuze benadering wordt het bestaan van dwang gezien als een uitzondering op het principe dat rationele motieven doorslaggevend zijn voor elk menselijk gedrag. De dwang die uitgaat van het realiseren van de voorziening zonder inspraak of raadpleging is een factor van belang, voornamelijk omdat het bestaan van dwang de vrijheid van het nastreven van het eigen belang belemmert en als zodanig protesten in de hand werkt.

Welke contextgebonden factoren stimuleren het gedrag?

Met contextgebonden factoren tracht ik specifieke omstandigheden in de casus middels de rationele keuze benadering te koppelen aan het ontstaan van het protest.

Eén belangrijke omstandigheid in de casus Ohmstraat is het aantreden van een nieuw college. Deze nieuwe politieke wind schept nieuwe mogelijkheden voor de protestvoerders om ook op beleidsniveau nieuwe steun te vergaren. Dit is een rationele motivatie die het protest versterkt.

Een andere factor is de algemene ernst van de overlast. De bijna structureel bestaande overlast blijft een doorn in het oog van bewoners. Dit maakt dat de belangen voor de betrokken protestvoerders groot zijn. In veel protestsituaties is sprake van een conservatieve motivatie. In de casus Ohmstraat is sprake van een motivatie die hervorming van de bestaande situatie beoogd.

Hoe rationeel handelen de actoren?(logica, meetbaarheid, technische kennis, informatie)

Rationaliteit is een eigenschap die lastig te objectiveren is. In de rationele keuze benadering is rationaliteit bepalend voor het resulterende gedrag. Dit maakt het van belang, voor zover mogelijk, de rationele processen in het protest inzichtelijk te maken. Volgens de indeling logica, meetbaarheid, technische kennis en informatie geef ik een korte schets van de mate waarin in de casus Ohmstraat rationeel is gehandeld. Logica (conceptuele consistentie); op basis van de eisen en de bestaande problemen lijken de actoren geen slechte zaak te hebben. Hun verwachting is alleszins redelijk en streeft naar sociale rechtvaardigheid. Van NIMBY motieven is geen sprake. Meetbaarheid; de eisen zijn duidelijk en redelijk. Ook op het vlak van meetbaarheid is geen irrationaliteit te herkennen. Technische kennis; er bestond politieke verdeeldheid over het nut en de noodzaak van de voorziening. Onder bewoners was een eenduidige negatieve beoordeling over de noodzaak van de voorziening. Informatie; door de velen maatschappelijke organisaties die actief waren in het protest waren de informatiekanalen optimaal benut, en als gevolg de informatievoorziening optimaal. Het actiecomité fungeerde hierbij als een coördinatiepunt door de informatie, die via verschillende kanalen binnen kwam, door te spelen naar alle spelers in het protest. Op basis van deze analyse lijkt de conclusie dat de actoren in hoge mate rationeel hebben gehandeld gerechtvaardigd.

Welke factoren belemmeren rationaliteit?(schaarste, kosten, normen, informatie)

Ook voor de factoren die rationaliteit belemmeren geldt dat ze lastig objectiveerbaar zijn. Volgens het onderscheid schaarste, kosten, normen en informatie geef ik een korte schets

van de mate waarin dit voor de casus Ohmstraat gold. Wat betreft dit onderscheid is de constatering dat er nauwelijks sprake was van belemmeringen t.a.v. de mate van rationaliteit. Er bestond geen schaarste aan middelen en de bestaande middelen werden creatief ingezet. De kosten van het protest waren relatief laag. De norm die werd nagestreefd vond vrede steun onder de massa. De informatie voorziening was, o.a vanwege de vele betrokken maatschappelijke organisatie, het coördinerende actiecomité en de uitgebreide publieke discussie, optimaal.

5.3 CASUS 2: IBW FEIJENOORD

De casus IBW Feijenoord is twee ledig. Enerzijds de casus Katendrecht waar de voorziening niet is gerealiseerd en anderzijds de casus Nassaukade waar de voorziening uiteindelijk wel is gerealiseerd. Om te beginnen zal ik de casus Katendrecht in enkele hoofdpunten beschrijven.

Globale samenvatting van de empirische bevindingen in de casus Katendrecht:

Wat betreft de bestuurlijke uitvoering	Wat betreft het gevoerde bewoners protest
Bestuurlijke verdeeldheid/ conflicten/ wantrouwen	Gemeenschappelijk afkeur van drugsoverlast. Heftige en emotionele eerste reactie. Bewoners 'unaniem' tegen de voorziening.
	Situatie is dringend en vereist direct handelen
Slechte voorkennis (historisch besef)	Gecoördineerd protest
	Open communicatie
	Grote steun onder bewoners
	Media aandacht
	'succesvol' Protest

5.3.1 CASUS KATENDRECHT EN DE COLLECTIVE BEHAVIOR THEORY

Is er sprake van sociale onrust? Waarom is er sprake van sociale onrust? Is er sprake van 'tension'?

Het nieuws van de nieuw te plaatsen voorziening op Katendrecht bereikt de bewonersorganisatie geheel onverwacht. De eerste reactie van bewoners is een mengeling van boosheid, teleurstelling en onbegrip. Bewoners zijn onzeker over de gevolgen van de geplande voorziening. Maar het is de aard van de voorziening en de beoogde doelgroep die heftige emoties op roept. Het verleden van Katendrecht wordt als argument voor verontwaardiging en emoties gegeven. Het roerige verleden van Katendrecht in relatie tot prostitutie maakt dit pijnlijk duidelijk. Is er sprake van sociale onrust? Ja, er is sprake van sociale onrust. Deze sociale onrust is abrupt en onverwacht opgekomen. De aard van de problematiek raakt, vanwege de beladen geschiedenis een gevoelige snaar bij de bewoners van Katendrecht. Dit maakt de sociale onrust sterk en heftig.

Welke nieuwe sociale norm(en)/ sociale orde wordt door protest 'gecreëerd /kracht bij gezet'?

Collectief gedrag ontstaat, volgens Park, op de voedingsbodem van 'social unrest'. Het bovenstaande kan worden gezien als een duidelijk voorbeeld van sociale onrust zoals deze in de collective behavior benadering wordt aangeduid. Op de voedingsbodem van sociale onrust wordt de normale orde verbroken en speelt de aanwezigheid van een ideologie en het besef van onrechtvaardigheid een grote rol. Deze facetten zijn herkenbaar in de Katendrechtse situatie. De nieuwe orde die het protest wil 'creëren' is vanuit een conservatieve houding en een gevoel van onrecht ontstaan. Het protest wil de bestaande situatie (een situatie zonder voorziening), behouden. De sociale norm die hierbij kracht wordt bijgezet, komt voornamelijk voort uit het besef dat de Katendrechtse een jarenlange strijd tegen prostitutie hebben gevoerd en niet zo zeer uit de dreiging die er van de voorziening uit gaat. De voorziening voor ex-prostituees roept de herinnering aan deze strijd weer op, hetgeen vrijwel direct het protest tegen de plannen in gang heeft gezet.

Welke sociale verbanden zijn te herkennen in het proces van protest?(non organisatorisch: emergent/precipitous crowds, publics, masses,) (organisatorisch: maatschappelijk middenveld, protest groepen, m.a.w. mate van sociale organisatie)

Non-organisatorisch:

In de aanloop naar het ontmantelen van de tippelzone aan de Keileweg bestond er in de regio veel media aandacht voor deze ontwikkelingen. Ook de nieuwe IBW voorzieningen en de eventuele locaties hiervan waren onderhevig aan veel speculaties. Hierdoor werd de discussie in de politiek nauwlettend gevolgd. De 'massa' was dus in zekere zin voorafgaand aan het uitlekken van de locaties voor de IBW voorzieningen bekend met de hoofdlijnen van de discussie. Bij het bekend worden van de locatie was er direct sprake van een sterke 'precipitous crowd'. Dergelijke groepen ontstaan volgens de collective behavior benadering in een omgeving waarbinnen sprake is van een hoge mate van communicatieve kanalen. Dit betekent dat de implicaties van het probleem bekend zijn, de situatie dringend is en de manier waarop gehandeld dient te worden voor de hand ligt. De situatie Katendrecht is goed vanuit een dergelijke perspectief te benaderen.

Organisatorisch:

In de Katendrechtse situatie is het voornamelijk de Katendrechtse bewonersorganisatie die de rol van protestorganisatie vervulde. Vanuit deze organisatie werd het protest in gang gezet, gecoördineerd en vorm gegeven. In de relatief korte periode waarin het protest is gevoerd, was deze organisatie zeer actief en achteraf gesteld ook succesvol.

Welke irrationele elementen zijn te herkennen in het gevoerde protest?(bijvoorbeeld milling, gevoelsintensivering, suggestibiliteit)

De casus Katendrecht is typerend voor een protestsituatie die een irrationele drijfveer kent. De emoties die los kwamen bij het nieuws dat de voorziening aan de Veerlaan zou worden gerealiseerd, vonden vooral hun oorsprong in het Katendrecht's prostitutie 'trauma'. Dit is feitelijk een irrationele argumentatie. Het verband tussen de voorziening en dit trauma is op z'n zachts gesteld indirect. Verder was er vanaf de zijde van de bewoners tijdens protestbijeenkomsten, informatiebijeenkomsten en het overleg tussen gemeente en de Katendrechtse bewonersorganisatie geen enkele ruimte voor onderhandeling. Er was ook geen sprake van begrip voor de situatie, zoals uit het gesprek van burgemeester Opstelten met de KBO bleek. De bewoners wilde de voorziening

pertinent niet. De massaliteit van het protest (6 bussen vol), de verontruste en verontwaardigde bewoordingen waarmee de onvrede werd geuit, en de hardheid waarmee werd onderhandeld bevestigen dit. Uit veel factoren blijkt dat het protest in de casus Katendrecht een sterke irrationele basis kent. De eerste reactie van bewoners is emotioneel (boosheid, teleurstelling, onbegrip). Deze emotionele toestand slaat snel om in daadkracht: het bepalen van de handelswijze en strategie. De standpunten worden bepaald, de achterban wordt gemobiliseerd en concrete acties worden gepland en uitgevoerd. Bindende factor is de vergelijkbare emotionele ontlading bij bewoners, en de eensgezinde attitude van de bewoners van Katendrecht; 'unaniem' negatief t.a.v. de voorziening. De drijfveer van het protest is irrationeel.

Zijn er signalen te herkennen die duiden een 'group mind'? (collectieve identiteit, collectieve attitude)

Er bestaat zoiets als een Katendrechtse mentaliteit of cultuur. Hier heeft de rijke en uitzonderlijke historie op Katendrecht toe bijgedragen. Heden ten dage worden potentiële kopers van een huis met stoere bewoordingen als "kun jij de kaap aan?" verleidt te overwegen een huis aan te schaffen in één van de ambitieuze nieuwbouw projecten op Katendrecht. Hiermee belicht ik niet of er sprake was van een 'group mind' en tijde van het protest. Wat het wel duidelijk maakt is dat Katendrecht een wijk is waarmee een duidelijk 'identiteit' is verbonden. Ik veronderstel dat deze bestaande Katendrechtse cultuur, aan de protesten heeft bijgedragen. De koppeling tussen de groepsgeest en het protest zoals het is voorgevallen kan ik echter niet direct maken. In de analyse is niet expliciet een groepsstructuur of identiteit te herkennen en tevens of er sprake is van een groepsgeest.

Zijn er signalen die duiden op 'social contagion'? (common mood, common image)

De IBW voorziening voor de deelgemeente Feijenoord was aanvankelijk gepland op Katendrecht. Bij het bekend worden van het nieuws ontstond veel commotie. Enkele protestleiders voeren direct overleg om te bepalen welke stappen er genomen dienen te worden. Vanaf dat moment kent het protest een duidelijke richting. Wat betreft 'social contagion' is er een dus een trend te herkennen waarbij bewoners een vergelijkbare mening over de nieuwe voorziening zijn toegedaan. Het belangrijkste tegenargument, namelijk het belang van de vrouwen (ex-prostituees), wordt min of meer buitenspel gezet op grond van de historische argumenten. Hiermee wordt tijdens de bijeenkomsten in de Tolhuistraat en de Rustenburch een zeer eenzijdige discussie gevoerd. Bewoners reageren vergelijkbaar. Dit is te beschouwen als sociale contagion, vanuit een gedeeld beeld over het verleden (common image).

5.3.2 DE CASUS KATENDRECHT EN DE RATIONAL CHOICE THEORY

Welke behoeften bevredigen protest? Welke behoefte belemmert de voorziening in de wijk?

Ook in de casus Katendrecht geldt dat wanneer het onderscheid tussen sociale, economische en psychische behoeften in detail wordt uitgewerkt, een waslijst aan potentiële behoeften kan worden benoemd. Ook in deze casus van bewoners protest tegen nieuw te plaatsen voorzieningen voor maatschappelijk gestigmatiseerde groepen, is de

behoefte aan een veilige en prettige leefomgeving de doorslaggevend. Deze diepgewortelde zowel sociale als psychische behoefte kan zoals bekend, heftige emotionele reacties ontlokken en de beslissing om in actie te komen vergemakkelijken. In de casus Katendrecht is er sprake van een wijk die een rijke historie kent. Een wijk die al decennia lang als kwetsbaar bekend staat. De voorziening werd gezien als een aantasting van de leefbaarheid van de wijk, die al genoeg heeft geleden onder de schaduwkanten van prostitutie. De strijd die toen is gevoerd willen de bewoners niet nog een keer voeren. Elke aantasting van de destijds gevoerde strijd maakt kennelijk veel los in bewoners. De belangrijkste behoefte die het protest bevredigt, blijft hierbij het 'zekerstellen' van een leefbare omgeving.

Wat levert het protest op en wat 'kost' het protest?

Het protest levert de protestvoerders de gemoedsrust op dat de voorziening, die als bedreigend wordt beschouwd, niet binnen de wijk gerealiseerd wordt. De bewonersorganisatie heeft voor het eerst in lange tijd weer een actief doel. Iets waarin ze in het verleden veel ervaring hebben opgebouwd en waarmee het maatschappelijke nut van de vereniging eens te meer wordt bevestigd. De centrale rol die de bewonersorganisatie speelt in het protest zorgt voor een 'hernieuwde' maatschappelijke functie. Dit kan worden gezien als een vorm van 'economische' winst. Daarnaast geldt voor de protestleiders dat er ook sprake is van sociale 'winst'. De protestleiders ontlenen aan hun functie een bepaalde mate van sociale status. Hier tegenover staan de investeringen in tijd en moeite.

Zijn er specifieke ruilprocessen te herkennen? Is er sprake van reciprociteit?

In de Rational choice benadering speelt het belang van ruilverhoudingen tussen de protestvoerders onderling een samenbindende rol. Volgens Blau is reciprociteit een belangrijk mechanisme in het creëren van vertrouwen. Vertrouwen kan de groepsband versterken omdat de individuen hun investeringen terug zien in resultaten. Anders verwoord; in beloningen. Binnen de bewonersorganisatie zijn, in de tijd waarin het protest zich afspeelt, velen bewoners actief die elk op hun eigen wijze aan de organisatie van het protest deel nemen. Bijvoorbeeld door het drukken van T-shirts met de tekst 'Rotterdam durft Katendrecht schurft', of het regelen van bussen, spandoeken, etc. Dergelijke acties kunnen worden gezien als een vorm van directe ruil, waarbij er sprake is van uiting van groepssolidariteit.

Welke invloed heeft het bestaan van 'dwang' in de protest situatie?

De invloed van dwang komt voornamelijk voort uit het onvrijwillig geconfronteerd worden met een voorziening in de directe woonomgeving. De gemeente heeft in zeer vroege fase van de ontwikkeling van de IBW voorziening het pand aan de Veerlaan reeds aangekocht. Dit heeft tot gevolg dat de bewoners van Katendrecht extra wantrouwend ten opzichte van de voorziening staan. Volgens Blau geldt het bestaan van dwang als een straf die zwaar weegt. Het bestaan van dwang werkt protesten zodoende in de hand. Volgens de waardepropositie van Homans betekent een grote waarde van de beloning een grote kans op het gedrag. Op deze wijze is er met een simpele kosten-baten analyse een duidelijk uitkomst voor bewoners, namelijk; protestvoeren. Niet alleen streven bewoners zodoende het 'eigen belang' na, ze willen tevens aan de dwang die uitgaat van de

besluitvorming rondom de voorziening weerstand bieden. Hierin zijn de bewoners achteraf gezien geslaagd. Na de situatie Katendrecht werden de bewoners in andere deelgemeenten bij het realiseren van de IBW voorziening meer betrokken door o.a. een beheerscommissies in te stellen.

In hoeverre is er een verstoring van de sociale rechtvaardigheid?

Sociale rechtvaardigheid is volgens de rationele keuzebenadering een evenwicht is sociale investeringen. Katendrecht is een kwetsbare wijk die weinig solidair is met alle aan prostitutie gerelateerde zaken. Hoewel Katendrecht in ontwikkeling is, geldt het nog altijd als een arme stadswijk. Een stadswijk die in het verleden grote maatschappelijke onrust heeft gekend. Bewoners hebben letterlijk een strijd gevoerd tegen criminaliteit en prostitutie. Door de destijds gevoerde protesten van bewoners is de situatie verbeterd. In de casus Katendrecht zijn bewoners vooral angstig dat de toen hard bevochten 'winst' nu te niet wordt gedaan. Er is als zodanig een verstoring van het toen behaalde evenwicht.

Welke contextgebonden factoren stimuleren het gedrag?

Dit is voornamelijk de uitzonderlijke historische relatie die Katendrecht heeft met prostitutie en protestvoeren. Katendrecht heeft vanuit dit oogpunt een eigen karakter. Dit eigen karakter kenmerkt zich in deze situatie vooral door een cultuur van 'het heft in eigen handen nemen', het gebrek aan vertrouwen in de gezagsdragers, en de strijd die is gevoerd tegen verloedering. Deze factoren hebben ertoe bijgedragen dat bewoners zijn overgegaan tot protestvoeren.

Hoe rationeel handelen de actoren?(logica, meetbaarheid, technische kennis, informatie)

Vanuit de dimensies van rationaliteit valt niet direct een invulling te geven aan de mate van rationaliteit die in het protest aanwezig is. Ik heb hier geen concreet aanwijzingen voor gevonden. De bewoners vereniging Katendrecht komt snel met een actieplan waarin velen bewoners actief deelnemen. Op basis van deze empirische bevingdingen ten aanzien van de manier waarop het protest is gevoerd stel ik vast dat er sprak was van een daadkrachtige solide en rationele protestvoering. Deze constatering is opmerkelijk wanneer binnen de collectief gedrag benadering aan dezelfde casus een irrationele drijfveer wordt toegekend.

Welke factoren belemmeren rationaliteit?(schaarste, kosten, normen, informatie)

Ook hier geldt dat ik niet met zekerheid kan stellen dat vanuit de bovenstaande dimensies van rationaliteit sprake is van een beperking van rationaliteit. Op basis van de empirische bevindingen stel ik vast dat er weinig factoren waren die de rationaliteit belemmerde.

Globale samenvatting van de empirische bevindingen in de casus Nassaukade

Wat betreft de bestuurlijke uitvoering	Wat betreft het gevoerde bewoners protest
Grotere bestuurlijke eenduidigheid in vergelijking met Katendrecht	Gemeenschappelijk afkeur van drugsoverlast. Versnipperd protest, vanuit verschillende standpunten. Niet alle bewoners tegen de voorziening
Informatie verschaffing bewoners aanvankelijk slecht.	Harde kern protestgroep geen communicatie met beleidsmakers. Andere minder 'fanatieke' maatschappelijk organisaties namen rol van gesprekspartner op zich.
De overgang naar kleinschalige bijeenkomsten en voorlichtingscampagne	Maatschappelijke organisaties en bewonersgroepen nemen actief deel aan vorming beheersconvenant.
Vorming streng beheersconvenant en compensatieprogramma voor de wijk Feijenoord.	
'gedeeltelijk succesvol' protest	

5.3.3 DE CASUS NASSAUKADE EN DE COLLECTIVE BEHAVIOR BENADERING

Is er sprake van sociale onrust? Waarom is er sprake van sociale onrust? Is er sprake van 'tension'?

Evenals in de casus Katendrecht is er sprake van een emotionele reactie bij het uitlekken van het nieuws dat er mogelijk een IBW voorziening binnen de wijk komt. In het gehele proces bestaat er evenals in de casus Katendrecht grote sociale onrust. Deze sociale onrust is volgens de collectief gedrag benadering de voedingsbodem voor collectieve actie. Verder in de tijd ontstaat er vervolgens geen 'brede coalitie' maar verschillende groepen met verschillende standpunten. Alleen de bewonersorganisatie Feijenoord blijft zich actief inzetten tegen de komts van de voorziening. Deze omslag is te herleiden naar verschillende oorzaken. Het antwoord op de deelvraag is daarom dat er aanvankelijk sprake is van sociale onrust. De sociale onrust neemt verder in het proces af.

Welke nieuwe sociale normen/ sociale orde worden door protest 'gecreëerd /kracht bij gezet'?

Afhankelijk vanuit welk bewonersperspectief, en bewonersgroep er naar de situatie wordt gekeken worden door het protest verschillende sociale normen kracht bij gezet: enerzijds de wijk zonder voorziening vanwege de angst voor aantasting van de leefomgeving, anderzijds de realisering van de voorziening vanwege solidariteit met de ex-prostituees. Van de vooraf gevreesde, angst voor toename van overlast is achteraf nauwelijks sprake. Tevens zijn er dankzij het compensatieprogramma aanzienlijke investeringen gedaan in

het opknappen van de omgeving, het stimuleren van werkgelegenheid, intensivering project 'Communities that care' en verschillende subsidies voor organisaties. De uiteindelijke situatie is in dat opzicht waarschijnlijk 'beter' dan voorheen. Het is de vraag of deze investeringen ook zouden zijn gedaan zonder de harde protesten van zowel Katendrecht als de Kop van Zuid.

Welke sociale verbanden zijn te herkennen in het proces van protest?(non organisatorisch: emergent/precipitous crowds, publics, masses,) (organisatorisch: maatschappelijk middenvel, protest groepen, m.a.w. mate van sociale organisatie)
Non-organisatorisch:

Evenals bij casus Katendrecht is er grote maatschappelijke aandacht voor de discussie rondom de voorziening. In de periode van de casus Nassaukade worden de beelden van de tumultueuze bijeenkomst in de Persoonshal op nationale televisie uitgezonden. De discussie rondom de opvang van de ex-prostituees neemt een wending. De sociale stroming die zich verzet tegen de komst van de voorziening raakt intern verdeeld.

Organisatorisch: Er bestaat een vrij omvangrijk middenveld in de wijk die direct betrokken is bij de protesten. O.a: Kinderopvang Petje Pitamientje, de Anadolu moskee, de Islamitische stichting Geylani, de Al Mohcinine moskee, de Bewonersorganisatie Feijenoord, Platform Bewonersorganisaties, Bewonersvereniging Noordereiland, Vrouwenhuiskamer Peperklip, en meer.

Welke irrationele elementen zijn te herkennen in het gevoerde protest?(bijvoorbeeld milling, gevoelsintensivering, suggestibiliteit)

In de nasleep van het protest op Katendrecht is de eerste reactie vanuit de Bewonersvereniging Feijenoord irrationeel. Voornamelijk het gebrek aan juist informatie, de starre houding van de bewonersorganisatie, de scherpe kritiek op de gezagsdragers en de massaliteit van bewoners die deze houding overnamen, zijn tekenend voor de mate waarin bewoners irrationeel handelden.

De belangrijkste bewoners organisatie (BOF) mobiliseert bij het uitlekken van het nieuws direct verschillende maatschappelijk organisaties, waaronder moskeeën, scholen e.d. Dit resulteert in korte tijd tot een chaotische informatiebijeenkomst waarbij de emotie de overhand heeft en geen concrete afspraken kunnen worden gemaakt. De bewonersorganisatie neemt in de periode hierna geen andere houding aan. Deze houding zet hen, op termijn, 'buiten spel'. De kleinschalige informatiebijeenkomsten worden door andere maatschappelijkeorganisaties en bewoners groepen wel bezocht. Deze groepen nemen actief deel aan het opstellen van het beheersconvenant en onderhandelen mee het proces. Bij de verschillende bewonersgroepen en organisaties verandert de negatieve opstelling, onder invloed van verschillende oorzaken waaronder de kleinschalige informatie bijeenkomsten, de voorlichtingscampagne en de omslag in de publieke discussie, in een besef van verantwoordelijkheid en solidariteit. Deze groepen kiezen ervoor, onder voorwaarden mee te werken aan de realisering van de voorziening. Bij andere groepen blijft de boosheid bestaan. Met name de bewonersorganisatie binnen de wijk.

Zijn er signalen te herkennen die duiden een 'group mind'? (collectieve identiteit, collectieve attitude)

Aanvankelijk is er een eensgezinde afkeuring van de plannen. In een later stadium nemen de verschillende maatschappelijke organisaties en groepen een meer genuanceerdere houding aan. Ook in de bredere maatschappelijk discussie ontstaat een omslag waarin de discussie genuanceerder en verdeelder wordt. Grofweg kan gesteld worden dat de voornamelijk emotionele handelwijze omslaat in een voornamelijk rationele handelwijze, waarin interne verdeeldheid bestaat en debat wordt gevoerd. Er is dus aanvankelijk sprake van een 'group mind', in een latere fase van het protest niet.

Zijn er signalen die duiden op 'social contagion'? (common mood, common rage)
Evenals in de bovenstaande uitwerking. Aanvankelijk wel. In een later stadium niet. De discussie over het wel en wee van de ex-prostituees wordt meer op de inhoud gevoerd.

5.3.4 DE CASUS NASSAUKADE EN DE RATIONAL CHOICE BENADERING

Welke behoeften bevredigen protest? Welke behoefte belemmert de voorziening in de wijk?

Het protest komt voort uit de behoefte aan een veilige en prettige leefomgeving. Er bestaat een angst dat de voorziening de bestaande leefomgeving zal aantasten. De rationele keuze benadering ziet de sociale werkelijkheid als een totaal aan ruilprocessen. Het doel van alle sociale activiteit is sociale, economische of psychische winst. In een later stadium van het protest spelen derhalve ook andere behoeften dan de angst voor de voorziening een rol, bijvoorbeeld het economische eigen belang van het compensatieprogramma. Vanuit een kosten baten analyse wordt het 'accepteren' of steunen van de voorziening interessanter. Daarnaast gaan vraagstukken van hogere reciprociteit en solidariteit t.o.v. de kwetsbare groep ex-prostituees een rol spelen.

Wat levert het protest op en wat 'kost' het protest?

Het protest wordt in eerste instantie in gang gezet met een duidelijk doel. Vanuit de rational choice benadering beredeneerd is het protest in gang gezet om het eigen belang te behartigen. Bewoners zijn tegen de komst van de voorziening. Aanvankelijk vanuit de wens van een veilige en prettige leefomgeving.

Nadat de discussie een wending heeft genomen en de verschillende betrokken maatschappelijke organisaties hun mening nuanceren, wordt het 'protestvoeren' voornamelijk gevormd door het participeren aan het besluitvormingsproces. Bijvoorbeeld door deel te nemen in de beheerscommissie en het opstellen van het beheersconvenant. Hier zijn eveneens kosten aan vervonden. Deze investeringen in tijd en moeite hebben echter genoeg opgeleverd om achteraf van 'succesvol' protest te spreken. Het beheersconvenant is streng en het compensatie programma voor de wijk heeft veel extra voordelen opgeleverd. De voorziening is er gekomen en de overlast valt achteraf gezien mee.

Zijn er specifiek ruilprocessen te herkennen? Is er sprake van reciprociteit?

Verschillende in de wijk actieve maatschappelijk organisaties nemen deel in de beheerscommissie. Zij investeren tijd en energie als vertegenwoordigers van de organisaties waarbinnen ze actief zijn. De 'beloning' van deze investering is invloed in het besluitvormingsproces. Deze invloed vertaalt zich in een streng beheersconvenant

waarin de voorwaarden voor het functioneren van de voorziening zijn bepaald. De investeringen die de protestgroep (BOF) heeft ondernomen hebben slecht uitgepakt. De doelen van het protest zijn niet bereikt. De voorziening is er uiteindelijk gekomen. Hoewel het aannemelijk lijkt dat de felheid van de aanvankelijk gevoerde protesten ertoe hebben bijgedragen dat de IBW voorziening er met relatief veel voordelen en concessies van de beleidsmakers is gekomen. Kan ook worden gesteld dat de protesten, zonder het vooraf gestelde doel te hebben behaald, wel richting hebben gegeven aan het verdere proces.

Welke invloed heeft het bestaan van 'dwang' in de protest situatie?

De 'gezagsdrager' (in deze casus voornamelijk de deelgemeente) is er na het 'debacle' Katendrecht op gebrand de voorziening te realiseren. Om deze wens te bekrachtigen worden financiële toezeggingen gedaan. Voor de bewoners van de Kop van Zuid voelt dit als Judasgeld. Waar de deelgemeente eerder nog in de bres sprong voor Katendrecht (eveneens een wijk binnen de deelgemeente Feijenoord). Werkt diezelfde deelgemeente nu hard aan het realiseren van een aanvankelijk ongewenste voorziening in de wijk. Alle betrokken partijen (gemeente, deelgemeente, GGD, Bouman GGZ) werken hard aan het realiseren van de voorziening. Deze enorme inzet van de kant van 'gezagsdragers' lijken weinig mogelijkheden over te laten voor bewoners om tegen deze 'dwang' in te gaan.

In hoeverre is er een verstoring van de sociale rechtvaardigheid

De wijk Kop van Zuid stond in principe bekend als een geschikte locatie. Het is een relatief 'gezonde' wijk in sociaal economisch opzicht. De locatie aan de Nassaukade ligt relatief geïsoleerd. De omslag in de discussie (naar het belang van de ex-prostituees) en als gevolg de toename van de solidariteit t.o.v. deze groep zorgt voor een afname van protest. In feite beargumenteren de bewoners die voor de voorziening zijn een sociaal rechtvaardigere situatie.

Welke contextgebonden factoren stimuleren het gedrag?

De ingrepen van beleidsmakers hebben een belangrijke rol gehad in de ontwikkeling van de protesten. Deze ingrepen bestonden uit: het overgaan op kleinschalige informatiebijeenkomsten, de voorlichtingscampagne, het stimuleren van bewoners deel te nemen aan de beheerscommissie, het strenge beheersconvenant en het compensatie programma.

Hoe rationeel handelen de actoren?(logica, meetbaarheid, technische kennis, informatie)

De houding van bewoners verandert van een negatieve attitude naar een kritisch (meewerkend) positieve opstelling over de voorziening. Dit impliceert indirect veranderende verhoudingen binnen de protestbeweging, en is mijns inziens grotendeels te wijten aan het verdwijnen van enkele bestaande taboes en angsten over de voorziening en de doelgroep. Dit is voor een belangrijk deel voortgekomen uit een actievere rol die bestuurders zijn gaan innemen in de voorlichting over de voorzieningen, en daarnaast de brede maatschappelijke discussie over de problematiek van deze vrouwen. Mede hierdoor ontstond een genuanceerder beeld. In deze casus maakte de irrationele emotie plaats voor rationele solidariteit. De rationele invulling van de inhoudelijke discussie over de

vrouwen is doorslaggevend in de attitude ten opzichte van de voorziening. Dit impliceert ook dat de situatie aanvankelijk weinig rationeel was, en later rationeler werd.

Welke factoren belemmeren rationaliteit?(schaarste, kosten, normen, informatie)

In de casus Nassaukade kan ik geen aanwijzingen vinden dat er specifieke omstandigheden waren die de rationaliteit belemmerden.

5.4 SCHEMATISCHE WEERGAVE VAN EPMPHIRISCHE BEVINDINGEN EN DE COLLECTIVE BEHAVIOR BENADERING

Collective behavior theory	(1) aanvang protest <i>(the preliminary stage)</i>	(2) Piek in protest beweging <i>(the popular stage)</i>	(3) De formele fase <i>(the formal stage)</i>	(4) De 'nieuwe' sociale orde <i>(the institutional stage)</i>
Karakteristieke condities Ohmstraat	Sluimerende sociale onrust vanwege bestaande aanhoudende overlast.	Ontstaan van specifiek actiecomité. Mobiliseren achterban.	Massale deelname bewoners aan protest. Grote publiek steun.	Succesvol protest. Mede hierdoor afbouw Keileweg door stadsbestuur in gang gezet. Verdere pogingen ondernomen tot verbeteringen van de sociale infrastructuur in de wijken.
Karakteristieke condities Katendrecht	Bewoners zijn tegen plannen. Acut ingrijpen 'vereist'.	Directe bijeenkomst sleutelfiguren. Ontstaan protestgroep, gecoördineerd vanuit buurthuis.	Massale deelname bewoners aan protest. Grote publieke steun.	Succesvol protest. Geen voorziening.
Karakteristieke condities Nassaukade	Nasleep protest Katendrecht. Bewoners aanvankelijk tegen. Acut ingrijpen 'vereist'	Direct georganiseerde protestbijeenkomst door bewonersorganisatie. (loopt uit de hand)	Sociale onrust neemt af. Verschillende groepen met verschillende eisen/voorwaarden. Meer nuance in inhoudelijke discussie (door o.a. media).	Niet succesvol protest. Voorziening is er gekomen. Voorwaarden: compensatieprogramma, streng beheersconvenant. Voorziening functioneert vooralsnog zonder overlast. Geen verder protesten.

5.5 SCHEMATISCHE WEERGAVE VAN DE EMPIRISCHE BEVINDINGEN EN DE RATIONAL CHOICE BENADERING

Rational choice theory	(1) eigen belang	(2) investeringen	(3) eindproduct
Karakteristieke condities <i>Ohmstraat</i>	behoefte aan een veilige en prettige leefomgeving.	Massale participatie protestmars, bezwaarschriften. Gedreven protestgroep.	Succesvol protest Voorziening wordt niet gerealiseerd
Karakteristieke condities <i>Katendrecht</i>	behoefte aan een veilige en prettige leefomgeving	Massale participatie protestbijeenkomsten. Gedreven protestgroep, bussen, t-shirts, spandoeken, e.d.	Succesvol protest Voorziening wordt niet gerealiseerd
Karakteristieke condities <i>Nassaukade</i>	behoefte aan een veilige en prettige leefomgeving. Solidariteit met ex-prostituees, compensatie.	Aanvankelijk onder leiding van de BOF grote eensgezindheid in protestvoering en participatie aan protest (Persoonshal). Later meningen genuanceerder en verdeelder. Protesten zwakken af. Verschillende groepen nemen deel aan beheerscommissie.	gedeeltelijk succesvol protest Voorziening wordt gerealiseerd. Vorming van streng beheersconvenant en compensatie programma.

5.6 CONCLUSIES EN SAMENVATTING

Is er sprake van collectief verzet tegen de plaatsing van een voorziening voor maatschappelijk gestigmatiseerde groepen en hoe is dit verzet ontstaan?

In de verschillende casussen blijkt vanuit zowel de collective behavior als de rational choice benadering de angst voor een verslechterde leefomgeving belangrijk als motief voor het ontstaan van protest. Deze angst voor de verslechtering van de leefomgeving is zowel vanuit het begrip ‘sociale onrust’ als vanuit het nastreven van het eigen belang te begrijpen. Er blijft echter onduidelijk welke condities bepalend zijn voor het daadwerkelijk ontstaan van bewonersprotest. Zo blijkt uit bijvoorbeeld de casus Ohmstraat dat de bestaande overlast niet direct tot protesten leidde.

Dus; waarom komen bewoners in protest tegen nieuw te plaatsen voorzieningen voor maatschappelijk gestigmatiseerde groepen? Welke factoren zijn hierbij doorslaggevend? De analyse van de onderzoeksresultaten verschaft een helder beeld van factoren die bepalend zijn geweest in het verklaren van bewonersprotest bij de onderzochte casussen.

De analyse van de onderzoeksresultaten laat tevens zien dat deze verklaring vanuit verschillende benaderingen op verschillende casussen van bewonersprotest is toe te passen. Zo verschaft zowel de rational choice als collective behavior benadering een verklaring voor bewonersprotest.

Waarom komen buurtbewoners in verzet tegen de plaatsing van een voorziening voor maatschappelijk gestigmatiseerde groepen?

- CBT: Bewonersprotest door sociale onrust. (onbevredigde behoeften, impulsen of disposities in bestaande sociale omgangsvormen)
- RCT: Bewonersprotest door het nastreven van het eigen belang. (maximale baten, minimale lasten)

Deze motivering van bewonersprotest is slechts een deel van de scope waarmee de theorieën de werkelijkheid belichten. Zoals in de analyse naar voren komt, benadrukken de beide theorieën verschillende processen binnen bewonersprotest. In de rational choice theorie met name de ruilprocessen die ten grondslag liggen aan een bestaand sociaal evenwicht. In de collective behavior theory met name de wijze waarop collectief gedrag ontstaat als voorbereiding op een nieuwe sociale orde.

Wanneer bijvoorbeeld de collective behavior benadering stelt dat sociale onrust de basis is voor collectief gedrag en de overgang van een oude naar een nieuwe sociale orde. Dan klopt de constatering dat het wegvallen van de sociale onrust (door een meer inhoudelijk debat, slimme ingrepen van bestuurders, interessante compensatie mogelijkheden en een toename van de solidariteit ten opzichte van de ex-prostitutees), de collectieve actie heeft doen versnipperen en uitéenvallen. Precies zoals is voorgevallen in de casus Nassaukade. Maar ook de constatering dat het veranderen van de condities t.a.v. het eigen belang en de ruilprocessen die hieraan ten grondslag liggen het bewoners het protest heeft doen afnemen. Hiermee is een de conclusie te trekken dat beide theorieën een aannemelijke verklaring toereiken.

HOOFDSTUK 6: DISCUSSIE

6.1 INLEIDING

Bewonersprotest is een complex sociaal fenomeen dat moeilijk te doorgronden is. De drie casussen van bewonersprotest, zoals uitgewerkt in deze afstudeerscriptie, hebben allen een eigen interne dynamiek, waarop verschillende contextgebonden factoren van invloed zijn. Het eindresultaat of de eindsituatie verschilt per casus. Hierover valt vanuit welke theoretische invalshoek dan ook, vooraf moeilijk een voorspelling te doen. Afhankelijk van het protest wat zich heeft voorgedaan, en de fase waarin dit protest zich bevindt, blijkt dat de twee gekozen theorieën in meer of mindere mate de aansluiting vinden tussen empirie en theorie. Hierin schuilt mijn voornaamste bezwaar.

De onvolkomenheid van de beide theoretische raamwerken om binnen dit onderzoek de werkelijke complexiteit van de situatie te belichten, is mijn inziens het grootste, waarschijnlijk onoverkomelijk gebrek. Omdat protesten complex zijn beland vrijwel elke theorie die deze materie aansnijdt al snel in algemeenheden. De mate van abstractie waarbinnen de empirie wordt benaderd, laat weinig ruimte over voor een directe praktische benadering.

6.2 TOEPASBAARHEID VAN DE THEORIEËN

De analyse van de casussen van bewonersprotest vanuit twee verschillende verklaringskaders biedt verschillende interessante inzichten in bewonersprotest. Beide theorieën zijn geschikt voor de analyse van collectief bewonersprotest. Er is, naar mijn mening, niet specifiek sprake is van een beter of slechtere benadering.

De collectief gedrag benadering verschaft heldere inzichten waar het gaat om massale uitbraken van geweld, emotie of opwinding. Het verschaft een helder inzicht in de manier waarop nieuwe vormen van collectief gedrag ontstaan. Het legt de nadruk op sociale bewegingen, en de manier waarop deze bewegingen zich ontwikkelen. Het grootste nadeel van de theorie in de analyse van bewonersprotest zit met name in het feit dat protest zich slechts voor een klein deel afspeelt in massale bijeenkomsten en voor het grootste deel in het strategisch organiseren van verschillende protestacties. Daarnaast gaat de collectief gedrag benadering zeer summier in op de oorzaken van sociale onrust, die uiteindelijk als de bron van collectieve actie wordt gezien. De collective behavior benadering is hiermee een zienswijze die zich vooral richt op een macro analyse van groepen en het gedrag wat deze groepen vertonen. Hierdoor is de theorie voornamelijk als analyse middel geschikt wanneer er daadwerkelijk sprake is van een omvangrijke sociale beweging, de emoties hoog opblaaien en er grote belangen op het spel staan.

De rationele keuze benadering verschaft een helder en overzichtelijk kader waar vanuit praktisch elk menselijk gedrag valt te verklaren. Dit totaalbeeld maakt de theorie zeer breed toepasbaar. De doorslaggevende variabele die het menselijk gedrag verklaart; 'het rationele eigen belang', geeft tevens de 'ultieme' motivatie van protestvoerders aan. Elk sociaal verschijnsel zal, wanneer de verklaring vanuit de rationele keuze theorie wordt

gezocht, moeten worden benaderd door het in kaart brengen van de cruciale ruilprocessen die elke rationeel handelend individu ondergaat.

Hierin schuilt in mijn visie het grootste nadeel. Menselijk gedrag kent veel variatie. Door deze focus op de grootste kracht van menselijk gedrag, heeft de theorie geen oog voor allerlei andere mogelijke drijfveren of verklaringen. Terwijl de theorie de vele impliciete voorkeuren en waarden, die gedrag mede richting geven, als niet relevant beschouwd, is de 'ware' verklaring van protest mijns inziens mede in deze impliciete waardegebonden voorkeuren te vinden. Het voordeel van de theorie is tegelijkertijd het nadeel. De éénzijdigheid maakt de theorie star en abstract.

6.3 DE VERKLARENDE WAARDE

De keuze voor een analyse vanuit twee verschillende benaderingen komt enerzijds voort uit de constatering dat er geen eenduidige theoretische constructie bestaat over het thema collectief protest (Rademaker, 1993) en anderzijds mijn persoonlijke interesse in de invloed van het rationele en irrationele op protestsituaties. De analyse vanuit twee elkaar weerleggende theorieën schept als zodanig een beeld van de protesten dat niet met elkaar is te verenigen, maar de analyse wel aanvult. Ze vormen twee afzonderlijke blikvelden van hetzelfde object van studie. De waarde van de ene theorie ten opzichte van de andere is binnen dit afstudeeronderzoek niet aan de orde gekomen.

Het is mij echter duidelijk geworden dat een complex fenomeen als bewonersprotest lastig valt te bekaderen. En als dit wel gebeurt, zoals in de beide theorieën van bewonersprotest, zijn deze kaders van een hoog abstractie niveau en hierdoor weinig praktisch toepasbaar. Het gevolg hiervan is, zoals ik eerder kort heb aangegeven, dat de verklaringen die de beide theorieën aandragen t.a.v. de casussen een enigszins onbevredigd gevoel achterlaten. In het verklaren van een complex vraagstuk zijn alternatieve, meer praktische verklaringen, en wellicht het gebruik van heersende modebeelden of de tijdsgeest, mijns inziens niet te overstijgen. In mijn zoektocht naar verklaringen binnen het theoretische raamwerk werd ik, vanuit eigen 'common sense' ideeën, keer op keer weg van de twee gekozen theoretische benaderingen 'getrokken', en neigde ik meer naar allerlei andere gedachten, theorieën, of anderszins mogelijke verklaringen. Hetgeen resulteerde in een uitgebreide uitwerking van allerlei gedachten en losse flarden aan informatie. Deze zogenaamde 'darlings' zijn uiteindelijk op een aantal kleine verwijzingen en passages na allemaal 'gekilled'. Het betrof hier o.a: morele oordeelsvorming, het sociaal geconstrueerd stigma, attitude en beeldvorming, spanning tussen publiek en privé domein, Toename van het risico denken 'riskism', Nimby, etc, etc. Maar zelfs met deze meer praktische benaderingen binnen de problematiek van bewonersprotest blijft het verklaren van bewonersprotest tegen voorzieningen voor gestigmatiseerde groepen een ingewikkeld vraagstuk

Het is jammer dat beide theorieën 'nalaten' met een passende verklaring te komen, waarom bewonersprotest in relatie tot gestigmatiseerde groepen (daklozen, verslaafden, straatprostituees, etc) relatief veel voorkomt. De veronderstelling dat dergelijke gestigmatiseerde groepen veel sociale onrust veroorzaken, of het eigen belang schaden, is

een manier om dezelfde argumentatie te behouden. Drugsoverlast lijkt echter ook een cultuurdoorbrekende/overstijgende ‘irritatie’. Verslaafden, daklozen e.d. worden geassocieerd met criminaliteit en onveiligheid. Dit heeft een bindende werking t.a.v. protest (zoals de outsiders van Goffman of de buitenstaanders van Elias)(Centrum voor onderzoek en statistiek. *Tussen hoop en vrees*,1994).

Een andere beperking in de verklarende waarde van de analyse schuilt in het door mij gebruikte onderscheidt tussen rationele en irrationele verklaringen van bewonersprotest.

6.4 RATIONEEL VERSUS IRRATIONEEL

In het theoretische kader rondom dit afstudeeronderzoek neemt, zoals vermeld het onderscheid rationeel, irrationeel een centrale plaats in. Hiermee heb ik aanvankelijk de nadruk willen leggen op de interne oordeelsvorming, waarbij mijn veronderstelling was dat oordeelsvorming zich op het niveau van het individu laat voeden door zowel rationele als irrationele argumentatie. In hoeverre deze factoren invloed hadden, bijvoorbeeld irrationele angsten,mythes of taboes over de doelgroep, had mijn interesse. Ook op het niveau van het collectief speelde mijns inziens het onderscheid rationeel, irrationeel een rol. Collectieve verbanden ontstaan bijvoorbeeld ‘spontaan’ of op basis van rationele overwegingen. Achteraf blijkt dat rationeel versus irrationeel een moeilijk af te bakenen onderscheidt is. De termen rationeel en irrationeel zijn gecompliceerd en kunnen op verschillende manieren worden opgevat. De precieze afgrenzing van het rationele tegenover het irrationele (in bijvoorbeeld: handelwijze, argumentatie of motivatie) is niet goed te geven. Het expliciete en het impliciete hebben onafhankelijk van elkaar een uitwerking op het protest. Op het eerste gezicht rationele of irrationele factoren kunnen veelal als zowel rationeel of irrationeel worden betiteld.

Al met al hebben deze en meerdere factoren eraan bijgedragen dat deze afstudeerscriptie GEEN gemakkelijke opgave is geweest. Hoewel ik dit als dacht te weten, zijn de implicaties hiervan me nu pas echt duidelijk geworden.

LITERATUURLIJST

- Breeuwsma, G. (2001). Verlos mij van des menschen overlast, een psychologische benadering. *Justitiële verkenningen*, vol.1, p10-24
- Centrum voor onderzoek en statistiek (1994) *Tussen hoop en vrees*. Rotterdam
- Collins, R. (1994). *Four sociological traditions*. (p121-181) New York: Oxford university press.
- Collins, R. (1988). *Theoretical sociology*. (p337-370) Florida: Harcourt Brace Jovanovich, inc
- Duriez, B. & De Marez, P.J. (2000). *Voorstelling en validering van de morele oordeel test (MOT), de Nederlandse versie van de moral judgement test (MJT)*. Faculteit Psychologie en Pedagogische wetenschappen, Leuven
- Goffman, E. (1963). *Stigma: Notes on the Management of the Spoiled Identity*. New York: Simon & Schuster.
- Heuvelhof, E.F. ten (1995). Niet in mijn achtertuin, maar waar dan?, in: Moolen, B. van der en Voogd, H (red.), *Nimby als Fantoom*, (p22–29). Alphen aan den Rijn: Samson H.D. Tjeenk Willink
- Lake, R.W. (2001). Locational Conflict (NIMBY). *Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*. Londen: Elsevier Science
- Lelieveldt, H.T. (1999). Wegen naar de macht, de politieke participatie en toegang van het maatschappelijk middenveld op lokaal niveau. *Tijdschrift voor sociologie*, Vol. 20, nr. 3-4
- Muukkonen, M. (1999). The subject matter of sociology, simply stated, is the human group, The Concept of Social Movement in the Collective Behavior Approach. Master Thesis Department of Sociology, University of Joensuu
- Nationale drugsmonitor (2004). Trimbos-instituut. Utrecht
- Noort, W.J. van. Huberts L.W. Rademaker L. (1987). *Protest en Pressie, een systematische analyse van collectieve actie*. Assen/Maastricht: Van Gorcum
- Oosterhof, S. (1999). Aanpak van overlast veroorzakende verslaafden. *Proces*, vol 87
- Oliver, P.A (1989). *Bringing the Crowd Back In: The Nonorganizational Elements of Social Movements*. Research in Social Movements, Conflicts and Change, Vol.11, p1-30. University of Wisconsin.

Oliver, E. (1993). Formal models of collective action. *Annual review of sociology*, vol. 19, 271-300

Olson, M. (1971). *The logic of collective action: public goods and the theory of groups*, Harvard University Press, Cambridge, p.145-146.

Parker, R. Aggleton, P. (2003). "*HIV and AIDS-related stigma and discrimination: A conceptual framework and implications for action.*" *Social Science and Medicine*

Rademaker, L. (1993). *Benaderingen van collectief protest, overzicht, evaluatie en een bijdrage van de 'algemene sociologie*, Dissertatie Rijksuniversiteit Leiden

Takahashi, L.M. (1997). The social-spatial stigmatization of homelessness and hiv/aids: toward an explanation of the nimby syndrome. *Soc. Sci. Med.*, vol. 45. no. 6, 903-914.

Turner, R.H. & Killian, L.M. (1972). *Collective behavior, second edition*, New Jersey: Prentice-Hall.

Wolsink, M. (1994). Entanglement of interests and motives: Assumptions behind the Nimby-theory on facility siting. *Urban Studies*, Vol. 31, no. 6, p851-866

Wolsink, M. (1990). *Maatschappelijk acceptatie van windenergie*, Dissertatie Universiteit van Amsterdam: Faculteit der Psychologie.

Yin, R.K. (1989). *Casestudy research design and methods*. Londen: Sage publications

Rose, J.D. (1982). *Outbreaks, the Sociology of Collective Behavior*. New York: The free press.

Zey, M. (1998). *Rational Choice Theory and organizational theory, a critique*. Londen: SAGE publications.